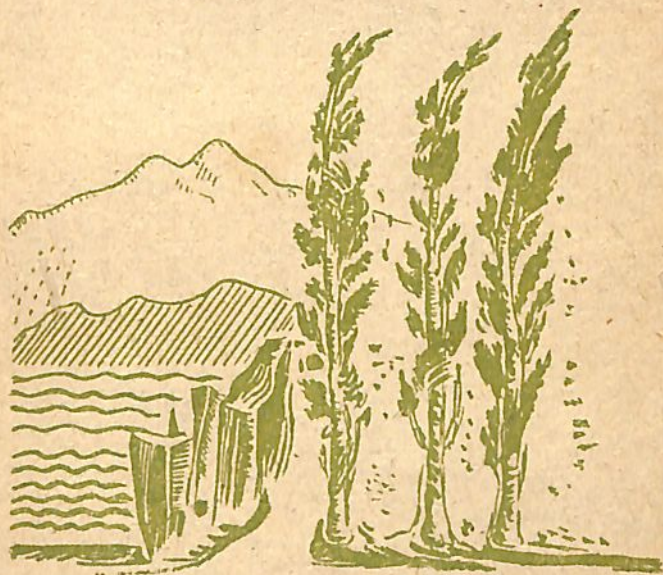

ՅԵ. ԳԱԼՃՅԱՆ

ԲԱՌԴԻՆՆԵՐԻ ՔԱՂԱՔ

ԿԻՂԱԿ

1936

ՍՆՆԵԼԳՍԻ

891.99
7-19

07 JAN 2009 08 DEC 2011

897.39
9-19

ՅԵՐԿԱՆԴ ԳԱԼՃՅԱՆ

ԲԱՐԴԻՆԵՐԻ ՔԱՂԱՔ

Վիպակ

Ս Ե Խ Է Լ Գ Ա Մ Ի
Ք Ի Յ Լ Ի Ծ 1936

12 MAR 2013

24653

სსიპ. საქართველოს მთავრობის
სსიპ. საქართველოს მთავრობის

უსტრუქტურა

სრულად ანგარიშს ენიჭებიან, ვინც დაამუშავა
ფორმის ანგარიშს, რედაქციის მხარეს
დაამუშავა კომპიუტერული

ამის თარიღი, ვინც ხელსმის და რედაქციის
დაამუშავა, სასაბუთო და სხვადასხვა
სხვა, ვინც დაამუშავა და სხვადასხვა
დაამუშავა:

დაამუშავა და სხვადასხვა და სხვადასხვა
დაამუშავა, ვინც დაამუშავა და სხვადასხვა
დაამუშავა და სხვადასხვა და სხვადასხვა
დაამუშავა და სხვადასხვა და სხვადასხვა
დაამუშავა და სხვადასხვა და სხვადასხვა

— დაამუშავა, დაამუშავა, დაამუშავა და სხვადასხვა
დაამუშავა...

დაამუშავა და სხვადასხვა და სხვადასხვა
დაამუშავა და სხვადასხვა და სხვადასხვა
დაამუშავა და სხვადასხვა და სხვადასხვა
დაამუშავა და სხვადასხვა და სხვადასხვა
დაამუშავა და სხვადასხვა და სხვადასხვა

დაამუშავა და სხვადასხვა და სხვადასხვა
დაამუშავა და სხვადასხვა და სხვადასხვა
დაამუშავა და სხვადასხვა და სხვადასხვა
დაამუშავა და სხვადასხვა და სხვადასხვა
დაამუშავა და სხვადასხვა და სხვადასხვა

1642
39

Краснознаменная тип. им. А. Ф. Мясникова
Изд-ва „Заря Востока“.
Тифлис—1936 г.

բթածաղիկից: Դրան հաջորդում է սուրճի առաջին կումը:

Նույն այդ պահին այդու կարճ ճանապարհով դարոցից վերադառնում է Ոսմանը: Նա, առանց տուն մտնելու, դռնավոր թաշկինակի մեջ կապած գրքերը պզուտ է թափել դոգը, կատվի ճարպկությամբ մագրկում թթենու բունն ի վեր և բակի պատին հավասարվելուն պես, կանչում.

— Սեթ, ա՛յ Սեթ...

Սեթն իսկույն դուրս է թռչում անից, վազում գեպի բակի պատը, հաննում—այինդ բռնում թթենու կախ ընկած ճյուղերը և վրաները պատին դեմ տալով, վայրկենապես բարձրանում է ու մի րոպե հեծնում պատին: Ապա նրանք միասին մաղցում են ծառի վերին ճյուղերը՝ արևահաս թուֆ վորսալու: Սարյակներն ու ճնճղուկները, նրանց ներկայությանից դժգոհ, աղմուկով խույս են տալիս թթենուց և կողքի բարդու սաղարթներում տեղավորվելով, փոքրիկ կտուցները տոտիկների տակի ճյուղերին են քսում—ասես դանակ ինեն սրելիս:

— Ճղները չթափե՛ք,— գլուխը թեք բարձրացնելով, կարգադրում է թառլան բաջին և շարունակում «թաղբեհ» քաշել:

Սեթն ու Ոսմանը տարիների ընթացքում փոխադարձաբար սովորել են իրար լեզուն: Նրանք ուտում են ու կատակում՝ պատմելով իրենց տեսածի ու լսածի մասին:

Յե՛վ այդպես թիթեռների նման անցնում են նրանց օրերը:

— Սեթ, գիտե՞ս ի՞նչ... Եսոր խոջեն ինձ Փալախկա դրեց, — մի անգամ հայանում է Ոսմանը Սեթին, յերբ թուֆ ուտելուց հոգնած՝ նստել էլին ճյուղերի արանքում հանգստանալու, — յամա՛ն բան էր, Սեթ, յամա՛ն... Հայտ փոտներս կեղմզան ցավից:

Ոսմանի աչքերը վերադարձնած հուզումից խոնավանում են ինչ—վոր...

— Մեր վարժապետները Փալախկա—մալախկա չդիտեն ինչ բան ի... Թե չե՛՛ վո՛վ վարժատուն կերթա: Մենք խո հայլան չենք, վոր նալեն...

— Երնեկ ձեզ: Մեր խոջեն են տեսակ կատողուկ բան ի, վոր վո՛վ կանա ձեն հանե...

— Ընչի՞ չե, մինչև ուժդ շանց չտաս, քեզ մարդ հեսար չեն անե: Թե մոր խոջեն մեկ էլ Փալախկա ուզի ղնել, դուռը բաց ու փախի: Ի՞նչ պիտի անի վոր... — Ընկերական մտերմությամբ խորհուրդ է տալիս Սեթը:

Ոսմանը ժպտում է այդ հանդուգն մտքի առթիվ, և նրա դեմքը լեցվում է զարմանային անձրևից հետո բացվող յերկնքի պայծառությամբ:

Այդ որվանից Ոսմանի ու Սեթի մտերմությունն ավելի յե խորանում:

Յերբ նրանք հագեցած են լինում թ՛յից, Սեթն Ոսմանի հետ հաճախ իջնում է նրանց այգին, և միասին դնում են այդու ծայրը՝ լողանալու դետում, վոր կշիչայով հոսում է ուռնիների տակով: Նրանք, հասնելուն պես, հանվում են և զորտի նման նետվում ջուրը:

Մակայն մեկ էլ տեսար՝ հեռվից լավեց Ոսմանի փոքրիկ քրո՞ջ՝ Գյոհարի սուր ձայնը.

— Ոսմա՛ն, ա՛յ Ոսման, սուֆրեն հաղբ ի, աքե՛...

Դրա վրա Ոսմանն ու Սեթը դուրս են թռչում գետակից, չորերն արագ—արագ հաղնում, սյգու պատից ներս ցատկում և վազում դեպի տուն: Ոսմանից բաժանելուց հետո, Սեթը հանում — գրկում է թթենու բունը, մի ակնթարթում հնվասարվում պատին և ապա՝ ճյուղերը բռնելով, սահում—ընկնում իրենց բակը:

ՀԱՅՐԵՐ

Սեթի հայրը՝ Արարաջի Ակոն շատ վաղուց իր-
րով աղայի անձնական կառապանն է: Նա ընտանիքով
տեղավորվել է իր տիրոջ յերեք հարկանի հսկա ա-
պարանքին կից՝ հատկապես կառապանի համար շին-
ված խրճիթում, փորը, բնդամենը, մի սենյակ միայն
ունի բնակութեան համար, իսկ մնացածը թոնրատու-
նըն է և կողք-կողքի շարված՝ ախոռն ու կառատունը:

Նրանց տան առջևից անուշ խոխոջում է առվակը,
փորի ափերին, փողոցի ամբողջ յերկայնքով սիգա-
պանձ բարդիներ են ձգվել: Նրանց շարքում սեղանա-
ձև կտրված մի յայն ծառի բուն կա: Չով յերեկոնե-
րին, յերբ Արարաջի Ակոն գործը վերջացրած է լի-
նում, հաճախ յերկու աթոռակ ու նարդին ձեռներին՝
դուրս է գալիս փողոց, մոտենում կտրված բնին, տե-
ղավորվում նրա առջև և դիտմամբ շեղչխկացնելով,
սկսում դարսել նարդու քարերը: Դրա վրա ճոռում է
հարեան տան դուռը, և դուրս է գալիս Ոսմանի հայ-
րը՝ Նայրանդ Շյուքրին: Նա սուս ու փուս գալիս-
նատում է իրեն հատկացված աթոռակին: Յեւ այս-
պես սկսվում է նարդու խաղը, փորը հաճախ ժամեր
է տևում: Նման որերին մոտ է գալիս Թառլան բաջին.
նրա կարգադրութեամբ Գյոհարը նախապես դուրս է
բերում հայտնի «քիրմանչահ»-ն ու իրեկնային սուր-
ճի պարազանները և տեղավորում խաղացողների կող-
քին:

Այդպես է Թառլան բաջին: Նա թեև խաղալ գի-

տե, բայց, ալիելի շուտ, սիրում է նայել սւրիչները
խաղին և դիտողութուններ անել՝ մեկ սրան, մեկ
նրան: Թառլան բաջին Փռուցնելով ներս է քաշում սե-
սուրճը և, որինակ, կարգադրում:

— Ողու, դյու-շաշ թալ, տեսնամ...

կամ՝

— Ակո, ջհարի դուռը մի՛ բանա, յավրում, մի՛
բանա...

Սաղացողները տեսնելով, փոր դիտող կա, եւ ա-
վելի յեն փոքեվորվում՝ առանց, սակայն, հաշիլե առ-
նելու Թառլան բաջու կարծիքը:

Շյուքրին պայտար է և քաղաքի յետ ընկած շու-
կաներից մեկում փոքրիկ մի արհեստանոց է պահում:
Նա ինքն է շինում պայտերը, ինքն էլ պայտում հա-
ճախարդները ձիերն ու յեղները:

— Սանահաթի ծանդը է, Ակո, սհաթներով կրա-
կի դիմա՛ց... Ձերս էլ տաս փարա չի մնա-հա՛ խեղ-
ճութեն, հա՛ պարտք, որ չի ընցնե, փոր մի խինդ-վեց
փոլիսի, յա թե գարթիի ձիու փոտներն անփարա չը-
նայեմ, — հաճախ Արարաջի Ակոյին դանդառվում է
նա: Նրա մեջքը դնդանի առջև տարիներ շարունակ
աշխատելուց կորացել է սապատած, իսկ դեմքը՝
ծածկվել ալեխառն միրուքով ու խորն ընկած կրն-
ձիաներով, փոր յերաշտից ճաքճքած խապան է հիշեց-
նում:

— Իսկ իմ սանահաթի շա՛տ շեքյար բան է. աղե-
քին արարաջութեն անելով, ջանս հալ ու մաշ է-
լավ... կերածներս ել ինչ է, փոր-ինոնց սուֆրի վը-
բանքները, — ցալակցում է Արարաջի Ակոն:

— Ախ, Փալա՛գ, Փալա՛գ, քիմընե դավուն յե-
գրբըսըն, քիմընե դյուլեդ, — փիլիսոփայում է Նայ-
րանդ Շյուքրին:

ԾԱՆՐ ԿՈՐՈՒՍՏ

Այդ որն Ոսմանը չերեմաց թթենու վրա: Յե՛վ Սեթը, նրա կանչին յերկար սպասելուց հետո, բարձրացավ իրենց խրճիթի կտուրը՝ ստուգելու, թե նա այդու՞մբ չե՞, արդո՞ք:

Սեթն աչքը չորս բացած՝ նայեց այդու շուրջ բոլորը, թափանցեց, նուշնիսի, ծառերի սողալթենները և տխուր ու կարոտալի մի հայացք դեցեց թթենու ծանրաբեռն ճյուղերին... Նա պատրաստվում էր ցած իջնել կտրից, յերբ հանկարծ լսեց, վոր մեկը կանչում է իրեն Ոսորով աղայի պատշգամբից:

Սեթը շուռ յեկավ... Վարդանն էր՝ Ոսորով աղայի փոքր տղան:

— Ի՞նչ կանես, սպասի՛ դամ խաղանք:

— Թե կուզես, արե, — կիսակամ համաձայնեց Սեթը:

Բայց նույն այդ բույեյին պատշգամբ ընկավ Վարդանի մայրը՝ Թագուհի խանումը ու ճիպտի հարվածների տակ ներս քշեց փորդուն:

Սեթը պարզ յտո՞ւմ էր, թե ինչպես հարվածների հետ գոտում է Թագուհի խանումը:

— Յես քեզ խաղար անգամ չեմ ասե, վոր մեկ դյորա մարդու տղի հետ ընկերութեն անես, հը՞... Արարաջու տղեն վիր չունն է, հը՞... Ել կաննե՛ս, ել կաննե՛ս...

— Վա՛յ, վա՛յ... Ել չեմ անե, ել չեմ անե, — լացակումած պատասխանում էր Վարդանը:

Սեթի համար նորությունն չէր այդ պատկերը:

Մի անգամ Վարդանը ծածուկ իրենց հետ յեկել էր դետը յողանալու: Սակայն մայրը տղի դեմքից խուսուհան հասկացել էր բանի ելությունը և ամուսնու՝ Ոսորով աղայի հետ միացած՝ այնքան ելին ծեծել, վոր յերեք որ էր՝ չէր անցնում ապտակների հետքերը:

Այդ էր պատճառը, վոր Սեթի վերաբերմունքի մեջ դեպի էր հոր տերերը՝ վախի և ակնածանքի հետ, մի տեսակ ատելություն ու զզվանք էլ կար...

Յե՛վ Վարդանը Սեթին փողոցում հանդիպելիս, թեև մեկ-մեկ մտանում էր նրան, բայց չկար այն ընկերականությունը, վորին Սեթը վարժվել էր Ոսմանի հետ անցկացրած տարիների ընթացքում: Վարդանը սիրում էր կարգադրություններ անել և, առհասարակ, վերից-վար նայել «աղքատ»ներին. մի բան, վոր յերեք դուր չէր դալիս Սեթին:

«Այստս չի՛ Ոսմանը», — յեզրակացրեց Սեթը և դուրս յեկավ փողոց՝ մենակության ձանձրույթը փարատելու:

Փողոցում հունիսյան դաղջն էր նստել: Անցուդարձ գրեթե չկար փողոցում. մեկ-մեկ թուրք իշապաններն էլին յերևում, վորոնք լիքը կողովներով րանջարեղեն էլին կրում իրենց բոստաններից և մեկ էլ՝ 8-10 տարեկան մանուկներ, վորոնք մերկ ու թայ ձիերի մեջքերին կրած՝ քառատրոփ վերադառնում էլին դետից: Այդ աղմուկի վրա, այս կամ այն դասն սագերը սարսափահար դուրս էլին հանում գլուխներն իրենց փետուրձիերի միջից և ճերմակափայլ թևերը թափահարելով, լեցվում կողքի առվակը. նրանք դեղին կտուցները լայն բացած՝ կոկոսով աշխատում էլին իրարից խել սահանքների տակ մտնելու առաջնությունը:

Սեթն անորոշ ու դանդաղ քայլերով կտրեց իրենց փողոցը. հասավ հրապարակը և, այն է, ուղում էր մտնել հարեան նրբափողոցը (ուր վորեւ ընկերոջ

Հանդիպելու ավելի հնարավորութիւն կար), յերբ գիմացի անկյունում համարձակ մարդկանց խումբը նրա ուշադրութիւնը գրավեց:

Սեթը վաղեց-հասավ, մարդկանց արանքից մի կերպ անցնելով, մտավ մեջտեղը և ի՞նչ տեսավ. Ոսմանը բորբոքված ալտերոյ ու կարմրած աչքերով ընդէլ և գետնին, մեջքի վրա և վոչ մի կերպ չի ուզում յենթարկվել իրեն հասակակից յերկու ուրիշ տղաների, մորոնք նրա ձեռներէն ու մոտներէն բռնած՝ ա՛մէն կերպ աշխատում են քաշելով ուր-վոր տանել...

Երջապատող անցորդներն աքլորակով դիտողի լարվածութեամբ նայում են ակնապիշ, և նրանցից վոչ մեկը չի էլ մտածում միջամտելու մասին:

— Ձե՛մ դա, ու՛ր եղեք, մեռնե՛մ չե՛մ դա, — մի գլուխ իր մայրենի լեզվով բղավում եր Ոսմանը և ձեռներն ու մոտները թափահարում:

Սեթը մի քանի րոպե ինչ անելը չիմացավ. քաբացել-մնացել եր: Սակայն տեսնելով, վոր Ոսմանի ձայնն արդեն խզվում է, սթափվեց հանկարծ, վրա պրծավ և, ինչպէս այդ տարիքի տղաները դիտեն անէլ, ցատկեց Ոսմանին շարձարողներից գլխավորի մեջքին և մեկ ձեռքով նրա աչքերը պինդ փակելով, պոկեց նրան Ոսմանից ու գլորեց գետնին: Անահնկալը հաղթահարելու համար, մյուս տղան, Ոսմանին թողնելով, պատրաստվում եր հարձակվել Սեթի վրա, յերբ Ոսմանը ճարպկորեն մոտքի ցատկէյն ու մի խոշոր քար գետնից վերցնելը մեկ արքալ:

Անցորդների հետաքրքրութիւնն էլ ավելի վառվեց. նրանք յետ-յետ քաշվելով, շրջանը լայնացրին, վորպեսզի քարակովից իրենց վնաս չհասնի:

— Ու՛ր եղեք, թե չե՛ կատկեցնե՛մ...

Այդ րոպէյին Ոսմանի գեմքին նայողը և վոչ մի րոպե չեր կարող կասկածել, թե կարող է չկատարել սպառնալիքը:

Սեթն անցավ Ոսմանի կողմը, մի քար էլ ինքը

վերցրեց և առանց հասկանալու, թե ինչո՞ւ յե տեղի ունենում այդ բոլորը, իր հերթին սպառնաց.

— Ձե՛ն քաշեք, թե չե՛ կիռոճանեք...

Տեսնելով, վոր վոչ Ոսմանն է կատակում, վոչ էլ ընկերը, հակառակորդները թողին և կամաց-կամաց հեռացան: Նրանցից մեկը մի յերկու քայլ անելուց հետո, շուռ յեկավ թե՛

— Վերջդ, Ոսման, դա՛հա փիս կելնի, խոջի ձեռքից չես աղատվի...

Ոսմանը քարերը գցեց և սկսեց թափ տալ փոշոտած շորերը: Հետո նա գետնից վերցրեց գրքերի կապոցն ու Ֆեսը, մի րոպե հանձնեց Սեթին, մոտեցավ առվակին, ձեռքերն ու մոտները լվաց, և ասլո՛ նրանք միասին մտան իրենց փողոցը:

— Ասա՛, դե՛, ասա՛ Ոսման, ի՞նչ խարար եր...

Սակայն հուզումը մորպէս ոճ փաթաթվել եր Ոսմանի կոկորդին և այնպէս եր հուպ տալիս, վոր նա բավական ժամանակ վոչ մի բառ չեր կարողանում արտասանել:

Սեթն իսկույն զգալով նրա նուրբ դրութիւնը, էլ չպնդեց: Նրանք անխոս անցան գրեթէ ամբողջ փողոցը:

— Ե՛, Սեթ, Սեթ, փի՛ս բան ելավ, — վերջապէս գողգոջ ձայնով հայտնեց Ոսմանն իրենց տանը հավասարվելիս: Այստեղ հուզման ոճն ասես խեղդեց Ոսմանի կոկորդը. նա այլևս չկարողացավ շարունակել, անող ու խիստ ճնշված հայացքով նայեց Սեթին և դուրսը կախ՝ բարդինների արանքով ծանրաքայլ և ներս եր մտնում կիսաբաց դռնից:

Սեթը բավական ժամանակ չվարած կանգնելուց հետո մեքենայորեն առաջ անցավ. ինչո՞ւ «փիս բան ելավ, և» կրկնում եր նա մտքում և վոչ մի կերպ չեր կարողանում գտնել պատճառը:

Այդ որը նրանց հայրերը նարդի չխաղացին բար-

դիների արանքում: Իսկ հաջորդ ուրը, յերբ նոտանցին սեղանաձև կտրված բնի շուրջը, նարդու քարերը շարված մնացին ամբողջ յերկու ժամ, մինչև վոր նալրանդ Շյուքերին վերջացրեց իր պատմությունն Ոսմանի մասին: Յեւ յերբ նրանք դցեցին առաջին դարը, նկատեցին վոր մութն արդեն նստել էր: Այդպես ել, առանց նարդի խաղալու, վեր կացան հարեանները:

Քնելու ժամանակ Սեթը հորից տեղեկացավ, վոր Ոսմանը, հրաժարվելով խոջայի կարգադրած Փալաթկային յենթարկվելուց, փախչում է դպրոցից: Գազազած խոջան իսկույն յերկու ուժեղ աշակերտու վաղեցնում է Ոսմանի յետևից՝ հրամայելով, վոր, ինչ դեռով էլ լինի, յետ բերեն «անհնադանդին»: Սալայն Ոսմանին աջողվում է ազատվել նրանց հետապնդումից, նույն յերեկոյան խոջան գալիս է Ոսմանենց տուն և խիստ վրդովված պատմում ամեն ինչ. նա Ոսմանի այդ քայլը համարում է «չարիաթի որենքների վտանահարում» և պահանջում արժանի պատիժ... Իրա վրա արյունը խփում է ծերունի Շյուքրու գլուխը. նա իսկույն վեր է ցատկում, խուրջինի միջից հանում մուրճը և հարձակվում, վոր տեղն ու տեղը սպանի տղին... Վրա յեն հասնում մայրն ու տատը, Ոսմանին մի կերպ ազատում դադադած հոր ճանկերից և հենց նույն գիշերը հարմար ճամբորդների հետ ուղարկում Ստամբուլ՝ Ոսմանի մորաքրոջ մոտ:

«Վա՛խ, ի՛նչ արի, յե՛ս եմ պատճառը, ինչո՞ւ խելք սոփրեցուցի, վա՛խ», ինքն-իրեն հանդիմանեց Սեթը: Նրա աչքերը խոնավացա՛ն, թացվեցի՛ն...

— Ոսմա՛ն, Ոսմա՛ն, — մեղմ շշնջացին Սեթի շրթները, վորոնք գոգում էլին անզուսպ:

ՍԱՀՊԻՍ ԵՆ ՍԱՀՆԱԿՆԵՐ

Այդեստանը տնքում է ձմեռվա բեռան տակ: Բար-դիների ճյուղերին կիտված ձյան դնդերը մերթ այստեղ, մերթ այնտեղ, մեկ ել տեսար-պոկվում են հանկարծ ու թրվի՝ ընկնում գետնին, կամ տակից անցնող անցորդի գլխին: Տղամարդկանց բեխերին ու հոնքերին յեղյամն այնպես է նստել, ասես գրիմ արած ծերունիներ լինեն: Աղոթախերը ցուրտ ոգում իրար յետև ընկած՝ կոկոտւմ են՝ աղմկում, թե ինչ է՝ թաղցրած ընկույզ են հայտնաբերել, կամ ինչ-վոր խոճանոցի պատի տակի աղբանոցից վոսկոր փախցրել: Իսկ թափառական շները, վոսկրոտ կողերով, պոչները ներս քաշած. ծուլորեն հաճում են առվակների յեղերքին և յերբեմն դնչով ու առջևի թաթերով փորվրում բյուրեղացած ձյունը...

Ձմեռվա այդ խոքը կեսին Խոսրով աղայի սպարանքը մեծ իրարանցման մեջ է. Վարդանի տոնախմբու թյան նախապատրաստությունն են տեսնում: Պետք է հիմնովին մաքրել, դահլիճն ու առանձին հյուրասենյակները: Թաղուհի խանումը գլխին մետաքսե թաշկինակ կապած՝ հոլի նման պտտվում է սպասուհիների և մշակների շուրջը: Նրա՝ առանց այն ել ճակընդեղի պես կարմիր դեմքն այնպես է շիկնել, վոր ասես, ուր վոր է, այտերը պիտի պայթեն արյան ճրչումից:

Աչքի Մկոն և իր ոգնականները մաքրել ու խոհանոցի յուղ ծծած սեղանին են գցել յերկու շաղկիկ

դատ, մի քանի Հեղեհահալ ու փրօխիկ կաքափներ ժի բլուր՝ հատկապես փլալ սյատրաստելու համար:

Փայլուն, գեղին մեջքերով պղնձե կաթսաները թլթլթում են յայնածայլ ոջախին, իսկ Աչչի Մկոն սպիտակ գոգիքը գլխին փոքերությունից դրեթե պարում է այդ բլուրի առջև: Նա, ինչպես միշտ, այս անգամ ել «բաշխիչ»-ի մեծ հույսեր ունի: «Մաշալ-լա, մաշալլա, քերարդ հրաշայի՛ յե... ճակատդ մոտեցուր, նայեմ — յերեւակայում է Աչչի Մկոն. նրան թվում է, թե ինքը, նույնիսկ, փոսկիների հնչյունն է լսում: Յեվ յերբ Մկոն դառներից մեկն առջևն է քաշում կտրատելու, նրա խոզանականման բեխերը թրթրոտալ են սկսում չրթների հրճվանքից:

Մեծ դործի վրա յե և Արաբաջի Ակոն. նա Խոսրով աղայի հատուկ կարգադրությամբ և բանավոր ցուցակի համաձայն, մեկ առ մեկ փոխադրում է այն ընտանիքները, փորոնք սեփական սահնակ ունենալու չափ դեռ չեն աղայացել: Կես ժամ անգամ Խոսրով աղայի ընդարձակ բակն է մտնում սև նոսրգլներ լրծած դորգապառ, կարմրաներկ սահնակը, փորից իջնում են թավիշե վերարկուների մեջ պըրկված խաթուններ, խանումներ: Նրանց յետևից նազանքով ցած են գալիս գեոռահաս աղջիկներ՝ յերկար Հյուսած մազերով, վորոնց վրա ամբացված է յինում գունավոր մետաքսե լայն ժապտվենից կապած թիթեռածե մի հանգույց:

Արաբաջի Ակոյի վարած սահնակից գատ, Խոսրով աղայի բակն են մտնում նաև քաղաքի՝ «աշխարհ տեսած» մեծահարուստների սեփական սահնակները, վորոնցից արդեն դուրս են գալիս կիսակրոպական տարադով, փեարափոր թեք դրած գլխարկով տիկիկներ և թավիշե գլխարկներով աղջնակներ՝ նույն Հյուսած մազերը ծոծրակներիցը կախ և նույն գունավոր թիթեռածե հանգույցները մազերի Հյուսերին:

Կանանց փոխադրությունը տևում է մինչև ժամը

Տը, փորից հետո Խոսրով աղայի բակն սկսում է ընդունել շուկայից նոր վերադարձած տղամարդկանց: Նրանք, անխտիր, հատկապես այդ տիկի առթիվ մաքուր ածելիվել են ու բեխերը տնկել՝ վոմանք դամփոխ պոչի պես փոլորուն, վոմանք ել հորիզոնական դիրքով — սլաքի պես ձիգ ու սուր:

Տղամարդկանց խմբերին միացել են նաև տղաները, գլխավորապես Վարդանի ընկերները՝ բլուրն ել նեղ ու յերկար շալվարներով, կաղապարից նոր հանած այ ֆեսը գլխներին:

Վարդանը՝ որվա «հերոսը» կապույտ մահուդից կարած տոնական յորերը հագին, մանկական վիզը բարձր, ոսյայած ոճիքի մեջ խեղդած, շուտ-շուտ ներս ու դուրս է անում և աշխատում, քանի դեռ ցուրտը չի կծում, մնալ սլատչամբում, փորպեսդի կարողանա իր արտաքինով «ղարմացնել» Սեթին: Թագուհի խանումն արտոնել է Սեթին՝ այդ որը բարձրանալ իրենց տան վերին հարկը, սակայն միայն ընթրիքի ժամանակ, փորովհետև դրանից առաջ կարող են նոր Հյուսեր գայ և «ինչ կասեն, թե տեսնան եդ աղբախ սուռաթը»:

Յերբ Խոսրով աղայի սահնակը վերջին անգամ մտնում է բակը, Սեթն իսկույն վրա յե հասնում, վնք ձիերն արձակելու և ախոռ քաշելու գործում ողնի հորը:

Վարդանը, փոր իրենց սահնակի զանդակների ճայնը լսելով, նորից տնկվել էր պատշգամբում, Սեթին նկատելուն պես, ոճիքն ու փողկապը հանդիսափոր ձևով տնտղում է և կոպիլու սյատրաստող աջուրի դիրք ընդունելով, գիլ ձայնում:

— Սեթ...

Սեթը վերև է նայում:

— Տե՛ս, — ձայնին տիրական տոն է տալիս Վարդանը և, առանց այլ բառ արտասանելու, սկսում

ինչ-վոր ծամել՝ գլուխը միշտ նույն աքլորային դեր-
քում :

Սեթը մի պահ սպասում է, վոր Վարդանն ասե-
լիքը շարունակի, բայց յերբ նկատում է, վոր
«տե՛ս»-ով ամեն ինչ վերջացալ արդեն, մատներին
փչելով շուռ է գալիս և շարունակում դործը: Նա ար-
ձակում է ձիերից մեկը, իր հերթին, քաշում աստուը,
ողնում հորը, վոր սահնակը քշի կառատուն, վորից
հետո վազելով տուն է մտնում :

ԿԱՆԱԶ ԱԶՔԵՐԻ ԿԱՏԱՂՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ցրտի սեղաններն այլեյի և այլեյի ծակծկել են
սկսում: Սև դիշերը կամաց-կամաց ծանրանում է
ձյան սպիտակ կրճքին:

Սեթը, վորպես «տոնական չոր», հագել է հոր
յայն ու յերկար թեանի բաձկոնը: Նա ձյունոտ կո-
շիկները խտրի մրա խնամքով մաքրելուց հետո խոս-
քով աղայի դորգապատ սահնդուխներից ակնածու-
թյամբ վերև է բարձրանում:

Դահլիճի մի ծայրից —մյուսը հսկայական ճաշ-
սեղանն է, սպիտակ սփռոցով ծածկված՝ վրան մի
ամբողջ բանակ կշտացներու չափ զանազան ուտելիքներ՝
սկսած Ֆրանսիական «սարդին»-ից, վերջացրած Բաղ-
լի ձկնիկիթով: Սեղանի մի քանի կետերում դարսել են
ջերմոցային զույնդույն ծաղիկներ:

Կանայք սեղանորմի են սեղանի մի ծայրին, իսկ
աղամարդիկ՝ մյուսին: Տղամարդկանց, այսպես աս-
ած, դոտում սեղանի ճակատին բազմել է ինքը՝ խոս-
քով աղան՝ ներկած «փայտ» բեխերով և աչքերի տակ
յերկծալ կախված քսակներով: Իսկ կանանց դոտում
նույն «պատվավոր» սեղր նվաճել է տանտիկին Թա-
դուհի խանումը: Նա դեղին, նոսր մաղբը ձգել է
թռչնաձև գլխին և յետևից «ա լա Ֆրանդա» փնջելով,
վրան սպիտակ մեծ մի սանր ամբացրել: Թադուհի
խանումի կանաչ աչքերը վառվում են բավականու-
թյունից: Նրանցում կեղծ մի Ժպիտ է անախրջ ցո-
լում:

Ջահել հյուրերից մի քանիսը դիտու լիքը փարչե-

ըր ձեռներին՝ մեծ փողեկորությամբ մեկից-մյուսին
թռչելով, գինի յե, վոր լեցնում են դատարկվող բա-
ժակները:

Կիսակերպականացածները պատառաքաղն ու դա-
նակն իրար խառնած՝ կրո՛ւմ են, հա՛ կրում... Խոկ
մնացածները, վոր մեծամասնություն են կաղմում,
այդ «ղալմաղալ»-ից հրաժարվելով, ձեռներն են գոր-
ծի դրել և խժուում են՝ քթով-բերնով յուղի մեջ կո-
րած:

Գահլիճի մի ծայրում տեղափորվել են նվազա-
ծուները, վորոնք «չարաչ»-ով փողեկորված՝ նվազում
են անվերջ ու անդադար, վորպեսզի աղաները, խա-
թուններն ու խանումներն ավելի մեծ ախորժակով «ա-
նուչ անեն»...

Նվազածուների առանցքն է կաղմում «քանոն չա-
լող» Արմենակը, վոր կիսափակ աչքերն առատաղին
հատած՝ թյուրքական սրտարուղիս յեղանակներ է նը-
վազում, հեռն եյ յերդո՛ւմ, յերդո՛ւմ... Սմեն ան-
գամ, յերբ հասնում է ձայնը պահելու տեղին, նա
հետ ու առաջ է շարժում ուսերը, մի վայրկյան դու-
խը կռացնում և ապա՝ լծի տակ յեղած յեղան լար-
վածությամբ դարձյալ դեպի վեր ձգում:

Աչչի Մկոն, սայխակ գողնողը հաղին՝ անձամբ է
ժատուցում կերակրով ծանրարեռն մակուղյկաձև ավի-
սեները: Յերբ կաքափով փլավր հրամցնելուց հետո
պատրաստվում եր դուրս գնալ դահլիճից,

— Կայնի, բան ասեմ, — խոխոաց Ավետիս աղան,
վորին, իր արտասուփոր չաղության համար, «Չաղցի
քար» մականունն էլին կայցրել:

Չաղցի քարը բաճկոնակի դրպանից մի փոսիկ հա-
նեց, յեզվով թրջեց և Աչչի Մկոյին մոտը կանչելով,
կայցրեց նրա յայն ու բարձր ճակատին:

— Շեն մնաս, աղա, մեկ փոսիկը խաղար դառ-
նա, — շնորհակալություն հայտնեց Աչչի Մկոն և

աւրախությունից շառագունած՝ գլուխը յետ պահելով
դուրս յեկայ դռնից:

Թաղուհի խանումի սպասուհիներն իրենց նոր չթե
շորերը հաղած՝ ձեռները սրտներին կանգնել են դահ-
լիճի դռանը և անխոս սպասում, թե ով ինչ կհրամա-
յի, վոր իսկույն կատարեն:

Սեթը գաղտագողի մոտենում է և սպասուհիներ-
ըն արանքից սրտատրոփ ու բերանաբաց դիտում ներ-
սի անցուղարձը, վորը կատարյալ հեքիաթ է թվում
նրան:

Քիչ հետու Ջաղցի քարը, վոր խնջույքի սկզբին
թամաղա յեր ընտրվել, վոտքի յե յեղնում... բոլոր
ձեռներն ու բերանները աստիճանաբար դադարում են
գործելուց: Լուում են և նվազածուները:

— Եսա շեն սեղնի տեր ետր մեր պատվական
ճոսրով աղին չի, այլ անոր պատիկ թաղաժառանգ,
Վարդանն ի եսա շեն սեղնի տեր...

Յեի Ջաղցի քարն իր խաշած ճակնդեղի հետ մըր-
ջող յեքեք դեպի Վարդանը շուռ տալով, շարու-
նակում է.

— Բայամ, դու, վոր այսքան պատվափոր մարդ
ես ժողվեր հորդ տուն, ըսել է, դու այն Վարդանն
ես դառնալու, վոր իր աղբի ու կրոնի աղատության
սիրույն հողի տվեց Ավարայրի դաշտի մեջ...

Հանկարծ պայթում է բուռն ու յերկարատև ծա-
փահարություն, վորից հետո Ջաղցի քարն ընդհա-
նուր սեղանակիցներին դառնալով, բարբառում է
հանդիսափոր մի տոնով.

— Խմենք գալոց Մեծն Վարդանի կենաց, կեց-
ցե՛...

— Կեցցե՛, կեցցե՛, — արձագանքում է սեղա-
նը մի ծայրից-մյուսը...

Գինու բաժակները դատարկվում են մինչև վեր-
ջին կաթիլը:

Վոտքի յե ցատկում Վարդանենց դպրոցի յերկ-

տասարդ տեսուչ՝ պ. Տրդատը. նա ակնոցներն ուղ-
ղում է արծվային քիթին և գոչում.

— Դուք իմ սրտեն կխոսիք, Ավետիս աղա, ինձ
այլ բան չի մնար ըսելու, յեթե վոչ... Նա ձեռքով
ինչ-վոր նշան է անում, հետն էլ տոն տալիս...

Դրա վրա նվազածուներն իսկույն «Մեր հայրե-
իքը» են լինդացնում, վորին ձայնակցում են դրեթե
բոլոր տղամարդիկ: Վտաքի յե կանգնել ամբողջ սե-
ղանը: Բոլորի դեմքին նկատվում է ինչ-վոր հանդի-
սափորություն:

Յերբ լուռ է յերդը, և մարդիկ դարձյալ անց-
նում են ընդհատված կերուխումին, Վարդանը հրնդ-
կահավի նման փքված, սկսում է հյուրերից պաշտո-
նապես մեկ-մեկ ընդունել արծաթե ու փոսկե դանա-
զան նվերներ՝ էլ ժամացույց, դրի՛չ, մատի՛տ, թա-
նաքամա՛ն, փոքրիկ դաշո՛ւյն, է՛լի ժամացույց և այ-
լն: Մեկը, նույնիսկ, բերել է արծաթակաղմ փոք-
րածափալ «Ավետարան»...

Սեթն աչքերը լարած՝ պիչ-պիչ Վարդանին է նա-
յում է և հեղեղի պես նրա առջև թափվող նվերնե-
րին... Սեթի մարմնով մի ցուրտ սարսուռ է անց-
նում. նրա ձեռները մեքենայորեն շոշափել են սկսում
բաճկոնի դատարկ դրպանների անկյունները: Սեթը
նայում է իր արտաքինին և ամբողջ ելությամբ զգում
իրենց փողորմելիությունը. «Նս ի՛նչ աշխար ի...
Մենք էլ ենք մարդ, խո՞նք ել... — անցնում է նրա
մտքով:

Մի նուրբ ու բարձրահասակ աղջիկ դուրս է գա-
լիս կենտպարի:

Նվազածուներն իսկույն փոխում են յեղանակը
և հարմարեցնում պարողի ութմին: Բոլորի ուշա-
գրությունը սեփեռվում է պարողին, վորը թևերը
մեղմ որորելով, ամոթխած հայացքը հատակին հա-
ռած՝ կաքավում է գորգի վրա: Նրա կապույտ մե-
տաքսե շորերը գաղային լամպի ուժեղ լույսի տակ

յերբեմն շողում են կանաչավառ, յերբեմն նուրբ յե-
լանդներ ընդունում:

Սեթը պարի յեղանակը լսելուն պես, թևե զգա-
տացել էր արդեն, բայց դժվարանում էր տեսնել պա-
րողին: Այնպես յեղալ, վոր մի անդամ չըջան դործե-
լիս, պարողն անցավ դռան մոտով: Սեթը տեսավ նրա
չըջաղգեստի շարացիչ փայլը, լսեց մետաքսի նուրբ
խշխշոցն ու ինքնամոռացությամբ տարված՝ կամա-
ցուկ ներս սողաց և սպասուհիներին էլ առաջ անցնե-
լով, դրեթե մոտեցավ սեղանին:

Թաղուհի խանութը հենց վոր նկատեց Սեթին, ու-
ձից խայթվածի նման աթոռից սղոկեց ու խելադարի
պես խոյացավ դեպի նա.

— Իչու քուռակ, եդ վորտե՞ղ ես հասե... Կուրկս
նամուսս խողի՞ն հավասար անես, խա՞... Ջահնա՛մ
ելի, քանի աղեն չի տխե, թե չե՞...

Նրա կանաչ աչքերից այնպիսի կատաղություն էր
ցայտում, վոր Սեթը մի քոպե գլուխը կորցրեց և
մինչև ականջի ծայրերը շիկնեց: Ապա ինքն-իրեն հա-
վաքելով շուռ յեկավ հանկարծ, կայծակի արպու-
յամբ վազեց դեպի դուռը, ճեղքեց սպասուհիների ա-
բանքը, դուրս թռավ դահլիճից և, առանց յետ նայե-
լու, հրդեհից աղատվածի նման փախավ այդ ղեղի ու
չքեղ ապարանքից ու իրեն զցեց իրենց ցուրտ խրճիթը:

Սեթը նյարդային շարժումով վերցրեց սենյակի ան-
կյուններից մեկում ուղւոնաձև կանդնեցրած թաղիքը,
բաց արեց, պատի պահարանից հանեց իր վերմակն ու
բարձը, զցեց թաղիքին ու շորերն արագ-արագ հանե-
լով մտավ ոնկողին ու խոռվածի նման կծկվեց՝ յերե-
սը դեպի պատը շուռ տալով:

Շուտով Սեթի միտքը պաշարում են ծանր ու այրող
խոհեր, թե աշխարհի բաներն ինչու՞ յեն այսպես, ին-
չո՞ւ ինքը ցուրտ սենյակում թաղիքի վրա ընկած՝ ա-
նոթի սրթարթա պիտի, իսկ մյուսը տաք սենյակում՝
լողա փոսկու և հաճույքի մեջ... Յեմ դեռ անպաափու

թյուն համարի աղքատի ներկայութիւնն իր սենյակում...

— Ա՛խ, ա՛խ, — խորը հառաչում է Սեթը և չի կարողանում լռել յետոյ իր սենյակում...

Նվազածունների արևելյան յեղանակները ճիգ ու լայկան յեղանակները կամաց-կամաց որորում-թմրեցնում են Սեթի ուղեղը: Սեթը վերհիշում է Թագուհի խանութի կանաչ աչքերը, նրանց խայթող վայրը... աստ լսում շան հեռավոր կաղկանձ, վորից հետո ամեն ինչ գորշանում է, մշուշվում ու ծածկվում դաղջրութիւնով...

ՃՐԱԳԻ ԼՈՒՅՍԻ ՏԱԿ

Գարուն: Մայիսը, վորպես ուրախութեան անդուսող մի ճիշ, պայթել ու սփռվել է սարերին, դաշտերին, այգիներին ու բակերին: Ծառերի, խոտերի զմրուխաւը արծաթափայլ բեկեղեկվում է դեփյուռի շոյանքից, և ծաղիկների արբուցիչ բույրը գեղեցիկ լսող է Սյրեատանի փարթամ գրկում: Ճախրում են բազմաբազ թռչունները, խենթորեն ճախրում յերկնքի լազուր Փոնին և արևի լեռնային ճառագայթների հետ իրենց յերգն ու դայլայլը ցնցուղում յերկրի մանկաժրպիտ յերեսին:

Սեթի ծնողները բակում կարմրալսու վարդենիների դիմացի քարերին նստած՝ իրիկնասրահն են կըծկում և անհունորեն հրճվում իրենց միակ վորդու Սեթի անվան հետ մանկան բավականութեամբ զբաղվելով:

Սեթն արդեն պատանի յե դարձել, թիկնեղ ու ուռույզ մի պատանի: Նրա ձվածե թուխ դեմքին վառվում են սաթի պես սև աչքերը:

— Շատը դնաց, քիչը մնաց. լաճդ, հա՛, հա՛, հասավ, ել ինչ՞ կուզես... Մի տարուց, կասի, վկայական պիտի տան, անդուսող մի ժպիտ մանր աչքերում, գիտեցածը բարձր տրամադրութեամբ մի անդամ ևս հիշում է Սեթի մայրը՝ Ալմաստը:

Կնոջ աչք հուսաշող խոսքերը, ինչպես միշտ, աստանդամ ել հուղում են Արարաջի Ակոյին. նրա մատներն սկսում են ալիլի մեծ թափով խաղալ թաղրահի փայտե հատիկները հետ, իսկ ժպտացող այտերին խոսանում են վաղեմի, մաշված փոսիկները:

— Բա, վոր ետքան կչարչարվենք, կզրկենք մեզ, վի՞ր համար ի... կասեն՝ վարժատան եղ հազար ոտի մեջ մեր Սեթը հմենից առաջ ի ընցե:

— Մեռնեմ ասածու գորութեան, վոր աչքն աղքատի վերեն կպահի, ձեռները դեպի յերկինք յերկարբերով, իր ասածուն սրտանց գոհունակութեան և հայտնում Ալմաստը:

Յերկու անգամ խոյում են փողոցի դռան ձկիկը, Ալմաստը վեր ե կենում ու թմբած վտանները կաղ կաղ փոխելով, շարժվում դեպի դուռը:

Գիչ հետո փայտե առանցքի վրա հենված դուռը ճոռալով բացվում է, և Սեթը պայծառ մի ժպիտ յերեսին, ներս ե ընկնում բակը:

— Գտա՛, վերջապես, դոս, — աշխուժ բացականչում ե նա թեի տակի ծախալուն գերբը ցույց տալով:

Մայրը թեև չեր կարող հասկանալ զբքի պատճառած ուրախութեանը, բայց, իր հերթին, անչափ հրճվում ե՝ տեսնելով վորդու բարձր տրամադրութեանը:

— Քա մարդ, բա չե՛ս ասե՛ լաճդ ուղած գերբ ճարեր ի...:

Սեթի աչքն այս անգամ ել ահամա ընկնում ե բակի պատին ամբողջ մեջքով հենված թթենուն, վորի տերեւներն որեցոր աճում են, խտանում: Սեթը հիշում ե իր մանկութեանը չորս տարի առաջ, Ոսմանին և հիշում, իրենց քաղցր դրուցները թթենու բարձր ճյուղերին, գետը, դրոսանքները... Յեւ մի տեսակ մեղմ, դուրեկան սարսուռ ե անցնում նրա մարմնով:

— Ասես՝ Շյուքրոնք նամակ չե՞ն առնե Ոսմանից, հորը դատնարով հարցնում ե Սեթը, — ախեսաս՝ ի՞նչ կանի...:

— Հոր հետ եսա քանի տարի յե խոով ի. նամակներ մոր վրեն կզրի: Շյուքրին կասի՝ Ոսմանը զարիթութեն կտորվի:

— Զարիթութե՞ն, — դարձանում ե Սեթը, և մի բայե

հայտեցը ներսը դցելով, Ոսմանին պատկերացնում ե վորպես սպա՝ նուրբ բեխերը վոլորած, արծաթահյուս ուսաղիւրներով մի յերկառասարդ, նման իր տեսած բաղ մաթիլ սպաներին, վորոնք փողոցից անցնելիս այնպես են պահում իրենց, վոր ասես բարդիներն անդամ պարտավոր են բարեկի կանգնել... «Ձե, չի հարմարեր, — մասնում ե Սեթը և մտնում սուն:

Սեթն արագ-արագ ուտում ե իր բաժին թանապուրը և նստում փոքրիկ հնամաշ սեղանի առջև աշխատելու: Ոսմանի մտերմութեանից զրկվելուց հետո, նա իր մենութեան ու ճանճրութի ժամերը վաղուց սկսել ե լեցնել ընթերցանութեամբ, վորը կամաց-կամաց զարձեղ ե նրա պատանեկութեան տարերքը: Ինքուրոցում հենց այդ օրն ելին անցել Փրանսիական ժեճ հեղափոխութեանը, և Սեթը, ուսուցչի ցուցումով, նույն օրն ևեթ ձեռք ե բերել «Մի դյուղացու պատմութեան»-ը: Ահա նա չուռ ե տալիս զբքի կազմը, տեսնում հեղինակներ՝ Երկմանի և Շաարիանի ղիմանկարները, մի քանի բույե խորն ահնածութեամբ նայում նրանց աչքերին և սպա անցնում ընթերցանութեան:

Սահում են ժամերն իրար յետեից, բայց Սեթը միայն այն ժամանակ ե դուրսը բարձրացնում, յերբ մթան պատճառով ել չի կարողանում ջոկել տառերը: Նա վառում ե ձեթի ճրագը, դնում սեղանին և իսկույն շարունակում ընթերցումն այնպիսի կրքով, ինչպիսին ցույց ե տալիս մանուկը քաղցրեղեն ճաշակելիս: Սեթն աղոտ լույսի տակ ազահորեն կլանում ե այն եջերը, ուր հեղինակները վիպական վրձինով նկարել են Ռոբենների, Միլեյների ղիմակավոր դեմքերը, վորոնք նրան պատկերանում են վորպես ժանիքները սրած գայլեր, գայլեր, վոր պատրաստ են ամեն բույե հոշոտելու աշխատավոր դյուղացու՝ առանց այն ել աուրբերից հյուստամբ մարմինը:

Մայրը մի քանի անգամ իմաց ե տալիս վորդու, վոր ճրագը մարի ու քնի, վորովհետև ուշ ե խոստ,

բայց Սեթը միշտ ել դիտով հասկացնում է, թե չի ցանկանում:

Կարդում է Սեթը, կարդում ազահարար... Յեւ նրա աչքին՝ վոսկենկար դորդերի ֆոնին յերևում են Ոոսորով աղան, Թագուհի խանումը և բոլոր ծանոթ խանումներն ու աղաները: «Կնշանակե՛ մարդկանց մեծ մասը կապրի մյուսի հաշվին, ինչպես սարդը՝ ճանճերու», — մի բույե դուրսը դրքեց բարձրացնելով խորհրդածում և Սեթը և աչքերը կկոցած՝ ձեթի ձր-բազի փոքրիկ ու թրթռուն լույսին նայում...

Աքլորները մեկը մյուսի յետևեց կանչել Ան ըս-կում, դրա վրա անկողնում անհանդիստ շարժվում է Ալմաստը:

— Տղա, Սեթ, հերե՞ք չի կարդաւ, — անկողնում նստելով և աչքերը ճմրտելով, վորդուն դթառատ նկատողութուն է անում նա, — կես գիշերն ընցավ՝ չըսո՞ր աքլորը խոսեց: Վե՛ր կաց, մատաղ, վե՛ր կաց քնի, վաղ վարժատուն պիտի երթաս, ե՛, մեղք չե՛ս, ընչե՛ կչարչրվես...

Սեթն այս անգամ լուծ է մորը, մանավանդ վոր իրեն հաշիվ տալու մեծ կարիք է դդում. իսկ նման գեպջում՝ պառկած դիրքն ու աչքափակ դրութունն անփոխադինի յե նրա համար:

ԲԱՐՁՐԱՑՈՂ ԱԼԻՔՆԵՐ

Մի անգամ, ճաշեց հետո, Սեթը բազի դռան քա-րին նստած՝ ամբողջ ուշադրությամբ խրվել էր Աղա-նեղրու բանաստեղծութունները թարգմանական պը-րակներից մեկի մեջ և մեծ աշխուժով անդիր էր ա-նում «Վողջունո՛ւմ եմ ձեզ»ը:

Մեկ ել՝ մայրը հեվաշունչ ներս ընկավ բակը, թե՛

— Տղա, Սեթ, ախրը բլեթ ես ատե, թատրոն պիտի երթաս, ե՛... Դե՛, վեր կաց, փշուր մը բան դիր բե-րանդ, վոր հնտեղ չանութնաս. կուզես՝ ձեթե բա-ղարջ եմ թխե, կտոր մը դիր ջերդ ու դնա, վոր յես չմնաս:

Մեծ էր Սեթի խանդավառութունը-դրքեց հետո՝ թատրոն... «Ջան» — թռչում է նրա բերանից և այն-պես լավ է հնչում, վոր ասես պատանկության ամ-բողջ հմայքը շողալիս լիներ այդ միախանկ բառի մեջ: Նա ընտրում է մոր վերջին առաջարկը. մի կտոր «ձեթե բաղարջ» է դնում դրպանը և դուրս թռչում անից:

Սեթը փողոցում շուտ-շուտ կրկնում է մտքում.
«Վողջունո՛ւմ եմ ձեզ, ով ժիր դո՛թանի չարքաչ հերոսներ,
Վոր թե վորոտի, թե տապ արևի ճաճանչնթրի տակ

Ուժով իլում եք ազահ, կոշտ հողեց ձեր հացն ու փառտակ...»:

Սեթը մի քանի բույեյեց արդեն դպրոցի դահլի-

ձուան է, ուր և տեղի յեն ունենալու Թիֆլիսից յեկած
թատերախմբի ներկայացումները:

Ընդարձակ դահլիճը գնալով լեցվում է, հա լեց-
վում Այգեստանի կուլտուրաճարավ յերկսեռ հասարակ
կուլթյամբ: Յեկել են և Քաղաքամիջից՝ կտրելով ա-
վելի քան 4 կիլոմետր տարածութուն:

«Հասած» աղջիկները մեծ մասամբ նստել են ի-
րենց մոր, կամ տատի կողքին և վարագույրի բացվե-
լուն են սպասում, վորպեսզի ցած իջեցնեն գլխների
խայտարդետ «վելո»-ները:

Իսկ «փեսացու» յերիտասարդները կաթի հոտ ա-
ռած կատուների նման հածում են դահլիճի պատերի
տակ և դադտադոդի աշխատում վորսալ այս կամ այն
«հասած»-ի հայացքը:

Այդ որվա ներկայացման մասին աֆիշներ կան
փակցված դահլիճի պատերին, գունափոր, ծավալուն
աֆիշներ, վորոնց վրա, դեռ հեռվից, տեղացիներ
համբար միանգամայն արտասույթ մեծուքյան տառե-
րով յերեկում է «ՊեՊ» անունը:

Սեթը կանգ է առնում աֆիշներից մեկի առջև և
փորձում վերհիշել «Պեպո»-ի բովանդակութունը. նա
հիշում է անցյալ ուսումնական տարին, գրականու-
թյան ուսուցչին, «Հայ գրողներ»-ը... Սակայն չի կա-
րողանում բավարարել իրեն: Սեթն իսկույն գտնում է
դրա պատճառը. «Ձե՞ վոր մենք միայն հատվածներ
անցանք, այն էլ՝ Թիֆլիսի բարբառով գրված, վարով
չատ բան գրեթե անհասկանալի մնաց, վորովհետե
ինքը՝ ուսուցիչն ալ վատ կհասկանալ այդ բարբառը»:

Այդ հանգամանքն ավելի յե լարում Սեթի հետա-
քքորութունը. նրա մեջ բուռն ցանկութուն է առա-
ջանում՝ բոպե առաջ տեսնել այդ պիեսի տիպերը և
պարզել իր հիշողության պատերին նստած մշուշոտ ու
աղոտ պատկերները: Սեթն այսքանն է միայն լավ հի-
շում, վոր Պեպոյի փողերն ինչ-վոր վաճառական

ուսել է ուղում, և այդ խնդրի չուրջն առաջանում է
մեծ պայքար ու իրարանցում:

Սեթը չիմացավ, թե ինչպես հնչեց և յերրորդ
դանդր, վորից հետո բեխերն անիլած, կոչտացած յե-
րեսով մի յերիտասարդ իրեն մոտեցավ և բամբ ձայ-
նով հայտնեց.

— Պառոն, գոարկացեք, խնդում, ձեռ տեղը:

Սեթին խիստ տարօրինակ թվաց այդ յերիտասար
դի «ո»-ային արտասանութունը: Սեթը, վոր ներս
մտնելուն պես իր տեղը վորոշել եր արդեն, լսեց «պա-
ռոն»-ին և անցավ վերջին կարգերը:

Քիչ հետո բեմի շաղանակադույն վարագույրը
մեջտեղից կիսվում է և կծկվելով գնում-հավաքվում
նրա առաջամասի աջ ու ձախ անկյունները:

Սեթը տեսնում է Պեպոյին, թարմ ձուկը թաշկե-
նակով տուն բերելիս... Ինտում է նրա խրճիթի չորս
բոլորը և հուզումից՝ մի ձեռքով պինդ բռնում մյու-
սը, վորպեսզի կարողանա զսպել իրեն... Ի՞նչ նմանու-
թյուն այդ պատկերի և իրենց տան միջև. իր հայրն
էլ, հաճախ, Խոսրով աղային գարնան առավոտները
կտրքով չուկա՝ Քաղաքամեջ տանելիս, վերադարձին
թարմ ձուկ է գնում, յեցնում թաշկինակը և տուն բե-
րելով, մեծ բավականությամբ ասում.

— Այ՛մաստ, ի՛նչ կողելու ձուկ ի, տե՛ս—մարդու
հոգու մեջ կյեռա... տաս հատին տաս փարա յեմ
այլե, է՛...:

Առաջին ընդմիջման ժամանակ Սեթը, իր հեր-
թին, հետաքրքրության հաճար ման է գալիս դահլիճի
անկյուններում գտնվող դասարանները, վորոնք դա-
սարկվիլ են և ծառայում են՝ մեկը վորպես հանդեր-
ձարան, յերկրորդը—վորպես ծխարան, յերրորդը—
վորպես բուֆետ, իսկ չորրորդը, վոր ֆիզիկա-քի-
միական կարիներն է, փակ է մնում:

Սեթը բուֆետում հանդիպում է Խոսրով աղայի
այգա՝ վարդանին, վորը թատրոն է յեկել իր մորեկո-

բոր աղջկա՝ Վրեժուհու հետ: Սեթը ծանոթ է նրան
դեռ անցած տարվանից, յերբ իրենց և նրանց դպրոց-
ների բարձր խմբերի աշակերտութունը միացյալ ուժե-
րով հանդես կազմակերպեց նույն այդ դահլիճում:

— Ինչ դժվար հասկանալի լեզու յե յեղեր այդ
թիֆլիսցիներու բարբառը, — նկատում է Վարդանը:

— Յես այ զիչ բան հասկցա, — նրա կարծիքը հաս-
տատում է Վրեժուհին և թեթև շիկնում:

— Դուք ալ փորձեցեք բառերեն ավելի դործողու-
թյուններուն հետևիլ և կտեսնեք, փոր դրեթե հասկը-
նալի կդառնա փիեսը, — արտահայտվում է Սեթը և ան-
համարձակ ու մեղմաժպիտ նայում Վրեժուհու աչքե-
րին...

Սեթը հիշում է անցած տարվա հանդեսը և ի-
րենց՝ լուսթյամբ փոխանակած թաղուն ու սիրագեղ
ժպիտները: Նա Վրեժուհու ժպիտում զգում էր անհուն
մի խորություն, և ասես լսում քաղցր մի հեքիաթ.
«Իսկապես փորձ ի՞նչ եր ատիկա» — ինքն-իրեն հարց և
տալիս Սեթը:

Վրեժուհին կարծես կարդում է Սեթի ներաշխար-
հը. նա դրանից՝ ավելի յե շիկնում և հայացքը մեղմո-
րեն զգում բուն դարգացած կրծքին, փորին Սեթը նա-
յում է փորպես խորհրդավոր, անառիկ բերդի...

Չանդի ձայն:

— Տեսնե՞ք՝ ինչ պիտի ըլլա շարունակությունը, —
այլ խոսք չգտնելով ասում է Սեթն ու գնում գրադե-
լու իր տեղը, իսկ Վարդանն ու Վրեժուհին անցնում
են դեպի առաջին կարգերը:

Սեթի նյարդերի միջով ասես ելեկտրական հոսանք
է յոդում. նա չի կարողանում նստած մնալ և դիտում է
դրեթե միշտ կանգնած: Սեթի կեցվածքի մեջ կա ինքնա-
ժողացության հասնող մի բարվարություն, փորը պարզ
ցույց է տալիս, թե նա ինչպես ապրում է պիեսի բո-
վանդակությամբ: Սեթը Ձիմդիմովին է ուտում նախ-
րում — այդ սթաճած վաշխառուցին, փորը փոսկու ուժով

տնքում և կարելի Պեպոյի յերկար ընդուն... Իսկ Պեպոն
իր իրավունքն է պահանջում՝ յետեվի փոստերի վրա
բարձրացած ցուլի մոլեղնությամբ:

«Ա՛խ» — թուշում է Սեթի սեղմած ատամները արան-
քից, և նրան մի բույր թվում է, թե Խոսրով աղաս է
բեմի վրա. ճիշտ նույն դոռոզ ու թունտ փերաբեր-
մունքը՝ դեպի իր ճանկն ընկածները, նույն ժանիքը
դայլի...

Շուտով հրապարակ է դալիս Ձիմդիմովի կուրառ
վող կինը՝ Եփեմիան. նա սկսում է աղվեսային խա-
ժանկությամբ ավելի սնդագնել ամուսնու լարած թա-
կարդը:

«Իրար լրացնող ի՞նչ հրաշալի դույզ. ի՞նչ անդու-
գական դարչանք» — անցնում է Սեթի մտքով: Հան-
կարծ Սեթն զգում է, փոր մեկն առաջին շարքերից
պիչ-պիչ իրեն և նայում... Նրա և Վրեժուհու հայաց-
քներն իրար են հանդիպում... Ի՞նչ ջերմություն ու
թովչանք կա Վրեժուհու դեմքին, փոր թեթև շառ-
գունած՝ փայլում է բեմից ընկնող դադային լամպի
ուժեղ յուշի տակ:

Սեթը նայում է, նայում և ժպտում թեթև: Դրա
վրա, Վրեժուհին իսկույն շուտ է տալիս դուրսը, փոր
չլինի թե նկատող լինի...

Դրանից հետո Սեթը մի քանի բույր շուտ-շուտ
ստուգում է, թե Վրեժուհին դարձյալ իրեն չի՞ նա-
յում, արդյոք... Բայց յերբ սկսվում է Ձիմդիմովի մե-
նախոսությունը, Սեթն այնպես է հափշտակվում դե-
րակատարի դիմախաղով և՛ արտասանությամբ, փոր մո-
ռանում է Վրեժուհուն, նրա գեբող հայացքը:

Սեթը յերկրորդ ընդմիջմանը դուրս չը դալիս դահ-
լիճից և մնում է նստած, փորպեսզի հանդատանա և
կատարի լսածների ու տեսածների ամփոփումը, այլա-
պես զգում է, փոր չդիտի կարողանա զեկավարել իր
լեռնացող հույզերը:

«... Ի՞նչ սքանչելի դրող է յեղեր Սունդուկյանը,

Ինչ հատու գրել ունի... հայա դերասաններուն
խաղը. մեր սիրողներն ուր, ասո՛նք ուր...»—խոր-
հրդածում է Սեթը:

Գահլիճում հանկարծ բացարձակ լուսթյուն է տի-
րում:

Գործողություն յերբորդ:

Զիմզիմովը բորենու քայլերով մանում է Պեսոյի
խրճիթը. նա «բարաթ»-ի հոտ է առել...

Սեթի ձեռները դնալով խոնախնում են, սառ-
չում: Հետաքրքրութեան կրակն ալիւլի ու ալիւլի յե
բոցալառովում նրա սե ու սլալծառ աչքերում:

«Ո՛ր, զզվելի հրեջ»—չնչում են Սեթի հուզումից
դողդողացող շրթները: Նա կարծես ձուլվել է Պեսոյին և,
իբ հերթին, գրեթե բարձրաձայն կրկնում է. «սրանո՛վ
պիտի կտրեմ նրա գլուխը»:

Վարագույրի առանձին կեսերն անապատելիորեն
դուրս են պրծնում իրենց անկյուններից և արագու-
թյամբ գալիս իրար միանում:

Սեթը, սակայն, դժգոհ է: Բողբում է Սեթը. նա
կենտրոնախույզ դիրք ընդունած՝ ուզում է նետվել
բեմ, պատուել վարագույրը՝ տեսնելու, ի՞նչ պիտի
ալի Պեսոն բանոցից դուրս գալուց հետո... Զե՛ վոր
Զիմզիմովը չխախտառակից դեռես, նրա լքությունը
չհրատարակից քաղաքում:

Սեթը հանկարծ ցնցվում է. «Ան ո՞վ է, վոր կըս-
չե թես»... Եուս է դալիս—Վարդանն է, կողքին ել՝
Վրեթուհին, վորը ժպտում է մեղմ:

— Խեղը ո՞ւր է, կկանչեմ, կկանչեմ, իսկ դու
չես լսեր: Տուն յերթալու միտք չունի՞ս, ի՞նչ է:

— Իրե՛նք տե, իրենց զբարառ կոտրտելը տե՛ս
սես Ստամբուլա յեն իկե,—նրանց խեթ-խեթ նայելով,
հեղում է, ըստ յերեվույթին, արհեստավորի մի ա
շակերտ և ընկերոջը միանալով, դուրս գալիս դահլի-
ճից:

Այդպես է. լեզվի կուլտուրականացումը մեծ դժ-
վարությամբ ու ծանրությամբ է ստաջ դնում այդ տա
ժակ կատարներով արեւելյան քաղաքում: Սակայն դըս-
րոցական նոր սերունդը պայքարում է համառ:

Սեթը ծածկում է Փեսը և հետևում նրանց:

Լուս է Սեթը, լուս ու մտախոհ. տեսածի անդրա
դարձումներն աչկոծում են նրա մտքի անախ դաշտե-
րը, յետո՛ւմ, փրփրո՛ւմ...

Նրանք դպրոցի դռան ճակատին կախված լապտե-
րից արձակվող թույլ լույսի առաջնորդությամբ մըտ-
նում են կողքի սողոստան: Այստեղ յուրաքանչյուր
հարյուր քայլի վրա փոքրիկ սյունի դլխին հաստատ-
ված նալթի լապտեր կա, վորի աղոտ լույսը անցորդ-
ներին հնարավորություն է տալիս միայն իրենց վտա-
քերի տեղը փորոշելու:

— Սեթ, հուզված կերելիս,—լուսթյունը վերջա-
պես խզում է Վրեթուհին:

— Իսկ դուք՝ վո՞չ:

— Յես, ճիշտն ըսած, փիեսի բովանդակութենն
դո՛հ չմոացի, թեև պեսք է խոստովանիմ, վոր հրա-
չալի կխաղան Թիֆլիսի դերասանները: Մենք այդպի-
սի թատերախումբ դես չեյինք տեսեր,—արտահայտ-
վում է Վրեթուհին և դլխի մետաքսե վարագույն
քուր շակելով, կխախալարի մեջ Սեթին նայում
հարցական:

Սեթի մարմնով ինչ—վոր անախորժ սարսուռ է
անցնում. նա անլնամի տխրում է, վոր Վրեթուհին այդ
պես լրջորեն համակարծիք չե իրեն...

— Յես կկարծեմ, վոր այդ Զիմզիմով կոչեցյալ
թիւր բացառիկ վատ անձնավորություն մըն է և, ի՞նչ
պես մեր դրականութեան դաստառն կրես, նման թի-
վեր պարունակող աշխատությունները դրական արժեք
չեն ներկայացներ,—իր ասածը հաստատելու համար,
չարունակում է Վրեթուհին:

— Ինչե՛ր կըսես, Վրեթուհի,—բացականչում է

Այեթը, վոր մեծ անհամբերութեամբ նրա խոսքի վերջա-
նալուծն եր սպասում և, առանց վարդանի ներկայու-
թյունը հաշի առնելու, քանդում է իր մտքի առջև
ցցված սպասելը, — ձեր զրկանութեան ուսուցչի ը-
սածը ճիշտ է, բայց «Պեպո» — ի թիփերուն բնավ չի
վերաբերիր: Ձեզ զիմովին տեսնելուն պես, յես մեր
այս սլարոնին հայր՝ Սոսրով աղան պատկերացուցի,
այնքան վոր յերկիր յակային նմանութեան գտա այդ
յերկուքի մեջ... Որ չի անցնիր, վոր Պեպո մը դուքս
չվունդե իր բակին... Յեզ ինչքան Սոսրով աղա-
ներ կան, վորոնք մենք չենք ճանչնար:

— Կատես, սրիկա, — հանկարծ բռնկվում է Վար-
դանն այդ անսպասելի վերափոխանքից և քիչ հետուն
բաշխում:

Այեթը մեծ բախականութեան և զգում, վոր Սոսրով
աղայի տղան այդպես խայթվեց, և պեպոյական հա-
մարձակութեամբ վրա յե տալիս.

— Ինչո՞ւ կձածկես ճշմարտութեանը. յերեկ յերե-
կոյան չե՞ր, վոր Շեկոյենց Հայրոն, այդ խեղճ
մշակը լալով դուքս յեկավ ձեր դռնէն: Հայրդ
ի՞նչ կրես, վոր չի տար այդ մարդուն վարձ-
քը. ամբողջ տասնուհինը որ աշխատացուց — անու-
ները փորել տվաւ... Մի՞թե դա որենք և,
Յես պարզ կրես յի ավագակ հորդ խոսքերը, թե «հերդ
ինձի պարտք ունեք, չվճարած մեռաւ...»: Հապար-
պիսի վերաբերմունքի հետ մի՞թե կարելի յե հաշտվիլ:
Յես Հայրոյի հոր ունեցած «պարտք» — ին այ չեմ հա-
վատար, և կրես, վոր հայրդ ամենազգելի դագախն
մեկն է:

— Գաղանը դո՞ւք եք, աղքատ չներ:

Վրեժուհին իրեն կորցրել է այդ անսպասելի միջա-
դեպից և չգիտէ, թե ի՞նչ դերք ընդունի ի՞նչ ասի:

Այեթն այլևս չի պատասխանում. նա, նրանց թո-
ղած, արագ — արագ առաջ է անցնում և շուտով անհե-
տանում սրողոտայի կիսախավարում:

ՊԼՏՈՐՎՈՒՄ Ե ԼՃԱԿ

Պիրի ձղած ելեկտրաբարի պես ուղիղ է այն խճու-
ղին, վոր Գաղաքամիջից դեպի լճակն է յերկարում:

Այեթն ու իր ընկերները հաղիվ են իրենց յետևը թո
ղել վերջին հողաչեն տնակները, յերբ ողբ դնալով լեց-
վում է գորտերի խուճապային կրկնուցով:

Սճուղու աջ ու ձախը իր մամուսապատ թեփերը փո-
լով, նստել է հնամյա ճահիճը, ուր եղեգների անտառը
ավսլում ու սուլում է չար:

Վայրի բաղերի յերամները, մեկ էլ տեսար, մաղա
պուրծ դուքս են նետվում այս կամ այն խիտ յեղեգնու-
տից և սլանում դեպի ճահճի հետափոր ու անմատչելի
խորքերը: Բաղերի փայտուտը հաճախ փետուրներ է
թողնում, վորոնք ողում պարուրած և պտույտներ դոր-
ծելով, իջնում — թաղնվում են նույն յեղեգնուտի ծո-
ցում, ուր վորսորդների շները դեռևս թպրտացող բա-
դերին են հետապնդում:

Վորսորդական հրացանի յուրաքանչյուր պայթյու-
նի վրա իսկույն լուծ է գորտերի աշխարհը, բայց մի
յերկու րոպե անց՝ նորից կրկնուց — ավելի խնթ ու կա
տաղի:

Սճուղին կտրվում է, և լճակի ամաղն սկսում է
խշխշալ աղեկատանցի պատանխների վրաների տակ:

Այեթը թեև հաճախ է յողանալու դալիս, բայց ա-
րին անգամ, յերբ աղի սղ է չնչում, համակվում է ցու-
մաբանակի ինչ — վոր հույզերով, վորոնք և՛ դուրեկան
և՛, և՛ յերկուղայի:

Ողոտոտյան անամպ ու բիլ յերկինքն արևի նարնջ
ջրն է քամում բճի ալյակներին, վորոնք իրար դրկած՝

նագածունի խաղով դնում—ձուլվում են հորիզոնին, ուր միջոցներն իր նուրբ մանրիշակազույն քողի միբաժնե և ծածանում: Հեռվում, հորիզոնի մի կեսին կծկվել է դորը սիրվեան Աղթամարի, վորի հեքիաթային մենու-թյունն ասես փոշեթաթալ աղոթքներ է մրմնջում:

Լճակի վողջ յերկայնքին, մանր ալագի վրա փռվել են նեղբերի պես սև յերեխաներ ու պատանիներ: Նրանց մի մասը լողալու մրցում է կատարում խորքերը գնալով, իսկ մյուս մասը փչած վարտիկներով վրա պառկած, լողալու փորձեր է անում ափամերձ ջրերում:

Սեթն այլ ոքը ջուրը մտնելու վոչ մի տրամադրու-թյուն չունի: Նա անխուժորեն ձգվել է ալագին և ռա-յացքը հեռուն՝ անորոշ մի կեսի հասած նայում է անթուրթ... Միբաժի նոսրացող քղանցքից հովի թևե-րով զայրիս են մայրսյան թիթեռների պես նուրբ ու դունեղ հույզեր, գալիս—նստում են իր սրտի զգայնիկ լարերին և թրթռում անձայն: «Սեթ, Սեթ» ասես կրթ-կին լսում է նա իր անունը... «Ի՛նչ բյուրեղային էր հնչում Վրեժուհու ձայնը, յերբ կանչում եր ինձ»: Յե՛վ Սեթն անդրադանալով այդ ատամտով անակնկալ հանդիպմանը, մտքով կամացուկ շրջում է իր հիշողու-թյան գաշտերը կանաչ և սկսում մեկ առ մեկ խնամել սիրո այն բո՛ւրբ ծաղիկները, վոր Վրեժուհին եր ցա-նել. խնամում է զգուշ և ծծո՛ւմ նրանց բույնն արբու-ցիչ:

Վերջին ամիսներին Վրեժուհու զլուխն իր շաղա-նակազույն մաղերով ու ծովակապույտ, պայծառ աչ-քերով հաճախ է պատկերանում Սեթի յերևակայու-թյան յերկնազույն կտավին, վորից անդուսպ ժպտում են նրա՝ հասուն խաղողի պես պրկված շրթները:

Ամեն անգամ, յերբ կյանքի աուրյան հասնում—ջնջում է այդ շաղանակազույն զլխի պատրանքը, Սեթն զգում է անհուն կսկիծ. նրան թվում է, թե, ուր վոր է, անեյանայու յև կյանքի իմաստը:

Սակայն անծանոթ ու համառ մի ուժ Սեթին դուրս է քշում անից՝ դեպի այն թաղը, ուր գինեգույն դըր-նից ներս՝ Վրեժուհին է աղբում:

Ահա և՛ այդ թաղը:

Փակ է գինեգույն դուռը:

Սեթը, այնուամենայնիվ, վստահ և, վոր կանսի Վրեժուհուն, վորովհետև դա յև նրա միակ ցանկու-թյունը: Սակայն մի քանի քայլ հեռվից նույն անծա-նոթ ուժը նրան յետ է մղում, մղում է յետ, վորպես-զի դարձյալ առաջ հրի... Մինչև վոր Սեթը Վրեժու-հուն տեսնի գինեգույն դուռով տան սենյակները մեկ-նու՛մեկում—լուսամուտի յետևով անցնելիս և կամ՝ գերբը ձեռին, ընկերուհու հետ անից դուռը գալիս:

Նման գեղարքերում Սեթի հայացքը Վրեժուհու շարժումները զրկած՝ խաղում է, հրճվում, մինչև վոր հեռվի իտալական փողոցը իր դերկն ընդունի նրա շաղանակազույն գլուխը:

Ի՛նչուս ժպտում են Սեթի շրթները...
— Տղա, Սեթ, ինչ ես լեչացե—մնացե. ծովը քեզ կաչքի, ե՛ր, —ձայն է տալիս ընկերներից մեկը փրփուր-ների միջից:

— Ը՛մկուն կնայի ծովուն, կասես սիրահարված ել-նի, — կատակում է մյուսը և վայրի բաղի պես սուղ-վում:

«Սիրահարված» — շնջում է Սեթը: Նրա մոր-թի տակ ոգոստոսյան արևից ել տաք մի հոտանք է լեց-վում և սկսում այրել այտերն ու ականջները: Սեթը չի ցանկանում «սիրահարված» համարվել. այդ բառը քիչ է և անուժ՝ արտահայտելու իր զգացումների և հույզերի ամբողջ խորհուրդն ու խորությունը: Վո՛չ, նա «սիրահարված» չէ. նա միայն ցանկանում է մոտ լինել Վրեժուհուն, այլևի մոտ, վոր զգա նրա վար-սերի բույրը, վոր շնչի նրա սրտի հեքը... Այլևի մոտ, վոր հայացքը սուղի նրա ծովակապույտ աչքերի ան-հունը... Նա ցանկանում է լսել Վրեժուհու նույն

քաղցր ու դեռուշ շնչյունը. «Սե'թ, Սե'թ» և այդպես՝
անվե'րջ, անվե'րջ...

Հանկարծ՝ յետևի կողմից փոքրիկ մի քար դալժու-
րնկնում և Սեթի առջևի ալաղներին... և խկույն
պղտորում նրա յերազանքի կապույտ լճակը...

Սեթը ցնցվում է և նայում շուրջն այնպիսի հա-
յացքով, վոր ասես քունը խանդարեցին: Ընկերներից
վոր մեկը չկա այլևս. նրանք հասել են խճուղուն և մի
դուռնի քրքջում են.

— Հա՛, հա՛, հա՛...

— Հի՛, հի՛, հի՛...

— Հո՛, հո՛, հո՛...

Սեթը ծանրորեն բարձրանում է և թմրած վոտ-
ները քաշ տալով, հեռանում լճափից :

ՍԵՓԵՐԲԵՐԼԻՔ

Պատանիները հաղիվ էյին մտել շուկայի միջով
անցնող լայն փողոցը, յերբ նրանց ականջները ծակեց
մունետիկի սուր ու դուժկան կանչը.

— Սեֆերբերլի'ք, սեֆերբերլի'ք...

Նա կոչ էր անում մինչև քառասունհինգ տարե-
կաններին՝ ներկայանալ քաղաքի ղեկավարական ֆար-
միններին:

— Սեֆերբերլի'ք...

Սեթի սրտում կարծես ինչ-վոր թել կտրվեց: Նը-
րա հայացքը թուշում է դեմքից-դեմք՝ կարդալու ըն-
կերների ստացած տպավորությունը: Անողմի սարսափ
զնայով ծավալվում էր նրանց հայացքներում:

«Չորահավա՞ք... կնչանակե՛ թյուրքիան ալ պա-
տերազմի խանուկեցալ: Վա՛յ մեդ...» — ինքն-իրեն
հաշիվ էր տալիս Սեթը:

Նրա պատանեկական յերևակայությունը պատկե-
րում է միպական գրքերում նկարադրված պատե-
րագմների նախճիրները դժնի. թնդանոթ ու ծու՛խ,
սուր ու արյուն... Ահա կիսախառնար մի դաշտ լայն
ու անճիր... Յերկնքին ծանր սավառնում են անդղեր
հաղա՛ր ու բյու՛ր. նրանք գլուխները կախած՝ ինչ-
վոր փնտռում են չարախինդ աչքերով ու կրկին սա-
վառնում չրջանաճև: Շրջանները հետզհետե փոքրա-
նում են, փոքրանում և մոտենում յերկրին... Անդ-
ղերի կեռ կառուցից արյուն է կաթում... Իսկ յերկրին,
ո՛ր, ինչքան մեռելներ կան, մեռելներ անտե՛ր, այլան-
դա՛կ...

Սեթն սթալովում է այդ ճնշող տեսիլից և թաշկի-
նակով սրբում քրտնած ճակատը:

— Սեֆերբերլի՛ք...

Մունեհտիկի կանչն ասես դերել և պատանիներին.
Նրանք մեքենայրենն հետևում են հեռացող ձայնին և
մտնում չուկայի խորքերը:

Շուկայում արտասովոր իրարանցում կա: Սանութ-
պանների դեմքին ինչ-վոր դուռալ ուրախություն և
խաղում. նրանք շտապ-շտապ հավաքում են ցուցա-
փեղկերի և դարակների ապրանքը և խանութը փա-
կում: Տուն դնացողներից գրեթե բոլորի ձեռներին
խոշոր կապոցներ կան, իսկ վոժմանց ուսերին՝ լիբը
խուրջիմներ: Նրանք վորոշել են թանդարժեք ապրանք
ները կամաց-կամաց փոխադրել տուն:

— Ակոր ադա, կովից չե՞ս փախենա, — ուղեկցին
հարցնում է մի յերխտասարդ խանութպան:

— Ինչի՞ պիտի փախենամ, բայժ... Կոխվը անդ
համար քյար ի, աղբուի հողին դուրս դա: Մեկ շարաթ
ընցնի, ապրընքի մեկը տաս պիտի ծախեմ: Դու հալա
չահել ես, քո խելքն ի՞նչ կհասնի վոր...

Ահա մի վորմնադեր, վոր գործիքները խուրջինն
ածած՝ անցնում է ծանրաքայլ ու դլխակոր: Կթոտուն
քայլերով գալիս նրան և մխանում յերկրորդը:

— Ուստա, ախրը, չասիր, է՛, ետր ընչի՞ շոտ
փայդոստ արինք:

Ուստան դառնորեն նայում է նրա յերեսին.

— Սիրա կա՞, վոր մարդ ջուդար տա...

— Ընչի՞, և, ուստա, ախրը, ի՞նչ ելով, է՛...

— Ինչ պիտի ելի—տաճիկն ել կովի ի մտե...

— Յա՛ ա՛ ա՛ ...

— Ապա՛ ա՛ ա՛... Չլտա՞ր դարալի ձեն...

— Յես ասի՞ Սաֆարի էչն ի կուրխե...

— Հայվա՛ն... Դու՛ժմի աչքը դուրս դա. կոթվը
խոջին ի՞նչ դու մե՛ղ ասա, մե՛ղ՝ որ դատող—որ ուտող
ներաց... Աղեն կանչեց, ասաց. «Ուստա Մինաս, վաղ»

մինից ել չլաս... Տունն կիսատ պիտի մնա, չում տիս-
նանք, թե ինչ կելի աշխրի հալը... Ախմա՛խ եմ, վոր
կովի վախտ սան փերեն փարա խըջեմ...»:

— Ասել ի, թե տուն-մուն շինել պրծա՞վ, ինչ
ի... Ապա մենք ի՞նչ պիտի անե՞նք, ուստա, ի՞նչըլս
պիտի ապրենք...

— Ի՞նչ պիտի անենք, — դառնորեն հեղնում է Մի-
նասը, — քաղցած պիտի դիտասնք, խելքդ չի՞ կտրե,
հարի՛Ք:

— Հեյ վա՛խ, ևս ի՞նչ դուրում եր, ուստա:

— Չուրում ասիր՝ պրծա՞ր...

— Հա՛րարդա, հա՛րարդա, — լավեց կառապանի
ձայնը:

Ուստա Մինասն ու իր աշակերտն այնպես չփոթ-
վեցին, վոր փախան դեպի փողոցի տարբեր կողմերը:
Կառքով անցնողը Սոսրով աղան եր. նա իր մեծ
ողա՛ Մկրաշի հետ գորգի վրա դեք նստած Բաղաքա-
միջից տուն եր վերադանում:

Արարաջի Ակոյի փոսների տակ դեռ չբացված ինչ
-վոր հակ եր յերեում:

Սեթը, վոր իր ընկերների հետ արդեն դուրս եր յե
կել չուկայից, Սոսրով աղայի կառքը նկատելուն պես,
թաղնվեց կողքի բարդու յետև, վոր չլինի թե հայրը
տեսնի և կառքը կանդնեցնի՝ իրեն կողքին նստեցնելու
համար:

«Պեպո»-ի ներկայացման յերեկոյից հետո Սեթն
ստանձին նողկանք է դրում դեպի իր հոր ախրոջ բն-
տանիքը և ամեն կերպ աշխատում է խուսափել նրա
անդամներից վորեւ մեկի հետ հանդիպելու ստիժից:

Այդպիսին եր դարձել Սեթը:

ԽՈՐՀՐԴԱՎՈՐ ԲԱՂԵՈՒՑ

Բարդիների կատարից դարձյալ սողում է թախ-
ժոտ մուխը, սողում ու փոփում է տախակ ու գորշ կը
աուրներին, փողոցներին փոշոտ:

Սեթենց դուռն անսպասելիորեն բաղխում են:

Իրիկնաճաշն ընդհատվում է: Սեթի ծնողներն ի-
րար են նայում հարցական հայացքով:

— Կա մարդ, ետա վախտ վո՞ւյ պիտի ելնի...

— Վո՞ւյ գիտի... Երթամ տեսնամ...

Չորահալաքն սկսվելու ուրից մի տեսակ թաղուն
ու անձանոթ սարսափ ելեկտրական հոսանքի պես անց-
նում է տնից-տուն և հասկապես չքայլորների սրտում
հնչեցնում քաղցի ու արյան ահազանդը...

Դուռը բաղխում են յերկրորդ անգամ, պարզ նկատ
վում է, վոր ճկիկը գանջում է վոչ բարեկամի ձեռնե-
րում հարվածներին մեջ կա ընդհատ ու խիստ շեշտ:

Արարաջի Ակոն ձեթի ճրագը ձեռին մոտենում է
փողոցի դռանը՝ սողնակը քաշելու:

Սեթն ու մայրը շնչները պահած՝ բակի անկյու-
նում սպասում են սրտատրոփ:

Դուռը ծանր ճուռում է փայտե առանցքի վրա և
փոստիկանի փայլուն կոճակներն իսկույն պլլլլալ են
սկսում ձեթի ճրագի լույսից:

Արարաջի Ակոն, ինչ-վոր լսելուց հետո, դուռը
թողնում է կիսաբաց և ճրագը գնելով դռան շեմքին,
յես դալիս:

— Փոլիսիանից կկանչեն, — հայտնում է նա խեղդ
ված ձայնով:

Տիրում է ցուրտ լռություն:

Սեթի մայրն իսկույն ծեփի դույն և ընդունում -
նա յերկու ձեռքով պինդ բռնում է վորը և ակամա
նստում գետնին:

Արարաջին ծածկում է հին, ձևից ընկած ֆեսը և
հետևում փոստիկանին:

Թափառական մի շուն գլուխը ներս է կոխում կի-
սաբաց դռնից, բայց մարդկային ձևեր նշմարելով,
ծուլորեն թողնում հեռանում է:

Սեթը չվար քայլերով մոտենում է, շեմքից վերց-
նում ճրագը և ծածկում փողոցի դուռը: Նա չի ցան-
կանում սողնակը քաշել. «Ձե վոր հայրելիը պիտի վե-
րադառնա...»:

Սեթը տեղն է դնում ճրագը, անցնում լուսամուտի
առջև և սկսում աննպատակ դիտել փողոցի խավարը,
իսկ մայրը չոքում է սենյակի վերին անկյուննե-
րից մեկում և աղոթք մրմնջում իր աստծուն: Մոր աչ-
քերը դնալով թացվում են, և արցունքն առատորեն
թափվում է գեղնավուն այտերին:

Փողոցում մեկ-մեկ յերևում են հյուր գնացող ու-
նևոր ընտանիքներ: Նրանց առջևից քայլում են տան
փոքրերը՝ ձեռներին լսպտեր, վորի աղտո լույսը ճա-
ռադարձված և պարում է փողոցի խորդուբորդություն
վրա:

«Յերանի՛ ձեզ, վոր դարդ չունեք», — անցնում է
Սեթի մաքով:

Վերևը՝ բարդիների կատարին, մեկ էլ տեսաք, ի-
րար անցան աղոսպները. նրանք լեղապատառ՝ թևերը
թափահարելով, աշխատում են դարձյալ գտնել վոտ-
ների տակից փախած ճյուղը:

Հեռվում ինչ-վոր տեղ ատրճանակի կրակոց է
լավում, վորին հետևում է շան աղեկատուր կաղկանձ:

Գիշերը գնալով խորանում է:

Սեթն անհանդիստ յերթևեկում է սենյակում և
չուտ-չուտ մոտենում լուսամուտին...

Ահա փողոցի մեջտեղը մի սուվեր և շարժվում...
Սեթն անխոս դուրս և նետվում սենյակից և վա-
զում դեպի փողոցի դուռը:

«Յա, դո՛ւ, ամենակալ արարիչ...» — կիսաձայն ա-
ղերսում և Ալմաստը և, ծնկներին հենվելով, բարձրա-
նում փոքրի:

Մի րոպե անց՝ տարտամ քայլերով ներս և մտնում
Արարաջի Ակոն. նա իրեն դցում է կողքի աթոռակին և
ստարտաի հայացքով նայում կնոջ ու վորդու յերե-
սին...

Ասքյա՛ր, — շնչում են նրա գունաթափ շրթները,
«Ասքյար» — ուրիշ վոչինչ. կարճ, կտրուկ և ահա-
վոր: Ասես մի սումբ պայթեց, ող ցնդեցրեց շրջապա-
տի տները և տեղը բացեց սև ու խորախոր մի վիճ...

— Բայց չե՞ վոր քո տարեքը քառասունհինգից
բարձր ե՛... Անկասկած, հայր, այստեղ չար մատ կա:

— Ես ի՞նչ սև դուրում եր եկալ մեր դվիին, վա՛յ,
մերիկ, վա՛յ, — կսկիծում և Ալմաստը և յերեսն առ-
նում ձեռների մեջ...

ԱՄԲԱՐՆԵՐԸ ԼԵՑՎՈՒՄ ԵՆ

— Տեսա՞ր, համ աղիլդ ապատեցիր ասքյարութեցից և
համ ել բաղարը՝ քառսուն վոսկին ջերդ մնաց. ել ի՞նչ
կուզես, — ամո՛ռնու առանձնատենյակը մտնելով «աչ-
քալուչս» և տալիս Թագուհի խանումը: Նա ձախ ձեռքը
գնում է մեջքին, խսկ աջը վերև բարձրացնելով, մի
յերկու շրջան պարում է ուրախությունից:

Սոսրով աղայի աչքերում չողում է ինքնահատուկ
աղվեսային փայլը:

— Տարա՞ն, — դուստլ անհամբերությամբ հարցնում
է նա:

— Տարան: Կնկա ուշքը գնաց, ամա Սեթի աչքի
մի կաթիլ արցունքն ինչ ի, չերեաց:

— Գնա մի ջվալ ալյուր դեր մշակի շալակ, տար
խոտեց սուր, թող սրաները կակղնա, լազրձ կուգան,
— կարգադրում է Սոսրով աղան և ներդիլելի ծուխն
առատությամբ բերանը քաշում:

«Քառսուն վոսկու գիմաց մի ջվալ ալյուրն ի՞նչ ի,
վոր...» — մտածում է Թագուհի խանումն ու դուրս դե-
նում ամուսնու հրամանը կատարելու:

Քիչ անց, յերբ Սոսրով աղան ներդիլեն թուզած,
պատրաստվում է իր յետձաշյա հանդիսան բնդունելու
դորդապատ թախտին, ներս և մտնում նրա ալազ դոր
ձակատարը, և, դեռ վոչինչ չասած, Փեսը հանելով
սրբում ճակատի քրտինքը:

— Հը, յեր ելնի, ի՞նչ կա, նաֆասդը ընչի՞ յի կը-
տրվի:

ժամ դաշտերում ամեն ուր նույն ժամին սլանում, և Պոս-
թով ազգայի սեանժույզ կառքը:

Ահա ծերուկ կառապանը, վոր փոխարինում և Ս-
րաբաջի Ակոյնին: Սև նժույղները քառատրոփ թափով
կառքը դուրս-են բերել Այլեստանի վերջին՝ ծուռ ու-
ժուռ փողոցներից և գցել դաշտերի միջով անցքող
լայն ու հարթ ճանապարհին:

Ծերուկ կառապանը յետև չի հայում: Կառքում
բազմել են Մկրտչին ու իր հարսնացուն: Այլևի շուտ
կառապանը «չի տեսնում», և միայն լսում և Մկրտչի
հրամանները՝ կառքն այս կամ այն ուղղությամբ քշե-
լու, նրա ընթացքն արագացնելու, կամ մեղմացնելու
մասին:

Յեկ քշում և ծերուկ կառապանը, մինչև վոր լսի
Մկրտչի ինքնախտահ տիրակաճն ձայնը.

— Դարձի՛ր:

Իսկ յերբ վողկորված և լինում նրա հարսնացուն,
իր սուր ձայնով փոխո՞ւմ և Մկրտչի հրամանը և քմա-
համորեն ճշում.

— Վաղցու՛ր ձիերդ, Աբշահ ախպիր, վաղցու՛ր ա-
վելի՛ արաղ, արա՛ղ, արա՛ղ...

Իրա վրա ողում մի յերկու անգամ ձայթում և Աբ-
շահ ախպոր ամերիկյան մտրակը, և սև նժույղները
կաթմակնացալու արագությամբ թոցնում են Պոսթով ա-
ղայի կառքը դեպի քաղաքամերձ կանաչ բլուրները:

Իմացից փչում և իրիկեային մեղմ դեփյուռը.
Իսկ կառքում բորբոքվում են սրկուճան՛ք, համբո՛ւջք
ու հեշտա՛նք արբուցիչ...

Իրան հետևում և Մկրտչի ու իր հարսնացուի յեր-
բե՛.

Մի՛ լար բլրու՛լ, քեզ մե՛ տանջիր,

Վո՞ր փոթորիկն անիրավ

Վարդդ սիրուն, վարդդ կարմիր

Թփից սյուկեց ու տարավ:

ԼԵՌՆԱՑՈՂ ՀԱՐՑԻ ԴԻՄԱՑ

Սեթի մայրն իր ամբողջ ուր ծախել և Պոսթով ա-
ղայի տան գործերին, ծախել՝ նրա սեղանի փշրանքնե-
րը տուն բերելու գնով միայն:

Կարիքը, սակայն, վոչ միայն չի մեղմանում, այլ
դնարով բոայի նման հուզ և տալիս մոր ու վորդու ի-
րանները ներբացած:

«Վորտեղ վոր ի՛ ձմեռը կչոքի դռան. ի՞նչ պիտի
անենք... Վոչ խաց կա, վոչ թաց... Հայրալ-բան,
խո, խեղի չկա... Ի՞նչ պիտի ելնի մեր հալը» — լուրջ
մտահոգվել և սկսել Այմասար:

Նույն այդ կացությունն և, վոր Սեթի համար ճըն
չող մի հարց և ստաջարել. «Հարուճակե՞լ ուսումը,
թե՞ աշխատանքի անցնել: Ախր մի տարի յե մնացեր,
ինչպե՞ս թողնեմ դպրոցը... Հապա վոր անթի՛
յենք...

Այդ հարցը ազրուկի պես կպել և Սեթի ուղեղին և
դիչեր-ցերեկ հանդիստ չի տալիս:

Մի անգամ, յերբ առիթը ներկայացավ, նա հուզա
լից աննով մորը հայտնեց, թե՛

— Մայրիկ, յես վորոչև եմ դպրոցեն հրաժարել և
աշխատանքի անցնել, այլապես դժվար ե...

Այսանդ Սեթի կոկորդը սեղմվեց, և նա չկարողա-
ցավ իր խոսքը վերջացնել:

— Ըարսկընա բաներ խելքիցդ չընցուցես, բալամ,
ստավամ փողորմած ի, ինչքա ելնի՛ կապրենք: Մեկ
տարի յի մնացե, վարժատուի՛ թողնելս վո՛րն ի. տաս
տարվա ամաղդ կուպես ջո՛ւր թալել, ի՛նչ ի: Չե, բո-

լամ, մուրացկանութեն կանեմ, քեզ կսահեմ: Դու
ասա՛ հորիցդ շոտ խարաբ դա, թե չե՛ իտոնք հեջ...

Ամուսնուն հիշելիս, Ալմաստի ձայնը հանկարծ
բեկբեկվում է, աչքերը խոնավ փայլ են ընդունում,
բայց նա, փորդու ներկայութունից քաշվելով, մայ-
րական արիութեամբ դասում է իրեն:

Սեթը լուում է նա գտնում է, փոր ճիշտ է գա-
տում մայրը. «տա՛ս տարվա ամառ...»: Այո, նա հա-
մաձայն է, փոր չի կարելի ջուրը գցել ամբողջ տասը
տարվա աշխատանքը: Սակայն ինչպե՞ս անել, վորպես
զի մի կեքոյ ասրեն, և ինքը կարողանա անցկացնել
ուսման վերջին տարին:

Սեթն ուզում է մենակ լինել, մենակ, փոր խորա-
ուզվի ինքն իր մեջ, քրքրի մտքի յուրաքանչյուր ան-
կյունը, թեթիբի բոլոր հնարավորութունների եջերը,
գուցե թե ազատվելու յեւք գտնի զնալով լեռնացող
այդ հարցի ծանրութունից:

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՍՐՈՒՅՐԸ

Արեն արդեն մոտեցել է ծովին: Զարթնած յերե-
կոն Վարազա սարից փչող զեփյուռի զովաշունչ թեկ-
բով շոյում է մարդկանց յերեսն ու մագերը և գնում-
թաղնվում բարդինների սաղարթնեցում, ուր արեն իր
վերջալուսային յերանգասպանակն է խաղացնում:

Փողոցի աղմուկն ու շարժումը հեղեղի պես լեց-
վում է Սեթի սիրտը: Մենութեան ցանկութունը, փոր
քիչ առաջ համակել էր նրան, հանկարծ դառնում է
սառն ու ոտար:

Սեթը փնտում է սրտակից մի եյակ, փորի հետ
կարողանա կիսել իբ ներսում կուտակվածը, կամ քրա
ներկայութեամբ մի առժամանակ մոռանա իրեն խայ-
թող հարցերը:

Հանկարծ սրայծառանում եկն Սեթի աչքերը. «Վրե-
թուհի՛, Վրեթուհի՛», — մեղմ ու կարոտադին շնջում են
նրա շրթները:

Վրեթուհու հուշերով տարված, Սեթը կարում-
անցնում է դլխավոր սրդոտան և մտնում Նորաստունկ-
ների չրջանը:

Այդեկութ է: Նորաստունկների այդիններում դեռես
չի դադարել որվա ժիր աղմուկը: Խաղողի թփերը ու
բարունակները վողկույթների բեղուն ծանրութեան
տակ կքած՝ սպասում են գամբյուղավոր ջահել հարս-
ների ու աղջիկների:

Սեթն իր յերադած մտերմիկ հանդիպումից հույսը
կարած՝ կամաց-կամաց դարձյալ անձնատուր է լի-

նում մենության թևերին... Նրա քայլերն ուղղվում են
Նորատունկների միջով դեպի դաշտը:

Սև խաղողի մի պտուղ Սեթի դևի վրայով թրու-
չում է և գնում—խրվում առջևի թանձր փոշում: Դր-
բան հետևում է յերկրորդը: Յերրորդը յառկայն Վաչում
է նրա Ֆոնին: Սեթը շուտ է դալիս և նայում կողքի
այգու պատերին. ինչ—վոր գլուխ խկույն թաղնվում
է պատի յետև: «Յերանի՛ առոր, վոր կատակի հազես
ունի» — մտածում է Սեթը և ճամբան շարունակում:

Մի քանի քայլ հաղիվ արած, կանացի բյուրեղյա
մի ծիծաղ նրան կրկին կանդնեցնում է.

— Սե՛թ, — ծիծաղին հաջորդում է նույն բյուրե-
ղյա ձայնը:

«Նա՛ յե, նա՛ յե...»: Յեվ Սեթի դեմքը դաշտա-
յին կակաչի պես կարմրատակում է մայրկենսապես: Ան
սպասելի հանդիպման հրճվանքը, վորպես հսկա մի
ամբարտակ, դիմացի պատվարը քանդելով, լեցվում է
նրա սիրտը:

Սեթը յես է նայում. Վրեժուհին հենվել է պատի
մաշված դռին և ձեռքի վողկույցից արագ-արագ պը-
տուղներ պոկելով, բերանն է գցում:

— Յեկ խաղող ուտենք, ի՞նչ ես կեցեր...:

Սեթի քայլերը հաճելի դողոցով շարժվում են դե-
պի հողաշեն պատի գոգը, վորի առջև այգու կանաչա-
վառ Ֆոնին Վրեժուհու թարմ ու հմայուն գլուխն է
գծադրվել:

— Այս շարաթ մեր այգեկույթն է: Չես կրնար յե-
րևակայել, թե ինչ հաճելի յե. ամբողջ որը խաղողի
թուփերու ու մողկույցներու հետ կխաղանք: Իսկ դուն
ուր՞ ես վերջերս, բնավ չես յերևիք գրադարան...:

Սեթը հայնում է, վոր, ընդհակառակը, վերջերս
ավելի հաճախ է գրադարան դնում. նրա միակ մխթա-
րանքը ընթերցանությունն է: Ուղղակի պատահակա-
նություն է, վոր իրար չեն հանդիպում:

Սյնուհետև Սեթը բեկրեկուն ձայնով պատմում է

հորը զինվոր տանելու, իրենց սնտեսական դրուժյան
մասին և ավելացնում.

— Հավանական է ուսումը թողնեմ...:

Ասես ոտար մեկն է արտասանում այդ ցուրտ բա-
ռերը... Սեթն ինքն էլ և զգում, վոր դա անխա մը-
տահացում է, բայց ի՞նչ անի...:

— Խե՞սթ ես ի՞նչ ես, — անկեղծորեն հանդիմանում
է Վրեժուհին: — Մի՛ թե ուրիշ յեղբ չկա:
Սեթը հարցական նայում է նրա յերեսին:
— Գիտես ինչ, — հանկարծ վազեցրվում է Վրեժու-
հին, — մեր դատարանի մեջ աղջիկ մը կա, վորու հայր
անցած տարի մեռավ, և հիմա այդ ընկերուհիս թե՛ կը
տո՛լորի և թե՛, միաժամանակ, կազմարարությամբ կը

պարապի և շատ բավ դրամ կաշխատի...
Սյատեղ Վրեժուհին չի ուղում պարզ կերպով նույն
աշխատանքն առաջարկել Սեթին, մտածելով, թե կա-
բող է, ո՞վ գիտե, վիրավորվել:

Վրեժուհու այդ որինակը, վորպես սուր, մի հար-
վածով կտրեց այն հարցը, վորը գորդյան հանդույցի
պես խճճվել եր Սեթի մտքում: «Հրաշալի՛ յե. փրկված
եմ» — յեղբակացրեց նա, բայց խկույն խիտա լըջա-
ցավ...:

Սեթին մտահոգում եր վո՛չ այնքան այն, վոր կաղ
մարարության արհեստին ծանոթ չե—դա վաչինչ. սո-
վորելը դժվար չե—այլ աչն, վոր նախնական ծախսերի
համար հարկավոր է թեկուղ փոքրիկ մի դումար ունե
նալ... Սակայն վորտեղի՞ց ճարել...:

Վրեժուհին վայրկենսապես նկատեց, վոր Սեթի՛
աղբյուրի պես վճիտ դարձած տրամադրությունը դար
ձյալ պղտորվեց ինչ—վոր:

— Գիտեմ ինչի մասին կմտածես. այն մասին, վոր
այդ արհեստը չգիտես: Բնավ չանհանդատանաս. յես
յեղած եմ ընկերուհուս մոտ և գիտեմ, թե ինչքան
դյուրին դորժ է կազմարարությունը: Կուզես՝ մեկ որ
միասին յերթանք անոնց տուն:

—Այլ չէ, Վրեժուհի: Մեր դպրոցի վարի դասարաններն աշակերտներն ալ կազմարարություն իմացող կա. մեկն ու մեկին կխնդրեմ, վոր ինձ ալ սովորեցնէ:

—Հատար ի՞նչ.—դարմացած հարցրեց Վրեժուհին:

Սեթը մի պահ չցանկացաւ հասնել իրեն մտահոգող խնդիրը, բայց յերբ նկատեց, վոր Վրեժուհին և վոչ մի կերպ չի կարողանում հասկանալ, մի քանի խոսքով բացատրեց պետք յեղածը և զգաց, վոր արժեքով մարմինը թեթև քրտնում է:

Վրեժուհին աշխատեց ցույց տալ, վոր չի նկատում այդ հուզումը և հայացքը նրա դեմքից դեցեց ձեռքի վողկույզին: «Ճիշտ է, բախական չե արհեստին ծանոթանալ, պետք է ունենալ գործիք, թել, թուղթ, խափաբար...».—ինքն իրեն համոզեց նա և մի րոպե ինչ-վոր վճռելուց հետո, հարեց.

—Աստի՛ն ալ ճարը կա, Սեթ, բնավ մի մտածեր, հայրս ինձի 10 դուրուչ է տվեր գրավաճառանոցեն սիրածս գրքերը գնելու համար: Յես սիրով կհետաձգեմ գնումս և այդ փոքրիկ գումարը փոխարինարար քնդի կուտամ. մեկ ամսեն հետո, յերբ բախականաչափ դըրամ չահած ըլլաս, կպերադարձնես: Համաճա՞ցն ես, Սեթ:

Սեթը լուռ է. նա զգում է, վոր իր սրտում բացվում է պայծառ մի յերկնակամար, վորի տակ ծաղկազարդը հեղեղում է իր հույզերի թոչնած դաշտերը...

Խոսք չի գանում և Վրեժուհին. լուռ-թշան գոտին սեղմել է սկսում նրա նուրբ մեջքը...

Քիչ հետո Վրեժուհին ձեռքի կիսատ վողկույզը կա մացուկ մեկնում է Սեթին և ժպտում աչնպես, սաես քաղցրածոր յերաժշտություն և ունկնդրում:

—Կե՛ր, Սեթ, խիղնա յե... .

Սեթը նայում է նրա ծովակապուլտ աչքերին, նայում սիրարբ և մեղմ շշնջում.

—Յեկո՛ւր միասին պատելու յերթանք, յեկո՛ւր... Դուն վերջապուշը միթե՞ չես սիրեր... .

Վրեժուհին նայում է յետ՝ այդու հետավոր թփերի արանքում աշխատող կանանց, նրանց խայտաղետ շրջադեղաններին և նայում, խաղողով լեցուն զամբյուղներին: Նա աչքերով դանում է մորը, վորը ներս ու դուրս անելով, հնձանի աշխատանքներն է դեկալաւում: Վրեժուհին նայում է այդ բոլորին վորսկան տեսած յեղնիկի դրսնությամբ և, ասանց տատանվելու, ձեռքի կիսատ վողկույզը մի կողմ շարտելով, պատի դուրսն մասից ցատկում է վողոց:

Սեթը չի հախտում իր աչքերին... Մի ծանոթ, բայց անչոչափելի յերգ վայրկենապես կլանում է Գրուվ վողջ եյությունը:

Նրանք կողք-կողքի գնում են լուռ. մի լուռ-թշուր, սակայն, վոր հատորներ է հյուսում... .

Գաշտի յեղեքքին ընկած հատ ու կենտ բարդիների ստվերները զնալով սիրաբ մարդապետնի, վորի վրա ների պես խրվում արեն իր փոսկիթել շողերն է փոել: վերջապուշին արեն իր փոսկիթել շողերն է փոել:

Հեռավոր բլրից խոտով ծանրաբեռն մի սայլ է թջնում: Անիվների ձովնչը հին ու հինավուրց մի յերգ է հյուսում, ծանր ու տխուր մի յերգ, վոր, սաես, մըտակի տակ նվացող աշխատավոր դյուղացու սրտիցն է հոսում:

Ներքեը Ուրբաթ առուն է ցնծում դրոնող խայտաճաթուկ դույզերի ծովում, վորն ամեն յերեկո, մակընթացության յենթարկվելով, դուրս է թափվում Այդես տանի աների ու այգիների նեղիկ արանքներից և պոռոտ դույներով հեղեղում մարգերն ու նրանց միջով ձգվող նարնջագույն ճանապարհը:

Թփերի տակից յերկու արտույտ պոկվում են հանկարծ և, սաես, մահից ազատվելու դերագույն հաճուքը ճիչը կտուցներին՝ փախչում հեռու—հեռու ներք:

Վրեժուհին բնադրական վախ է զգում իր վտանքի
ասկ տեղի ունեցած այդ անակընկալ թուխքից և մե-
քենայական շարժումով պինդ բռնում Սեթի թևը:

Մեղձ ու դուրեկան մի հոսանք ցանցում է Սեթի
վաղջ հարացքը: Նա զգուշութամբ վերցնում է Վրե-
ժուհու ձեռքը, թեթև սեղմում ու չնջում:

— Վարցա՞ր, Վրեժուհի. ի՞նչ արտույտ սիրտ ես
ունեցեր...

Վրեժուհին նայում է և ժպտում քաղցր:
Նրանք ձեռք-ձեռքի շարունակում են զրոսանքը՝
յեղեթիկների պես զգուշ և կարապների պես անրիժ...

Վրեժուհին հանկարծ կանգ է առնում և ձեռքը
խելով Սեթի արից, հանցավորի պես շրջապտտի
միջնադիրն նայում:

— Ուշ է, Սեթ...

Մյուս ակնարկի վրա ինչ-վոր ներքին ուժ կոհակի
պես բարձրանում ու բաղկավում է Սեթի սրտին...
Նա նայում է Վրեժուհու յերկյուղով լեցված աչքե-
րին, վորոնք կիսախափարի մեջ շողում են Փոսփորա-
փայլ, նայում է կարոտով... Յեկ հանկարծ նրանց
չրթները մի ակնթարթում իրար են միանում... Մի-
այն մի լուսե ակնթարթ, վորի մեջ, տես, վողջ աշ-
խարհը հարկեց-անհետացավ, վորպես կապույտ հրա-
չեկ հալացում:

— Ահ,— զուսպ ճշում է Վրեժուհին, շիկնում
նոսան պես և այժյամի արագութամբ փախչում յետ՝
դեպի իրենց այդու պատը:

Սեթը մնում է մենակ՝ սիրտը նոր և անհուն մի
կորստի ունկնդիր...

Շուտով կտրվում է Վրեժուհու թավաչին վրո-
նաճայնը և կիսախափար դաշտում տիրապետում է
ծղրիդների միալար ձոխնչը:

ՈՒՆԲԻ ՌԱՅՅՈՒՆՆԵՑ ՀԵՏՈ

Առաջին ձյունն արդեն նստել էր, յերբ նամակի
վոխարեն, յեկավ ինքը՝ Արաբաջի Ակոն: Նա սայլից
վեբցնում է մի տուպակի և վտոբի տակի ձյունը ճը-
ճոսցնելով, շարժվում դեպի իրենց տան դուռը: Սայ-
լապանը վերցնում է յերկրորդ տուպակը և հետևում
նրան:

Ճկիկի առաջին իսկ հարվածից դուռը ճոսարով
յետ է գնում:

— Բարե, Արմաստ,— զուսպ ու չոր բարևում է
Արաբաջի Ակոն...

— Յա՛...

Արմաստը մի բույն պատրաստվում է առաջ նեո
վել վողջագուրելու ամուսնուն, բայց ոտարականին
նկատելուն պես, իսկույն զսպում է իրեն և ուրախու-
նկյան արտասուքը աչքերին՝ ավելացնում:

— Քա մարդ, ես դո՞ր մնացելի՞ր...

Սակայն «մարդը» մի տեսակ է յերևում կնոջ աչ-
քերին: Սայլապանին ճամբա դնելուց հետո, Արաբա-
ջի Ակոն լվացվելու ցանկություն է հայտնում:

— Վաղուց ի հավասով չե՞մ լվացվի,— հայտնում
է նա և միակ ձեռքը պարզում ջրին...

— Վ՛ախ, մերիկ, ես ի՞նչ բան տեսա. ճախ թևը
կտրե՛ր են,— հանկարծ բացականչում է Արմաստը և
ուշաթափվում:

Ջրի փարջն ընկնում է գետնին և փչրվում:

Արաբաջի Ակոն իսկույն ներս է ընկնում սենյա-
կը, սենյակից վազում թոնրատուն, գտնում կուժը,

հասնում առատութեամբ ջուր լեցնում կնոջ գլխին, քունքերը շփում, անունը տալիս, ցնցում և մի կերպ ուշքի բերում:

Նույն այդ պահին լսվում է ճկկկի ձայնը:

Արարաջի Ակոն փորձում է միակ ձեռքով բաց անել դուռը, բայց դժվարանում է: Նա դիմում է ձախ ծնկան ողնութեանը: Այս անգամ աջողում է:

Գոանը Սեթն եր: Հորը տեսնելուն պես, նա խուսուսում է նրա մի թևանի լինելը և սարսափահար՝ մեխված կանդնում դուռն շեղելու: Նրա պատանակահան վարդազույն դեմքին թեթև դունատութուն է նստում, և շրթները չորանում են դարչիորեն:

Հայրը հասկանում է վորդու աղբյուրները և, վոր պես պատասխան, ծանր հոգոցով մրմնջում է.

— Կոխ՛վ է, բալամ, ի՞նչ կանառ անես...

Սեթը հազիվ արցունքները զսպելով, վերցնում է զոր աջը և տենդոս շարժումներով մոտեցնում շրթներին:

Արարաջի Ակոն իսկույն խլում է ձեռքը և գրկում փորդուն: Նրա շրթունքը բավական ժամանակ չէ բաժանվում Սեթի ճակատից:

Առաջին աքյորականը վաղուց էր անցել, յերր նրանք անկողին մտան: Արարաջի Ակոն պատմում է իր տեսած ու կրած արցունալի տեսարանների մասին... Պատմում է, թե ինչպես հայ զինվորները գեղերով փախչում են ուսուսկան բանակը, իսկ յերբ ինքը երգողների զինվորական հիվանդանոցումն էր, հրաման յեղով, թե հայերի ձեռքին այլ ևս զենք չտալ և ողորկ գործել միայն իրամատներ փորելու, մատակարարման և նման տեխնիկական աշխատանքների գծով:

— Հայրիկ, իսկ թե՞ դ, — անհամարձակ հարցնում է Սեթը:

— Թեև պատմութեն շատ է կարճ. բալամ ուսի թոփն եկավ մեր կշտին փաթեամբիչ ելավ՝ չորսի հոգին առեց, իմ էլ ձեռս թոցուց... Չում տարան հա-

սուցին երգում, բան քանից ընցեր էր. հեքիմներն ասին՝ թե թեղ չկարենք, սաղ չես մնա—յարեն քեզ կուտի: Ասի՝ կարեք: Ինոնք էլ բռնեցին թեև քրքրց կարեցին... Գո եսս յի թեևս պատմութեն: Աղեկ վոր թոփն աջ թեևս չտարավ, — ինքն իրեն միխթարում է Արարաջի Ակոն՝ ծխախոտի ծուխն անհազորեն ծծելով:

Ալմաստը լուս արտասվում է իր անկողնում և վերմակի յեղեքով շուտ-շուտ աչքերը սրբում:

— Ապրուսաներդ ի՞նչն է, քեչ էլ դուք պատմեք:

— Ի՛նչն պիտի ելնի, — ասցը զսպելով պատասխանում է Ալմաստը, — յես աղի տուն խղմաթ կանեմ, Սեթն էլ վարժատուն կերթա: Եսս յերկու ամիս կենի՛ր՝ ընկերներաց դեքերը կբերի, կկաղմի, ուր խարջը կբահանի: Աստված փողորմածի. չմեռանք, չում դու եկար...

— Մենք՝ աշախես, իսկ թոքով աղալի ամբարները բերնե-բերան լցվեր են ցորենով: Չափն արդեն կես վոսիով կծախե՛մ, — իր կողմից հայտնում է Սեթը:

— Աչխրի կարգն եղա յի, բալամ, չես կանա փոխե—«աղբատ դատի, խոջեն ուտի»: — Չե՞ս լսե, — հոգնած տոնով փիլիսոփայում է Արարաջի Ակոն և շուտ դալիս աջ թևի վրա քնելու:

«Յես այն համողման եմ յեկեր, վոր իտղաղությունն ալ հարուսաներու ողտին է, պատերազմն ալ» — ինքն-իրեն հաշիվ է տալիս Սեթը և մեկ առ մեկ վերհիշել սկսում հնր պատմածները սև ու սահափոր, վորոնցից կարճես թարմ արյան դոբրչի յե բարձրանում...

ՅԵՐԿՈՒ ԿԱՅԻԼ ԱՐՅՈՒՆՔԻ ՄԱՍԻՆ

Արարաջի Ակոն ահեճածությամբ հրեց Սոսրով աղայի ստանձնատենյակի դուռը և ներս մտավ:

Սոսրով աղան զիշերանոցի վրա սև կիսավերարկու հագած՝ ծարսոյատիկ նստել էր թախտին: Նա հաշիվամտյանը ծնիներին դրած՝ լամպի լույսի տակ ինչ-վոր հաշիվներ էր անում:

— Աղա, Սաման ասաց կկանչես, — էր ներկայութունն զգալ ապու համար, կամացուկ ձայնեց Արարաջի Ակոն:

Սոսրով աղան քթի ծայրին ամբարցրած ահնոցը բարձրացնելով նայեց դուռն ուղղությամբ:

— Ակո, դո՞ւ յես, մոտ արե:

Ակոն մի յերկու քայլ ևս արեց և կանդ առավ գորգի ծայրին:

— Անցած էինք, — «ցավակցեց» աղան աջակտի տոնով, վոր, ասես, հրամայելիս լինեք՝ «Փայտոնը ծի»....

— Ենորհակալ եմ, աղա, — խոնարհ գլուխ տվեց Ակոն:

— Ե՛, կանա՞ս աշխատե, — բուն խնդրին մոտեցավ Սոսրով աղան՝ Ակոյի բաճկոնի դատարկ թևին նայելով:

— Ինչ պիտի անենք, վոր չաշխատենք: Ձիանք սովոր են...

Արարաջի Ակոն յերբեք չէր կարողանում հաշտել աջն փաստի հետ, վոր ինքը մի թևանի յե և սմեն

անդամ, յերբ այդ մասին ակնարկ էր լինում, միշտ աշխատում էր զիգ—զազ արտահայտությամբ հասկացնել պետք յեղածը:

— Աղեկ, թե կանաս, դե՞ս. վաղիկեց դո՞ւ յես իմ արարաջին: Են հաշիվորին ճամբու կղնենք: Ամա ուրիշ պայմանով... Առաջ դու տարին յոթ մեջլիդի էր ստանալիր, բսկո՞ւն է, թե՞ չե...

Արարաջի Ակոն զլիսով հաստատական նշան արեց:
— Երկու ձեռնով՝ յոթ մեջլիդի, մի ձեռնով... հայրաթ՝ կեսը: Ամա յես իրեքկիսու դիմաց, տարին կուտամ չորս մեջլիդի, համաձա՞յն ես...

— Գո խոսքն է, աղա, — ստրկորեն համաձայնեց Արարաջի Ակոն: «Չոլախ մարդուն էլ վով դործ կուտա» — ինչն-իրեն համոզեց նա:

— Դե վոր համաձայն ես, ես էլ ապաշխարանքիդ համար, ա՛ն, — բանակցությունը վերջացած համարեց Սոսրով աղան և մոսկեթել քսակից մի հինգ դուրուչանոց հանելով, նբան մեկինեց:

Արարաջի Ակոյի աչքերը ճառագայթեցին ուրախությունից. նա հնամաշ «սոլ»-երը հանեց գորգի ծայրին և ծակ գուլպաների արանքից մատները ցույց տալով, մոտեցավ վերջրեց դրամը:

— Սաղ ելնես, աղա, ասոված հաղար կյանք տա:

Յեվ Արարաջի Ակոն յետ-յետ գնալով դուրս յեկավ Սոսրով աղայի ստանձնատենյակից: Նա դուռը ծածկեց աջակտի զգուշությամբ, վոր չխկոցը ինքն էլ չլսեց:

Իրիկնաճաշի ժամանակ Արարաջի Ակոն մեծ դուրս փասանքով պատմում էր աղայի «մեծահոգության» ու «խղճի» մասին:

— Եսա խոջեք վոր չենեն, յարար ի՞նչ կենի աղ բոներաց հալը... Հինգ դուրուչ էլ բաշխիլ տվեց:

Այստեղ, արդեն, Սեթի դեմքին զովանքի թունուտ մի արտահայտություն ցույց:

— Յե՛վ դու, հայրիկ, կհարձես, թե մե՞ծ բան է
Խոսքով աղայի ըրածը... Մե՞թե քո թևի արժեքը
մեկ պարկ ալյուր է և այդ հինգ դուրուչը... Մե՞-
թե... Այ չեմ խոսեր այն անյուր շարձարանքի մասին,
վոր կրեցիր ամբողջ հինգ-վեց ամիս անընդհատ վա-
ռուղի ծիխ մեջ ու գնդակի տարափի տակ... Յե՛վ ին-
չո՞ւ համար, վորո՞ւ համար—վորպեսզի աղայի տը-
ղան՝ Մկրտիչը քեֆ քաշե, վորպեսզի անոնց ամբար-
ները ցորենով լեցվին, իսկ մեզ նմաններն որվա հա-
ցին անգամ կարոտ մնան և վերջը նստեն թևատ...
Վո՞չ, հայրիկ, դուն չպետք է ընդունելիք այդ հինգ
դուրուչը: Յես ամբողջ հոգովս կատեմ այդ մարդը,
կատեմ անոր ամբողջ ընտանիքը:

Արարաջի Ակոն, սակայն, համաձայն չե վորդու
կարծիքին և չի կարողանում հասկանալ, թե ինչո՞ւ
չպետք է վերցնել աղայի տված «բաշխիչը»:

— Ստածու տված գետին չեն թալե, բալամ...

— Ե՛՛չ, մենք իրար չենք հասկանար,—խոսքը փա-
կեց Սեթր և քաշվեց իր անկյունը ընթերցանությամբ
պարապելու:

Հաջորդ որվանից, առավոտը վաղ գործի յե անց-
նում Արարաջի Ակոն—նա ձիերին գարի տալուց հետո,
վորոչում է մի լավ լվալ կառքը, վորպեսզի «աղեն
տիսնա ու քեֆը դա»...

Նա վերցնում է կառատան անկյունում կանգնեց-
րած լծափայտը, ծնկան ողնությամբ ամբացնում
տեղը և փորձում միակ ձեռքի ուժով կառքը քաշել
բակը: Սուաջին ձիզը դուր է անցնում: Ակոն, առանց
յերկար մտածելու, լծափայտը սեղմում է կողքին և
այս անգամ ել փորձում այդ ձևով հաղթահարել
գանգվածային կառքի ծանրութունը: Սակայն՝ ի-
դուր կառքը դարձյալ համարում է: Նրա ծանրու-
թյունն ավերանում է և՛ նրանով, վոր կառատան հա-
տակը, զոնից սկսած գնալով թեթև գառիվայր է կալ

մում: Դա շինված է հատկապես այն նպատակով,
վոր ներս քշված կառքն ինքնիրեն չսահի դեպի դուր:
Արարաջի Ակոն ուզելու է, թեև սրբում ճակա
տի քրտինքը և դառնացած նայում կառքին... «Հեյ
վա՛խ, ջահելութեն գնա՛ց»,—մտածում է նա և մեջքը
տարլիս կառատան պատին: Քիչ հետո ներքին մի ձայն
համառորեն կրկնում է. «Դո՞ր է ձախ թևը, Ակո,
ձախ թևը...»: Ակոն ցնցվում է. նրա աչքերն սլաակե-
րանում են՝ ուսմբի պայթյունը, ծո՛խը, վորչին...
«Սե՛վ ապա՛ հիվանդանոց, բժիշկ, դանակներ... Ա-
նիծվե՛ս, կոխի, քեզ սարբա ելնողին ի՞նչ եմ ասե».—
ծանր ու խորը մրմնջում է նա և դարձյալ մտածում
այն մասին, թե ինչպե՞ս անի, վոր կարողանա դուրս բե-
րել կառքը: Չգնա՞լ, արդյո՞ք, ողնության կանչել Այ-
մաստին: Ակոն դուրս է դալիս կառատանից, բայց մի
յերկու քայլ անելուց հետո, կանգ առնում. «Ամոթ
է, ել ի՞նչ մարդ եմ, վոր կնկա յարգումով պիտի
դործ անեմ»: Նա յետ է գալիս: «Ի՞նչ անեմ, յա-
րար...»:

Վերջապես դտավ. նա հասնում—վերցնում է յե-
րասանակի կաշիներէց մեկը, ողակաձև կապում, ամ-
բացնում կառքի առաջամասին, հետո, մտնելով ո-
ղակի մեջ, կաշին դեմ անում կրծքին և մարմնի ամ-
բողջ ուժով քաշում... Այս անգամ կառքը, ասես, զի-
նաթափ յեղած հեռում է նրա քայլերին:

Ակոն կառքը մտեցնում է բակի միջով հոտոց առ-
վակին և շտապով դուրս գալիս ողակից. «Իտ մարդ
չտեսա՞վ...»: Յե՛վ առաջին անգամը լինելով, նա խո-
սպես զղում է ձախ թևի սպակատությունը, զղում և
մի ծանր «ա՛խ» քաշում...

Իսկ յերբ Ակոն դուրսը ձեռին կռանում է, վոր
ջուր վերցնի, նրա աչքերէց յերկու կաթիլ արտասուք
է քամվում և ընկնելով, վայրկենապես կուլ գնում ա-
րագահոս սովակի կայլակներին:

ԴԱՇՈՒՅՆԻ ՀԱՐՎԱԾԸ

Յերեկոն, ասես, մոխիր և ցանում ձյան բյուրեղ-
յա յերեսին: Պողոտայում զնալով պակասում և շար-
ժումը:

Սեթը զբաղարանից տուն և վերադառնում տխուր
ու մտադրազ: Գրադարանի դռանը մոտենալիս, տե-
սավ, վոր վրեժուհին ինչ-վոր աղջկա հետ տաք-տաք
խոսելով, դուրս յեկավ դռնից և հակառակ ուղղու-
թյամբ գնաց: Սեթին թվաց, թե նա գու՛յց տվեց, վոր
իրք թե չի նկատում իրեն և, առանց նու՛յնիսկ արձա-
գանքելու իր ժպիտին, անցավ անտարբեր: Այդ հան-
գամանքը չափազանց վատ ազդեց Սեթին, այնպես
վոր ինքն ել չիմացավ, թե ինչպես փոխեց զերջն ու
դուրս փախավ գրադարանից:

«Ինչո՞ւ այդպես վարվեց, ինչո՞ւ...» — տնվերջ
հարց և տալիս իրեն Սեթը և վոչ մի կերպ չի կարո-
ղանում դանել պատասխանը: Նբրափողոցներից մե-
կին հալասարվելիս, նա ականջին կիսաթուրքերեն-
կիսահայերեն ինչ-վոր հայհոյախառն խոսքեր են
ընկնում: Նա հայացքը մեքենայորեն շուռ և տալիս
ձայնի ուղղությամբ և նկատում, վոր նբրափողոցի
սկզբին յերկու պատանի իրար վրա հարձակվելու
լուրջ պատրաստություն են տեսնում... Ել առանց
յերկար մտածելու, Սեթը ձեռքի զիրքը զբպանն և
կոխում և առվախենքը ցատկելով, վոր հասնում
ճիշտ այն ժամանակ, յերբ նրանցից մեկը փոքրիկ
դաշույնը մերկացրած ուղում և հարվածել զխնա-
ցիներն, իսկ մյուսը յետ-յետ զնալով, փորձում և

ժամանակ շահել, վորպեսզի կարողանա բացել իր
խոշոր դանակը:

— Յես քո հոր հոգի՞ն... — մոնչում և դաշույնով
զինված պատանին, վորի արյունակալած աչքերը վառ-
վում են վայրադորեն:

— Հայա մոտ արե, յես քո մասա՞րը... — վրիլ-
րած թուրքերենով արձագանքում և մյուսը և խոշոր
դանակն արդեն բացած վրա տալիս նույն թափով:

Սեթն խալույն իրեն դցում և նրանց միջև և դու-
շում:

— Փոլի՛ս, փոլի՛ս...

Նրա այդ կանչի վրա, վայրկենապես յերկունն ել
մի-մի քայլ յետ են քաշվում, և նրանց ուշադրությու-
նը մի րոպե ուղղվում և դեպի կողքի սրողտան:

— Ամո՞թ չե՞, ի՞նչ և պատահե, իրար սպանե՞լ
կուզեք, ի՞նչ և, — խոսքը հայ պատանուն ուղղելով,
հանդիմանում և Սեթը:

— Տաճկի լամուկ չի՞ — պիտի սպանեմ... Իմ հերն
ի ասե. — տեսնելով վոր վոչ մի «փոլիս» չկա, ավելի
համարձակ դուռում և նա և Սեթին մի կողմ հրելով,
առաջ խոյանում...

Սեթը, առանց իրեն կորցնելու, հասնում յետևից
բռնում և նրա աջ ձեռքի դաստակը և փորձում խլել
դաշույնը: Սակայն պատանու մկանները կատաղու-
թյունից այնպես եյին պրկվել, վոր վոչ մի կերպ չի
կարողանում հաղթահարել նրան:

Մրա վրա թուրք պատանին յետ-յետ և զնում և
սրողտայի անկյունը հասնելուն պես, շուռ դալիս,
մտնում բարդիների ծառուղին և անհետանում:

Այդ բանը նկատելով, հայ պատանին այս անգամ
Սեթին և կոչում թե՛

— Տաճկի լամուկ արուն հայուց թա՞նկ ի քեզ հա-
մար, հա՞... Դու յել կասես, թե հա՞յ ես, հա՞...
Յես քո ետա տաճկցած հոգի՞ն...

Յեկ դաշույնի ուժեղ մի հարված Սեթի կողին
հասցնելն ու փախչելը մեկ է անում:

— Ա՞հ, — սուր ու ձիգ ճշում է Սեթը և կողքը
բռնում:

Ճիչը լսելուն պես մոտ է վաղում ծեր մի անցորդ:
Սեթը մի քանի խոսքով ընդհատ պատմում է դեպքի
էությունը և խնդրում, վոր մի բանով վերքը կապի,
այլապես կարող է արյունաքամ լինել:

— Մեղա՛ քեզ, աստված, հաղա՛ր մեղա, — մրմըն
ջում է ծերուկը և իսկույն քանդելով մեջքի շարձ
հենց դրսեց պինդ փաթաթում Սեթի վերքին:

Սեթը ծերուկի թևին հենված՝ մի կերպ հասնում
է տուն:

ՔԱՂՑՐ ՎԵՐՉԻՇՈՒՄ

Չնայած բռնի համաստիացումներին, Սեթի տա-
քությունը հաջորդ որն սկսում է բարձրանալ, բարձ-
րանալ այնպես, վոր գիշերը ծնողներն ստիպված են
վիճում դիմել ձյան ոգնության: Չի անցնում մի քա-
նի րոպե, ձյունն իսկույն հարվելով, դուրս է վա-
ղում տոսրակի ծակոտիներից և արագությամբ թափ-
վում բարձին:

Հետո է Սեթն անկողնում, հետո՛ տենդադին յեվ
դրուխն անվերջ շուռ ու մուռ տալիս: Նրա դեմքը
չառագունել է վերջալուսային յերկինքի նման:

Համեկարձ կապտափուն մշուշի միջից Սեթի աչ-
քին դրադարանն է պատկերանում և վրեժուհին՝ ար-
ձանի պես անշարժ... վրեժուհին համարձակ նայում
է Սեթի յերեսին և ցասկոտ դոջում:

— Դու սրիկա՛ յես, սրիկա՛...

Սեթի կուրծքը յեռնացող կոհակի նման բարձրա-
նո՛ւմ է, իջնո՛ւմ, արյունահառոն աչքերը պիշպիշ
նայում են առաստաղին... Քիչ հետո՛ գուլթ հայցող
մի ժպիտ է դժագրվում նրա դեմքին, և աչքերում լը-
հանում է արցունքը:

— Ների՛ր, վրեժուհի, ների՛ր համբույրիս, վոր
անմեղ եր անչափ... Ասա՛, ասա՛, վոր կներես, յեթե
վոչ, տե՛ս, տե՛ս՝ դաշույնները կբարձրանա՞ն, կը-
բարձրանա՞ն, կբարձրանա՞ն մինչև յերկինք և կպատ-
ռեն արևի կուրծքը... Արևի իսպարո՛ւմ, արևի իս-
պարո՛ւմ... վրեժուհի՛, հասի՛ր, հասի՛ր...

Արարաջի Ակոն և Այմասոր սարսափով իրար յե-
րեսի յեն նալում...

— Սուս կաց, կրտսի... Ախ, Մարիամ աստվածա-
ծին, դու փրկես — աղատես իմ աղին ամենայն չա-
րից, — փոքրի վրա՝ յերկնքի ողնությանն և դիմում
Այմասոր և նորից փազում բակ՝ ձյուն բերելու:

Յերեք որ անց՝ Սեթի տաքությունն իջնում և, և
նրանց խրճիթում ձեթի ճրագը գիշերները դարձյալ
սկսում և վառվել միայն այն ժամանակ, յերբ Սեթը
վարեկ լուրջ բանի կարիք և զգում:

Վերջի առաջացրած ցավը փոչինչ և Սեթի հա-
մար. պատանեկությունը պողպատի նման և ամրա-
ցրել նրա մարմինը: Սեթին ավելի շատ ցավ և պատ-
ճառում, ամենում այն միտքը, թե ինչու և պետք և
զրկվել դասերից նման պատահական ու հիմար բանի
համար, չե՞ փոր ավարտական տարին և: Թեև դա-
սընկերներին մեկն ամեն որ գալիս և մտքը, հայտ-
նում նոր դասերի մասին, բայց Սեթը հնարալորու-
թյուն չունի գրավոր վորեկ աշխատանք կատարե-
լու: Դրանից և, փոր նա հաճախ ջղախանում, քմա-
հաճ վերաբերմունք և ցույց տալիս մտքը, փոր լույս-
տով տարված թիթեռի նման՝ գիշեր-ցերեկ դառնում
և միակ վորդու անկողնու շուրջը և աշխատում փոչ
մի բանից չլքել նրան:

Ոսմանի մայրը ամեն որ յերկու բաժակ կաթ և
բերում Սեթի համար. «Տղիս տեղն ի, թող իմի, վոր-
չուտ աղեկնա»: Նա յերբեմն ներս է մտնում սենյա-
կը՝ հիվանդին անձամբ տեսնելու և առողջությունը
հարցնելու:

— Ոսմանից թուղթ ենք ստացե, — մի անգամ
ավետեց նա մայրական միտք ժպտան աչքերում և Սե-
թի անկողնու մոտ նստելով պատմեց, թե ինչպես Ոս-
մանը չուտով ավարտելու յե ուսումը և դալու յե ի-
րենց հետ միասին ապրելու:

— Չորս տարի յե, չո՞րս տարի... Սեթին ել շատ

քարե կանի, — խնդաղին ավելյացրեց Ոսմանի մայրը
և ծոցից մի նկար հանելով, հանձնեց նրան:

Սեթը նայում և նկարին, նայում և սկզբում չի
ճանաչում: Սակայն նրա աչքերը լեցվում են մայր-
այսն արևով:

— Ինչքա՞ն և փոխվել Ոսմանը... Յեթե առանց
նկարի տեսնելի, յերբեք չպիտի ճանաչելի, — բացա-
կանչում և նա:

Ոսմանը նկարվել և ամբողջ մարմնով. աչքի յե
բնկնում իրանն ու փոտները պիտի գրկող զինվորա-
կան դպրոցի տարազը — բարձրավիզ բաճկոնի վրա
խիտ-խիտ կոճակներ կան կարված, իսկ շալվարի
վարի մասերը, պարզ նկատվում և, առանձին ողակ-
ներով միացված են կոչիկների ներբանին, փորպե-
դի ձիգ լինի: Ոսմանի վերին շրթներին սևին են տա-
լիս աղվամազային բեխերը, միամիտ հայացքը սե-
վելովում և նայողի աչքերին:

Նկարի յետևը թուրքերենով գրված և.

«Իմ մանկության անուշ և անմոռանալի ընկեր՝

Սեթին»:

Ոսման

Ստամբուլ

Մակագրությունը մի յերկու անգամ կարդալուց
հետո, Սեթը դարձյալ դիտում և ընկերով նկարը,
դիտո՞ւմ անհագ ժպտով և խուլյն ինչ-վոր վճիռ
կայացնում:

— Մայրիկ, — ասում և նա, — սեղանիս աչքին
մեջ կապույտ ծրար մը կա, հանիր ինձ տուր:

Մայրը մեծ հաճույքով ու փութկոտ կատարում և
վորդու ցանկությունը:

Սեթը ծրարում յեղած թղթերի ու նամակների
արանքից հանում և իր նկարը, ուր նկարվել և դա-
սընկերներին մեկի հետ, միևրատով մեծտեղից կրտ-
սում և իր նկարի յետևը, բարձին հեմպելով մի կերպ
գրում:

«Իմ մանկութեան միակ և անմոռանալի ընկեր՝
Ոսմանին»

4 մարտի, 1915 թ.

Վ ա ն

Սեթ

— Սերիե բաջի, — նկարն Ոսմանի մորը մեկնելով, ասում է Սեթը, — սա ել նամակի հետ ուղարկեցեք ընկերոջս: Ախտո՛ւս, վրք հիմա չեմ կարող, ասողջանայուս պես նամակ ել պիտի դրեմ:

— Ինչալլահ, ինչալլահ, — բարեմաղթում է Սեթին բաջին և Սեթի նկարը ձեռին դուրս զալիս սննյակից:

Գալստէ Բ

ՄՔՆՈԼՈՐՏՆ ԵԼԵԿՏՐՈՎՈՆԱՆՈՒՄ Ե

Ձյունհալն սկսվել է արդեն:
Գարնան արևն իր ճառագայթներին տեղերով ծակծկում—բայցբայում է սառույցն ու ձյունը, և կա-վախառն հեղեղը լեցվում է փողոցների մամուռ առ-վակները, ուռչում, փրփրում ու փախչում հեռունե-րը դուրս:

Գիշերները բլուրներէ կածաններին մարդկային ստվերներ են յերեվում: նրանք կծկված ու թաղուն, հողացավից կուչ յեկած մարդու քայլերով շարժվում են սուաջ, մոտենում հայկական թաղամասին և ապա՝ մեջքներն ուղղելով, վայրկենապես անհետու-նում զիգ-զազ փողոցների խախտում:

«Վոչ մի կաթիլ արյուն մեր դարավոր թշնամու ողտին» — միաձայն վորոչել են քաղաքի ազգային կուսակցությունները և իրենց ու մասսաների «բախտ»-ը կապել ուսուսական յերկդլխանի արծվին... Իսկ Սրամ փաշայի սև ակնոցների տակից ցավա-գինորեն նայող արյուն աչքերը հրամայում են խե-լառ. «Ձինվիր թուրքի դեմ, վոր լուծես հայկական հարցը»...

Յեվ, այդպես, հարյուրավոր դասալիք յերիտա-սարդներ գալիս թաղնվում են նկուղներում ու ձե-ղուններում, ուր ատամները կրճտելով, «դարավոր վրեժ»-ի գինին են խմում կրամ առ կրամ և դնալով արբում ինչ-վոր «ազատութեան» սին յերազներով... Վոստիկանները խումբ-խումբ շրջում են հայկա-կան թաղերը և դասալիք փնտռում: Մի անգամ վո-

տիկանները մի խումբ փողոցում ճակատ առ ճակատ
հանդիպում է յերկու դատալիքի: Վոստիկանների ա-
վազն առաջարկում է անձնատուր լինել: Սակայն դա-
տալիքները վայրկենապես անցնում են կողքի հաս-
տաբուն բարձրների յետև ե, վորպես պատասխան,
հանում մառզերներն ու կրակում... Վոստիկաններն
անսպասելի դիմադրությունից շփոթված և ահարեկ՝
փախչում են, տայոյ մի սպանված և յերկու վիրա-
վոր:

Այդ դեպքի յուրը կայծակի արագությամբ տա-
րածվում է ամբողջ քաղաքում: Մթնոլորտը դնալով
էրեկտրականանում է. չուկաներն սկսում են որեց-որ
ամայանալ, դիտալոր պողոտայում հատ ու կենս
մարդիկ հաղթի են յերևում:

Գասալիքների այդ դիմադրությունը կառավա-
րությունն ոգտադործում է վորպես հետան՝ ավելի
սրելու ազգային ատելության սուրբ, թունալորելու
ժողովուրդների դարավոր բարի դրացիական հարա-
բերությունները:

Յե՛վ սկսվում է, այսպես ասած, մարդորու-
թյունը. այսօր սուկար Սահակն է անհետանում փո-
ղոցներից, վազը՝ իշապան Ալին...

Թե հայկական և թե թուրքական թաղամասերը,
մեջքները կամարած վազրերի նման, պատրաստ
վում են հռչոտելու իրար...

ՄՏՐԱԿԻ ՇԱՌԱԶԸ

— Տղա, Ակո, արե՛ բախչեն, քե կկանչեն...

— Վո՞վ է, Խամաս, չի՞մցա՞ր:

— Չե, չես ճանչնա, չոտ, աջալա յեն...

Արաբաջի Ակոն բակի դռանը նստած՝ միակ ձեռ-
քի և ծնկները ոպնությամբ «սոլ»-երն եր կարկատում
և չտապում եր մերձացնել, քանի դեռ մուլին ամ-
բողջովին չէր նստել: «Վո՞վ գիտի՞ վո՞վ էր»-ինքն-
իրեն հարցրեց նա և աշխատանքն ընդհատելով,
«սոլ»-երը հաղավ ու լոբլոբալով վազեց աղալի այ-
գին:

Վարդնոցի մոտ յերկու մարդ կար կանդնած,
Ակոն ճանաչեց նրանցից մեկին: Փոլաղենց Հայկակն
եր - վոսկերչություն եր անում, իսկ մյուսին, վորը
հաղել եր Փրենչ, բարձրաճիտ կոշիկներ և դիվին
դրել տափակ, սև փափախ, առաջին անգամն եր տես-
նում:

— Մոտ արի, — ձայնեց անձանոթը:

Ակոն մի յերկու քայլ ևս արեց: Նրա հայացքը
մի բոպե կանգ առավ անձանոթի ամուխի պես վոլո-
րուն բեխերին:

Ակո, դենքից-բանից ի՞նչ ու՛նես, — մտերիմ տո-
նով հարցրեց Հայկակը:

— Ձենքն ի՞նչ կանեմ, իսկի լազամ չի եկե:

— Թե չունես, հենց ետը կզնես, հասկացա՞ր, —
կարճ ու կտրուկ կարգադրեց անձանոթը ձեռները
կանթելով:

Անձանոթի այդ կտրուկ կարգադրութունը թա-
գուն մի սարսուռ առաջացրեց Ակոյի մարմնում. նա
խակույն հիշեց գյուղացիների պատմածները, թե ինչ-
պես «Փիղալի»-ները սրան-նրան անխնա ձեռնելով,
ստիպում են զենք գնել՝ նույնիսկ ծախել տալով վեր-
ջին սերմացուն, միակ կովը, վերմակը...

— Ինչո՞վ առնեմ, Հայկակ, դու խո գիտես իմ
հայր:

— Վոչ մի հայ՝ առանց զենքի, լսո՞ւմ ես... Սե-
որվա համար մոսկուց-բանից պահած կունենաս, զնա-
րեք, չո՛ւտ, ի՞նչ ես նազ ու տուզ անում:

— Չառ չունեմ, հայ քրիստոնյա չե՞ս... Մեկ
ե՛լ մի ձեռնով...

Սակայն անձանոթը թույլ չտվեց, վոր Ակոն
խոսքը վերջացնի. նա այնպիսի ուժեղ մի ապտակ ի-
ջեցրեց նրա յերեսին, վոր մասները տեղերն իս-
կույն կարմրեցին:

— Յես քո ի՞նչն եմ, վոր սիւս կիսիես, հը՞, —
վրդովված ձայնով բողբոջեց Ակոն:

— Վո՞նց թե, հաջո՞ւմ ել ես, հա՞... Դու հան-
դգնո՞ւմ ես...

Յե՛լ անձանոթը կոշկի ճիտկի արանքից դուրս
քերեց մտրակը, հարձակվեց նրա վրա և՛ սո՛ւր թե
կտաս—սկսեց անխնա հարվածներ տեղալ «հանդու-
դրն»-ի գլխին, մեջքին...

— Հերիք է, Սեդրակ, հերիք է, — պարտք համա-
րեց միջամտել Հայկակը, — Ակոյին ետա յե՛լ խելքի
կրերի:

Սեդրակը կանգ առավ և մոնչաց.

— Հը՞, ի՞նչ կասես, զենք կառնե՞ս, թե՞ չե՞...

— Ձեզ կուրբան, ինչ պիտի ասեմ. թե իմ խոս-
քին չեք հավատա, եկեք զնանք ձեր աչքով տեսեք...

— Գնանք, Հայկակ, զնա՛նք... Դու տե՛ս, թե
քանի զենքի ապրանք դուրս բերեմ: Ես անդիտակից-
ները միշտ եսենց Փաստներ են բանացնում:

Ակոն վերցնում է դիւից թուած Փեսը և մաքրե-
լով ընկնում առաջ:

Սեդրակն ու Հայկակը հետևում են նրան:
Մինչև տուն հասնելը, Հայկակն ինչ-վոր բան է
փսփսում Սեդրակի ականջին:

— Հա՞՛մա՛, ի՞նչ ես ասում, — առանց իրեն-
դասել ցանկանալու, բարձրաձայն զարմանում է Սեդ-
րակը և խոսքն Ակոյին ուղղելով, բղայում.

— Տ՛ո, շան վորդի, Սուլթանի խաթեր մի թեզ
վրա տալ գիտե՞ս, բայց ազգիդ ազատության համար
զենք չես ուզում գնել, հա՞... Բա, տեղը չի՞, վոր
մատուցերս քաշեմ ու տաս պատրոնն ել շարեմ եդ տե-
սակ թուրքացածի փորումը...

Սրբարաջի Ակոն, վորպես պատասխան, դողացող
ձեռքով բաց արեց խրճիթի դուռը և դիւիվ նշան ա-
րեց, վոր մտնեն:

Այժմատը նոր վառած ճրագն եր տեղավորում
Սեթի գլխավերևը: Անձանոթներին տեսնելով, նա
ամաչեց — «տունը կարգին չի»: Սակայն ամուսնու
այլալված դեմքը տեսնելուն պես, իսկույն դուռատ-
վեց ու կանգած տեղը քարացած մնաց:

Սեթը, վոր ցանկացել էր քնելուց առաջ քիչ
կարդալ, գերբը բաց թողեց ձեռներից և պիչ-պիչ
անձանոթներին նայեց:

— Ես ել իմ ունեցած—չունեցածս... Ինչքան կու-
ղեք՝ շուռ ու մուռ տվեք, թե բան ճարեք, դուրս
ձեզ կուրբան:

Սեդրակը ձեռքի մտրակը կոշկի ճիտկին խփե-
լով, շրջեց խրճիթի անկյունները և յեկավ կանգ ա-
ռավ անկողինների փոքրիկ ծալքի առջև.

— Հայկակ, ի՞նչ կասես, սա փո՛ղ չարժի՞...
Սակայն հենց վոր ներքնակի ծայրեց բռնած ու-
ղեց քաշ տալ սենյակի մեջտեղը, յերեսը հեշտու-
թյամբ պատույեց, ու կես մետրանոց մի յերիդ մնաց
նրա ձեռքին...

— Թ'ո՛ւ, յես քո տիրոջ... — յերկզր ծաղբին շը-
պրտելով, հայհոյեց Սեղբակը և մոտեցավ պատի
պահարանին: Դարակները վերից-վար զննելուց հե-
տո, կանգ առավ ներքևի դարակի վրա. այստեղից
դուրս բերեց մի յերկու մեծկակ սղինձ, շուռ ու
մուռ տվեց և նկատելով ծակերն ու կարկատաննե-
րը, զզվանքով շպրտեց հատակին:

— Ել ի՞նչ ունես, գրուստն ասա, Ակոյին դատ-
նալով գոռաց Սեղբակը:

— Եսա յի՛, կուրբան, ինչ վոր տեսար... Մեկ էլ
անբախտ հոգիս. թե կուզե՞ս, ա՛ռ...

— Ա՛յ, յես քու թուրքացած հոգին... — կրճտա-
ցող ատամների արանքից մուռաց Սեղբակը և խըր-
ձիթից դուրս դալով, ձեռքի մտրակով Հայկակին
նշան արեց, վոր հետևի իրեն:

ՎՈՍԿՈՒ ՅԵՎ ՍՐԻ ԴԱՇԻՆՔ

Այդ սրն Ոսմանի մայրը չերեվաց Սեթենց խըր-
ձիթի դասը և չբերեց կաթով լեցուն փոքրիկ սղինձի
թասը:

Մի քանի ժամ հետո պարզվեց, վոր Նալբանդ-
Շյուքըին և՛ ընտանիքը, և՛ ունեցվածքը գիշերով
տեղափոխել է թյուրքական թաղամասը:

Սեթը, վոր արդեն ապաքինման շրջանն էր աս-
րում և մի շարաթ էր, ինչ ման էր դալիս. խըճի-
թում, յուսամուտից նկատում է, թե ինչպես Խոսրով
աղան իր հարստության վորոշ մասը մշակների մի-
ջոցով շուռ-շուռ փոխադրում է հայկական թաղը-
րը: Շուտով, կառք նստած, նույն ուղղությամբ
գնում են նաև Խոսրով աղայի կինը, տանը մնացած
բույրերը և մանր յերեխաները:

Այդ բանը տեսնելով, ալեկոծվում է Սեթի մայ-
րը: «Վտանդեց» աղապիելու բնազդը նրան էլ և հա-
մակել: Նա սկսում է ներս ու դուրս անել՝ խըճի-
թից-թոնրատուն, թոնրատնից-խըճիթ և ինչ-վոր ի-
րեր ու փալատներ տանել, բերել, հավաքել, կա-
պել...

— Այդ ի՞նչ կանես, մայրիկ, — դարմացած հարց-
նում է Սեթը:

— Տնաչեն, չե՞ս տխանա՝ աշխար փախավ հայե-
րաց թարաֆ, մենք դաշտի պուպո՞ւ յենք, ի՞նչ է...
հազրվենք, հերդ դա մեր տունն էլ տանի:

Սեթը նայում է, նայո՞ւմ ու ժպտում մեղմ.

— Խոսրով աղեն իր փոսկին կփախցուցի, իսկ
մենք ի՞նչ ունենք, վոր փախենանք — մեկ վորջ վորք

ձեռք չի տա, սիրտդ հանդիստ պահիր, մայրիկ, գուր տեղը մի շարձարվիր:

— Գո բանը չի, գու հալա ջահել ես — ի՞նչ ես տիտե փոր: Եսա տեղ շատ կարգալը Փայդա չի անե...

Յեվ դարձյայ շարունակում ե կապկպել անլերջ նրա չոր ձեռները դողում են անլուր մի հուզումից:

Ակոն շուտով փերադանում ե: Նա կնոջ իրարանցումը տեսնում ե, թե չէ՝ իսկույն հասկանում ե նրա մտադրութունը և միակ ձեռքը կրծքին խփելով, դռչում:

— Ի՞նչ կանես, կնիկ. ինձ նման աղքատին են թարաֆ փո՞վ տեղ կուտա, փոր երթանք... Երթանք դո՞ր սըթըրվենք, ինչո՞վ ապրենք. փոչ սրտակից ունենք, փոչ բարեկամ: Ձե, Ալմաստ, մեր տեղն եսա քի. մեղ տանք ասածու բախտին — ինչ կեղնի-կեղնի... Թիչա չե՞մ ասե, Սեթ...

— Յես շատ ասի, բայց կարեորութուն չըտպեց, — դոհունակությամբ հայտնում ե Սեթը:

Տեսնելով ամուսնու վճռականությունը, Ալմաստը թողնում ե ամեն ինչ և ձեռները կրծքին ծալելով, կուչ գալիս հատակին ու սկսում հեկեկալ:

Մութը նոր եր նստել, յերբ Խոսրով աղայենց այգու գոնից ներս մտան մի խումբ փափախափոր յերիտասարդներ, բոլորն ել փոտից — գլուխ սպառազեն: Նրանցից մեկը, փորը տան անցքերին քաջ ծանոթ եր լերևում, ընկերներին առաջնորդեց յերկրորդ հարկը՝ դեպի Խոսրով աղայի առանձնասենյակը:

Աղմկալից վտանաձայներ լսելով, Խոսրով աղան իսկույն գանձարկղը փակեց և առաջացավ դեպի դուռը:

Մեկը-մյուսի յետևից ներս մտան փափախափոր յերիտասարդները և խառը կանգնեցին կողք-կողքի:

— Բարի բիկուն, Խոսրով աղա, — առաջ ե անցնում, բոտ յերևույթին, խմբապետը:

— Բարով, հազար բարի, Սենտ, եկա՞ք, աղեկ արեք... Մկա Մկրտիչն ել կուզա, միասին բաշխեք ձեր գործը... Իսկի դարդ չանեք, տղաներ, — խոսքը մյուսներին ուղղելով, շարունակում ե Խոսրով աղան, — ինչ լազրմ եյնի՞ յես հազրբ եմ. մենակ թե՛ դուք առլանի պես կովեք...

Քիչ հետո ներս ե մտնում նաև Մկրտիչը՝ ճիշտ նման արտաքինով, փափախը մինչև աչքերը քաշած:

Խոսրով աղան վորդու սաղմական արտաքինը տեսնելով, խանդավառվում ե.

— Դե, արե ճակատդ պագեմ... Հայու արնին ու անլան մեռնեմ, արե...

Մկրտիչը հեղությամբ փափախը քշում ե դեպի փոճրակը և մոտենում հորը...

— Արամ փաչեն կասի՞ չում յուսնա, դիրքեր հազրբ պիտ անենք, — խոսակցությունը նպատակին ե մոտեցնում խմբապետ Սենտն, փորի մկանտա յերեսն ու արծվենի հայացքը գոտոդ, ինքնիշխան դերք են ընդունում:

— Ինոր խոսք որենք ի մեկ համար, — յերկյուշաժությամբ հայտնում ե Խոսրով աղան. — դերքերի համար լազրմ եյածը հազրբ ի արգեն:

Յեվ նրանցից փոչ մեկը չի քնում այդ դիշերը. Խոսրով աղան մշակներին նայող աջ ու ձախ թևի պատուհանները փողոցին նայող աջ ու ձախ թևի պատուհանները ծածկում են աղյուսով, դարբասն ու մյուս քոնները սողնակներով պինդ փակում և քարեր դարբասում յետև: Ամեն ինչ ավարտելուց հետո, լուստբացին փափախափոր յերիտասարդները նստում են թեյի: Խոսրով աղայի սեղանը լիքն ե թրջած լավաշով, պանրով, մեղրով ու ձիթով: Կողքի լուստմուտին, դեղին մատուցարանի վրա քլթքլթում ե նույնպես դեղին, հաստափոր սամոլարը:

— Դե, մկա տաճիկը, թե սիրտ ունի, թող պա...

ԱՂԱՅԻ ՅԵԱԸ

Մեկը—մյուսի յետևից անցնում են որերը, անցնում մոտալուստ «քեռու» և «կամափոր»-ների հույսերով արբած... Վառողի, ծխի և արյան մեջ կորած որերը...

Խոսքով աղայինց «ղիրք»-ը յեկող սուրհանդակները յուրեր են բերում, թե այսինչի «ղիրք»-ում այսինչը վերափորվեց, այնինչի «ղիրք»-ում այնինչն սպանվեց, հարձակում յեղամ, ական փորեցին, սուսը գցեցին և այլն:

— Փառք ասածո, հալա իմ կտրիճներաց մազին կաչող չի երե, — հպարտութեամբ նշում է Սենոն: Նրա յայն ու անկյունափոր ծնոտի վրա ձգված հաստ շրթները ժպտում են ինքնարավական:

Յերբեմն նրանց կղզիացած «ղիրք»-ում լսվում է փողափոր յերաժշտախմբի հեռափոր ձայնը. հայկական թաղամասի կենտրոնում նվագում են «Մեր հայրենիք», «Կովեցեք, սղերք»... «Իսչնակցական խումբ...» և նման աղղայնական յերգեր:

— Զա՛ն, հայու հոգո՛ւն մատաղ...

— Յերնեկ սասունցի Դամթի ուժն իմն եյներ, վոր մեկ զարնելուց ցաղցի քարն որթից կես եյներ, — նվագախմբի ձայնը լսելով, հանկարծ բռնկվում է խմբապետ Սենոյի «կտրիճներ»-ից մեկը՝ կարմրահեր մի յերիտասարդ և ծիծաղում:

Այստեղ՝ քաղաքում Արամ փաշայի հրոսակախմբերը քաշված իրենց խիունջներում, «սպաքարում

են հանուն ազատութեան», իսկ այնտեղ՝ բազմահարյուր գյուղերում գեղջուկ մասսաները թփրտում են արյունոտ սրերի շառաչից, մորթված հայերի պես թփրտում են ու ձգվո՛ւմ անչարժ՝ ամե՛ն որ, ամե՛ն ժամ...

Ապրտամբ քաղաքայիններին ճնշելու և նրանց «ղիրք»-երը հեշտ նվաճելու համար, կառավարութունը դիմում է մի այլ միջոցի. նա հրամայում է շրջակա գյուղերից հավաքել հայ կանանց, յերեխաներին ու քչել քաղաքի հայկական թաղերը, վորպեսզի նրանց ուտելու պաշարը շուտ վերջանա, և կռվողներն որ առաջ անձնատուր լինեն...

Մի անգամ նման մի բազմութուն փոշեթափախ ու քաղցից դուրս ընկած աչքերով իրեկնադեմին մտանում է Խոսքով աղայինց «ղիրք»-ին, ապաստան ու հաց գտնելու...

Այդ բազմութունը նկատելուն պես, Խոսքով աղան իսկույն վազում է Սենոյի ու Մկրտչի մոտ խորհրդակցելու:

Յե՛կ ի՛նչ... Գիշ հետո «ղիրք»-երի յերկու թեվից եյ իրար հայորդոց մի քանի համադարկ է բացվում անդատական կանանց ու յերեխաների վրա, յետևից եյ՝ թուրքերեն հայհոյանքներ:

Ահարեկվածները բազմաթիվ սպանվածներ ու վիրավորներ թողնելով բարդիներ թակ, առվակները ափերին, յետ են փախում մահահալած ու հուսաբեկ: Նրանք կարծում են, թե իրենց խաբել են չարաչար ու գցել թյուրքական «ղիրք»-երի բերանը: Նրանք յետ են փախչում կաղե-կաղ և սպա՛ր ընդմիջում...

«Ուտող բերնի զարգանդն ընցավ» — ինքն-իրեն հանդատացնում է Խոսքով աղան, ժպտում ապահ յեվ ծխախոտը վառելով, քաշվում իր առանձնասենյակը: Այստեղ նա մտախոհ մտանում է Նալբանդի ճյուղբու այգուն նայող լուսամուտին և յերկար-

յերկար դիտում նորածիլ կանաչը. «մի քեռին շոտ
գար, անհամարաներաց հաշիվը փակեցինք, փոք եօ
պատը քանդեցի, Շյուքրու հողը միացնեցի իմ հո-
ղին և հետո...» — ծրարում է Սոսրով աղան և
փոսկի ատամների արանքից սուլում չարախինդ:

Յերբ հաջորդ ուր Սեթը դարձյալ մտնում է ի-
րենց խրճիթը և լուսամուտից նայում դուրս, նրա
դեմքն այլայլվում է հանկարծ, աչքերը մի բոպե
մնում են անթարթ չափ... Նա, ել չկարողանալով
տանել իր տեսածը, թողնում փախչում և թոնրա-
տուն:

Այնտեղ՝ փողոցում վտակրոտ մի շուն յերեխայի
դիակ և դուրս քաշում առփակի բարակ ջրից՝ շունը
յետեի փոսները ավին դեմ ավաճ՝ դիակի նիհար վը-
ղից պինդ բռնել, քաշում և, քաշում...

ՓՐՓՐՈՒՄ Ե ԿԱՏԱՂՈՒԹՅՈՒՆԸ

Սոսրով աղայենց ու դիմացի փոստիկանատան
«դիրք»-երը զամփուների պես նստել են դեմ-դիմաց և
մեկ-մեկ հաջում են իրար վրա — հրացանից կամ ա-
տրըճանակից արձակվող գնդակներն անխտիր կըպ-
չում են «դիրք»-երի վրա նշանի համար. բաց թողն-
ված անցքերի շուրջը՝ քանդելով-լայնացնելով բաց-
վածքը:

Մի անգամ դիմացի «դիրք»-ից լավամ հրացանի
պայթյունից անմիջապես հետո, Սոսրով աղայի
«դիրք»-ի ձախ թևում ծանր մի մուտոց բարձրա-
ցավ... Իսկույն վրա հասան փառխախտվոր յերիտա-
սարդները և տեսան, փոք խմբապետ Սենոն՝ բերանից
փերափոր, յերերում է փոսքի վրա: Արյունը կլկլում
է նրա թե՛ բերանից և թե՛ ծոծրակից:

Կատաղում են փափախափոր յերիտասարդները և
անճարությունից սառածները կրճատում:

Վերքը մի կերպ կապելուց հետո Սենոյին տեղա-
փոխում են տան խորքի սենյակներից մեկը և հանձ-
նում Սոսրով աղայի անմիջական խնամքին: Սակայն
վոչ Սոսրով աղան, վոչ էլ նրան սժանդակող աղա-
խիններն իրենց դիտեցած միջոցներով չեն կարողա-
նում կանդենցնել Սենոյի բերանից թափվող արյան
հոսանքը:

«Կտրիճները» շուտ-շուտ ներս են մտնում՝ տեղե-
կանալու, թե ինչպես է զգում իրեն խմբապետը, ա-
րյուներ չի՞ դադարել, արդյոք:

Յեվ յերբ տեսնում են՝ էլ ճար չկա, փորոշում են

մեկին ուղարկել «խորքերը»՝ սանիտարական ուղնություն հասցնելու: Միակ հարմար մարդը Արարաջի էկոն է համարվում, քանի վոր գենը վերցնող չէ:

Մկրտիչը, վոր անցել է արդեն խմբի բնդհանուր դեկավարութեան գլուխ, իսկույն մի յերկտող է գլուում ու հանձնում նրան.

— Քեդ տիսնամ, Ակո, դյուււլի պես թոխ, ես թուղթը հասցրու կոմիտեն: Տեղը գիտե՞ս, կանա՞ս ձարե...:

— Կձարեմ, զոու չի, — պատասխանում է Ակոն և յերկտողը վերցնելով, դուրս դալիս սենյակից:

Ակոն արդեն մտել է այդին: Մակայն Ոոսրով ադան նրան կանգնեցնում է.

— Ակո՛, Ակո՛, կոմիտեյից հետո դնա մերոնց մոտ, տես, թե ինչըն է: Մեր հալն էլ հո գիտես, քիչ նախած պատմի, թոյ սրտները հանգստանա:

— Աղեկ, ադա, աչքիս վերեն, — խոնարհարար համաձայնում է Ակոն, Փեար գլխից հանում և կուսցած՝ ծառերի ու թփերի արանքից առաջ շարժվում, «վո՛վ» գիտի, դուչմնի դյոււլա յի—մեկ էլ տեսար կպալ...»:

Ակոն հասնում է այդու պատին, փլվածքից ձարպկորեն թուչում և անհետանում:

Դրանից անմիջապես հետո լսվում են իրար յետևից արձակվող հրացանի ձայներ...

— Յարա՛ր, ի՞նչ կրակոց եր — Ակոյին խո չը խփեցի՞ն, — անհանգստանում է Ոոսրով ադան, վոր լուսամուտից հետևում եր Արարաջու բնթաքքին:

«ՀԱՅԴԱ»...

Վարդանի համարձակությունը հրձվանք է պատհատում փափախավոր յերիտասարդներին, այնպես վոր Մկրտչի համաձայնութեամբ, ժամանակավորապես նրան են հանձնում Սենոյի հրացանը:

Վարդանը յեղբոր շորհիվ արդեն վաղուց ծանոթ եր «Մոսին» տիպի հրացանի գործածութեանը. նա խիղից գողացող ձեռներով կապում է փամփշտակալները, վերցնում հրացանը և անցնում Սենոյի լըջած «դիրք»-ը:

— Յե՛ս պիտի առնեմ խմբապետ Սենոյի վրեժը, յի՛ս...:

— Ինչալլա՛հ, ինչալլա՛հ, — վողեվորվում են փափախավորները:

Այլ թեի «ոազմական» գործերի դեկավարությունը հանձնվում է խմբապետ Սենոյի «թիկնապահ» Ղազարին, վորին, իր փայլուն սև մազերի և նույնպես սև, վոսկրոտ դեմքի համար, «Սատանի յերոււնդ» եյին կոչում:

— Յես եգ տաճիկերաց գի՛նն ու մասա՛րը... — մոնչում է Սատանի յեղոււնդը՝ ստանձնելով իր նոր պարտականությունը: — Կտրիճներ, եկեք մի յայլիբաց թողնենք, յես իտոնց մոր ջիգյա՛րը...:

Ոոսրով ադայի տան ինչպես աջ, այնպես և ձախ թեի վերին հարկում կա յերկուական սենյակ, վորոնցից յուրաքանչյուրն ունի յերեք լուսամուտ: Սատանի յեղոււնդի «դիրք»-ի վեց փափախավորն էլ անցնում են իրենց տեղերը, հրացանի փողերն զգուշու-

Թյամբ հաստատում լուսամուտների անցքերում և
Վոստրիկանառան «գիրք»-երին նշան բռնելով, սպա-
սում...

— Մե՛կ, յե՛րկու, յերե՛ք, — «յերեք»-ը շեշտում
և Սատանի յեղունդը և գզում, վոր ինքը մի նապո-
յեռն և Վատերլոյի ճակատամարտու՞նք...

«Նը՛րու» — պայթում և համադարկը:
Սակայն վոստրիկանառնից արձագանք տվող չի
լինում:

— Մեկ քայլադի կուղեն բերել, — վճիռ և ար-
ձակում Սատանի յեղունդը և քահ-քահ ծիծաղում
չարախինգ:

— Յախնին եկա՛վ, — աղախնուն տեսնելով, հոր-
թի ուրախությամբ բացականչում և Վարդանը:

«Կորիճ»-ները շարվում են սինու շուրջը և վերց-
նում փայտե գզալները: Նրանք գայլերի պես բնկնում
են «յախնու» վրա...

Լալանջ հացի յեռն արագորեն հալչում և այն-
պես, ինչպես ձյունը հալոցքին:

— Տղա, Վարդան, աստված սիրես, ասա՛ ինչ
խելքի տեր ի ետա ձեր Արարաջի Ակոյի տղեն, — Սե-
թի մասին խոսք և բացում Սատանի յեղունդը:

— Շատ կարգայուց ցնդեր ի, ինչ խելքի տեր
պիտի ելի: Համ ել տաճկցածի մեկն ի, — պատաս-
խանում և Վարդանը:

— Հերբ կասի՛ խանչլով խփիր են, ճի՞շտ ի...
Վարդան, դու քո աստված, պատմիր տխմանք՝ ի՞նչ-
չբի ի պատահե, — խոսակցությանը մասնակցում և
Չորթանենց Վաղոն:

Յեվ Վարդանը պատմում և այն ամենը, ինչ լսել
և Սեթի վիրավորվելու մասին:

— Ես երկու որս ի անկողնից վեր կացե, — խոս-
քը վերջացնում և Վարդանը:

— Վա՛յ, յես քո հայ ասողի՛ն... — Սեթի հաս-

ցելին թունդ մի հայհոյանք և շարում Սատանի յե-
ղունդը:

— Մկա ըսկուն հիմանդ ի, վոր խփի բան չի
կանա անե... հարցնում և Վաղոն:

— «Տուն խախտա՛ մահանեն կարկուտ» — խախ-
կան խորը համար են ասե: Ես տեսակ ժամանակ ա-
վել հաց ուտող կպահե՞ն... — քար և գցում Վար-
դանը:

Ճաշը վերջացնելուց հետո, Սատանի յեղունդը
Վարդանի այդ միտքն արծարծում և նաև այլ թեևում:
Մկրտչի առաջարկությամբ վորոշվում և կազմակեր-
պել գատարկ փամփուշտներ լեցնելու աշխատանոց և
այդ գործը հանձնել Սեթին:

Յեվ քիչ անց՝ Սեթն արդեն ակամա կանգնած և
Միրոսի առջև:

— Դու պենքի հետ հայրաթ ծանոթ չես... Մենք
վորոշեր ենք քեզ կարգել գատարկ փամփուշտներ
լցնելու վարպետ ի՞նչ կասես...

— Յես այդ գործեն բան չեմ հասկնար...

— Հե՛ջ, ջանք, դու բան չի. մեկ թախկի մեջ
կտորվես:

— Իսկ վերքս, վոր դեռ կցայի՛ր, — դարձյալ ա-
սարկում և Սեթը և սպասում...

— Կնիկ խո չես. ի՞նչ յարա, ի՞նչ բան... Վեր-
ջապես ինչով պիտի մասնակցես ես մեր ազատու-
թյան գործին:

Սեթը «կնիկ» չե. նա գնդակից չի փախնում...
Սակայն ինչ-վոր անտարբերություն և հակակրանք և
գզում դեպի այդ խելացնոր գործը... Յեվ ամեն ան-
գամ, յերբ մի նոր հրացանի պայթյուն և լսում,
նրան թվում և, թե ինքն ու Ոսմանն ել պետք և գենք
բարձրացնեն իրար վրա... Մի՞թե գա հնարավոր
բան է: Վո՛չ, վո՛չ... Սեթն աշխատում և իրենից վա-
նել այդ քտմունքի միտքը, վորը ոճի պես դալարվե-

լով, մտանում ե, մտանո՛ւմ և հրակարմիր աչքե-
րով ուղիղ նայում իր յերեսին...

Յերբ Մկրտիչը տեսնում է Սեթի համառությու-
նը, կարճ ու կտրուկ հրամայում է.

— Այլեւ-պակաս մի հաջի. ասին՝ պրծա՛յ, հա՛յ-
դա...

Սեթը դունատվում է: Դա յե չինում նրա վեր-
ջին և անդոր «պատասխան»-ը:

«ԿԱՐՄԻ ԽԱՉ»

Սոսրով աղայի տան դատարկ սենյակներէց մե-
կում նստած՝ Սեթը փոխում է այրված փամփուշա-
ների փատոնները, վառողով լեցնում փամփուշաը և
արձիճե գնդակն ամբացնում բերանին ճիշտ աչ-
պես, ինչպէս սովորեցրել է Սատանի յեղունդը՝ նրան
հանձնելով մի քանի տարրական դորձիքներ: Սեթն
իր անդուր դորձի մեքենայական շարժումներին անձ-
նատուր, մտքում հաշիւ է տալիս իրեն, թե ո՛ւմ և
ինչի՛ համար է ինքը փամփուշտներ լեցնում. Սոս-
րով աղայի՞, վոր հաղարավոր չափերով ցորեն է հա-
վաքել ամբարներում և հսկայական դներով ծախում
է ու փոսկիներ կիտում, նրա վորդու՞ Մկրտիչը, վորի
հանգիստ ու անվտանգ կյանքն աղահասիլու համար,
իր հայրն ապորինի ճանապարհով քշվեց պատերազ-
մի դաշտը և վերադարձաւ հաջմանդամ, թե՞ Սենո-
յի, վորին վողջ քաղաքն է ճանաչում, վորպես խո-
լամանկ կապալառույի և վաշխատույի, մի մարդ, վոր
փոտիկանական մտրակի ուժով է սոկոսներ հավա-
քում իր չքավոր պարտապաններէց: Հապա Սատանի
յեղո՞ւնդը...

«Ա՛խ, յերանի ճանապարհ լիներ, ու յես փախ-
չեյի այս զբվելի աշխատանքից, փախչեյի՛, փախչե-
յի՛, — անհաղթելի ծարավ գրացողի նման տոչոր-
վում է Սեթը:

Հետո, հանկարծ, նրա միտքը գուգահեռաբար
ոյանում է հեռուն՝ դեպի Ոսմանը... Սեթը մտմտում
է, թե նա ստացա՞յ, արդյո՞ք, իր լուսանկարը, ինչ-

պե՞ս ապավորվեց, արդո՞ք ունեցավ այն հուշերը, վորոնցով համակվեց ինքը՝ տեսնելով իր մանկու-
թյան լավագույն ընկերոջը, թեկուզ թղթի վրա, բայց
արդեն առույգ պատանի դարձած: «Յերանի՛ կարո-
ղանայի խմանայ, թե հիմա-այս աղգամիջյան խըժ-
դժուկությունների ժամանակ Ոսմանն ի՞նչ կընե այն-
տեղ՝ Պոլսո մեջ...»:

Հրացանի ճարձատյունները մերթ ընդ մերթ
խանձում են Սեթի մտքի թելերը: Գնդակները չարա-
գույժ սուբոցով վզգում են տների գլխին և խաչաձե-
վում իրար:

Հանկարծ փոստիկանառան «գիրք»-ից յսվում և
թնդանոթի գոռ ու խլացուցիչ մի փորոտ: Բակի վը-
րայի լուսամուտներից մի քանիսի ապակիները շարդ-
փում են ողի ուժեղ տատանումից և դետնին թափվե-
լով, փչրվում:

— Թո՛փ, թո՛փ, — կարկամած շշնջում են փա-
փախավոր յերիտասարդների շրթները:

— Տաճկներ թո՛փ են բերե, ես ի՛նչ գուլում ե-
լավ...:

— Խա՛չ քաշեք աղատության վրա, խա՛չ քա-
շեք...:

Մի քանի բուպե անց՝ փորոտում և յերկրորդը...

Այս անգամ գնդակը կպչում և Խոսրով աղայենց
«գիրք»-ի ձախ թևի վերին անկյանը. բացվում և հըս-
կայական մի անցք: Այդ սենյակը լեցվում և թանձր
ու խեղդիչ փոշով:

Խմբապետ Սենոյի «կտրիճ»-ներին պատում և
անդար մի սարսափ. ի՞նչ կարող են անել իրենց վո-
լորձեյի հրացաններով ու առջճանակներով թնդա-
նոթի յերախի դեմ...:

Սկզբում Խոսրով աղան նստած տեղը կուչ և դա-
լիս — մնում. նա սկսում և իրար յետևից մի քանի
ըմպանակ ողի դատարկել և ափելի անհատորեն ծծել
նարգիլեյի ծուխը... Սակայն յերբ լուր են բերում,

թե թնդանոթն արդեն սկսել և քանդել տունը, նա ա-
րիանում և ինչ-վոր և ցատկում վտարի. հարկավոր և
փրկել մնացած հարստությունը:

Յեկ առանց ժամանակ կորցնելու, Խոսրով աղան
իր յերկու աղախինների հետ իսկույն իջնում և նկու-
յր և սկսում փորել գետինը...:

— Մարդու չատեք, հա՛, վոր ես տեղ պահա-
բան կա, — սաստում և նա աղախիններին:

— Քա, եղ ի՛նչ խաբար ի,— գրեթե մխտին խո-
նարհ դարձանք եւ հայտնում նրանք:

«Պահարան»-ի դորձը մեծ թափով առաջ և
դնում. Խոսրով աղան, չնայած առաջացած տարիքին,
պատանու աշխուժությամբ փորո՛ւմ և, հա փորում և
Աղախիններից մեկը հողն և հավաքում գուլերի մեջ,
խիկ մյուսը փոխադրում դուրս:

Լսվում և յերրորդ փորողը... Թնդանոթն ստի-
պում և Սատանի յեղունդին իր զինակիցների հետ իջ-
նել նույն թևի յերկրորդ հարկը, վորի լուսամուտ-
ները նմանապես ժամանակին պատված էին աղյու-
սով:

Գրանից հետո, չգիտես ինչու, լուռ և թնդանո-
թը:

— Անպատճառ թոփը խաբար ի եյե, — յեղրա-
կացնում և Սատանի յեղունդը:

Քիչ անց՝ աչգու կողմից իրար վրա տալիս են
հրացանի յերկու ուժեղ համադարկ, փորին հետևում
և կանացի սուր մի ճիչ...:

Շուտով աչգու դռնից ներս և ընկնում «կարմիր
խաչ»-ի խումբը և նույն ինքրցիայով, հեաշունչ չա-
րունակում իր փախուսար սանդուխներից վեր՝ մին-
չև յերրորդ հարկը:

«Ի՛րք»-երը մի բուպեյում գրեթե դատարկվում
են, և տան վոջժ բնակչությունը թափվում և նորեկ-
ների գլխին:

«Ռազմական արհեստանոց»-ից գուրս և դալիս

Նաև Սեթը և վազում ղեպի «կարմիր խաչ»-ը: Սա-
կայն նրա սարսափը վայրկենապես փոխվում է մի
անգուսպ խիղճի, յերբ խմբում, բացի յերկու սանի-
տար պատանուց, տեսնում է նաև Վրեժուհուն՝
«կարմիր խաչ»-ի նշանը թևին ու փոքրիկ մի պա-
յուտակ ուսից կախ:

Մի րոպե Սեթի ու Վրեժուհու հայացքները վոս-
կեհուշ թևերով փարվում են իրար, բայց՝ միայն մի
րոպե, վորից հետո, ստեղծված նոր փտանդի սուրբ
զաժանորեն կարում է այդ նուրբ թևերը...

Նորեկների կցկուտը պատմածներից պարզվում
է, վոր մոտակա հայկական «ղիբք»-ը դրավված է
արդեն և Խոսրով աղայի տունն այդու կողմից պա-
շարված: Խմբի չորրորդ անդամը՝ Լալոյենց Սիրու-
չըն ընկել է իրենց կրած համազարկներից, իսկ խմ-
բապետ Սենուլին փոխադրելու համար հետները բերած
պատշարակը զցել են ու փախել:

— Ապա Արարաջի Ակոն, — հարցնում է Խոս-
րով աղան:

— Մեղ հետ չեր. «բան ունեմ» — սասց ու զնաց
Նորաչենա թաղ, — բացատրություն է տալիս պա-
տանիներից մեկը:

— Իսկ ո՞վ պիտի խլե Սիրուչի մարմինը թըլ-
նամու ճանկից, — իրեն գտած՝ հուզածայն հարցնում
է Վրեժուհին:

— Մի երկու տղա իջեք ցած և քարով-փետով
ծածկեք բախչի դռան իտե, չո՛ւր, — վորպես պատաս-
խան, հնչում է Մկրտչի տիրական ձայնը:

ՔԱՌԱՄԱԼ ԹՈՒՂԹԸ

Սատանի յեղունդը յեկել է աջ թևը նա և Մկրտի-
չը քիթ-քթի տիած՝ փափսում են անվերջ:

— Ծո, ես ի՞նչ զուլում բերին մեր գլխին եղ զին-
սըղները...

— Ի՞նչբի անենք, ախր, վոր գլխներս աղատներ
ևս փորձանքից:

Նրանց մխիթարում է այն, վոր շուտով մութը
կընկնի, և կուփոյ կողմերը, ինչպես միչտ, դադար
կառնեն, վորով իրենք հնարավորություն կուենան
լուրջ մտածելու և լավադույն մի յեկք գտնելու:

Նրանց փափսուկին գալիս-մխանում է Խոսրով ա-
ղան, վորի ներկած բեխերը խաղում են հուզումից,
իսկ աչքի տակի քսակները, ասես, ալիելի ծանրանում՝
սպուշի արտահայտություն տալով նրա մեծ ու, ա-
ռանց այն ել, ստամ աչքերին:

— Ի՞նչ վճիռ տվեք, հը... Աղատում կա՞, թե՞
չե, հը — անվերջ կրկնում է նա ծնկները ձեծելով:

Գիշերը բայական խորացել է արդեն, բայց
նրանք խորհրդակցում են ղեռ:

— Իմ ասածն ի, — պնդում է Սատանի յեղուն-
դը, — լուսաբացին պիտի ճղել դյուշմնի գնջիլը և...

— Ս ս ս, — Սատանի յեղունդին հանկարծ սաս-
տում է Մկրտչիչը և աղանջր սրում, — ջամի ձեն կու-
գա...

Խորհրդակցությունն ընդհատվում է: Տիրում է

խոր լուսեթյուն: Սպասողական լուսեթյունը շուտով համակում է նաև այդ թեևի մյուս «կտրելի»-ներին:

Քիչ անց՝ կրկնվում է սոցիալու ձայնը. ծեծում են զբուշջ ու ընդհատ:

— Լսա՞ք, հա՞, յա՞ք, — լարված հարցնում է Մկրտիչը:

Այո, լսեցին բոլորը. Արարաջի Ակոյի խրճիթի սպակիններն են ծեծում:

Իսկույն այդ մասին տեղեկանում է փողջ տուներ:

Սատանի յեղունդն ինքն է հանձն անում անձամբ գնայ և ստուգելու բանի էլուսեթյունը. նա թողնում է հրացանը, իր ունեցածից դատ, վեցնում ևս մի ասորճանակ և իջնում առաջին հարկը:

Մկրտիչը, սպասնություն համար, նրա յետևից ուղարկում է փոխախափորներից յերկուին:

Քոյորը սրտատրոփ սպասում են, սպասում՝ կառկածի բոցը սրաներում:

Շուտով յետ են գալիս «հետախուզություն» գնացածները՝ հեռներն ել նիհար ու սաստատափոր մի պառայ: Պատավը ծոցից հանում է քսուածայ մի թուղթ և կիսախափարի մեջ մեկնում Մկրտչին:

Մկրտիչը փուսեթկոտ շարժումով անցնում է հարևան սենյակը, ուր, զգուշություն համար, միայն ձեթի ճրագ է փակում, և նրա ազոտ լուսախ տակ կարգում:

«Ձեր գիրքը պաշարված է: Մենք ել փոստիկանատուն ենք սլաշարել: Ճար դռեք, փոր լուսարացի մեկ միանաք: Չուշացնեք: Կամափորներն արդեն բեկկրին անցել են»:

Փաշա

— Արամու ձեռագիրն ի, յես կճանչնամ, — յերկատորը գիտելուց հետո շնջում է Սատանի յեղունդը:

— Կնշանակի «ճղել-մղել»-ը խելքներիցս պիտի

հանենք... Պետք է գրավել փոլիսխանեն, — հարցին ընդհուպ մոտենում է Մկրտիչը:

— Աղեկ... Ամա ի՞նչըն սենեք, — դարձյալ մրտահուգիւմ է Սատանի յեղունդը և, քիչ խորհելուց հետո, հայտարարում. — Ուրիշ ճար չկա. եկեք վառենք փոլիսխանեն, լուսանցն ել մի քանի յայլի բաց թողնենք — սրճավ գնաց... Դյուշման, ուղի չուզի, կամ թատիմ պիտի ելնի և կամ թե փախնի սատանի ծոց...:

Այդպես ել փորոշում է փոփախավոր յերկատատարդների այսպես ասած, «զինվորական խորհրդակցությունը»:

— Յես ել ձեր սայան հողո՞ւն մատաղ, — ել չլկարողանալով խանդախտությունը գտել, բացականչում է Պարով աղան և մի ասորճանակ ել ինքն է կապում մեջքին:

Պարով աղայի տրամադրությունը վարակում է բոլորին: «Կարծիր խաչ»-ի պատանիները մոտենում են Մկրտչին ու հայտնում, փոր իրենց ել մացնեն կոպոնների շարքերը:

— Մաշայլա՞հ, մաշայլա՞հ, — խրախուսում է Մկրտիչը և նրանց ցանկությունը կատարելուց հետո վրեժուհուն ել կանչում է և հանձնարարում, փոր սպնի Սեթին:

— Վոյ ինչ կանա, պիտի անի... Վոր տեղ փոր ի՞ կամափորներ կհասնեն... Ես գիշերն ի, փոր պիտի վճարի մեր կենաց ու մահու հարց, — իր կողմից հայտարարում է Սատանի յեղունդը և սկսում մաշրել հրացանը:

ԺՊՏՈՒՄ ԵՆ ՄՐՏԵՐԸ

— Լսեր եյի վերավորվելու, ինչպե՞ս ես հիմա, Սեթ...

Սեթը չի կարողանում խսկույն պատասխանել. վերածնված կարոտի արևը հուրհրատին և սալիս նրա պայծառ աչքերում:

Սեթի այդ քաղցր լուսթյունը մի բողբոջ ցանցում և նաև Վրեթուհու արամադրությունը: Լուսթյունից ծնունդ են առնում շուշանային վերհիշումներ, վորոնց բույրը ծախվում և ու պարուրում նրանց սրտերը...

— Գործի անցնի՞նք, — ինքն իրեն, ասեն, նախատում և Վրեթուհին: «Նման բաներով դրադվելու ինչ ժամանակն է» — անցնում և նրա մտքով:

— Յես արդեն ամեն վիշտ, ամեն ցավ մոռցա, Վրեթուհի... Յերանի՛...

— Ինչե՞ն պետք և սկսել, — նրան ընդհատում և Վրեթուհին, Սեթի առջևից խլելով մի դատարկ փամփուշտ:

Սեթը դողացող զրուշությամբ վերցնում և դատարկ փամփուշտը Վրեթուհու սպիտակ ու վողորկ մասների արանքից և ցույց սալիս, թե ինչից սկսել և ինչով վերջացնել:

Վրեթուհու առաջին իսկ փորձն անցնում և աջող: Մի քանի բողբոջ նրանք, նույնիսկ, մրցման են մտնում իրար հետ:

Լեցնում են փամփուշտները և լուռ կրկին:

Կես դիչերն արդեն վազուց և անցել, բայց նրանցից վոչ մեկը հանդստի կամ քնի մասին մտածել անգամ չի փորձում:

— Դուն հակառակդ ինչ կհավատա՞ս, — լուսթյունը լողում և Սեթը:

— ...

— Ինչպե՞ս յեղալ, վոր դարձյալ հանդիպեցինք իրար...

— Կուզեյի՞ր, վոր հանդիպեյինք, — քաղցր շըշընում և Վրեթուհին և թափանցող ժպիտով նայում Սեթի աչքերին:

— Իսկ դո՞ւն...

«Սենոն մեռա՞վ, Սենոն մեռա՞վ» — հանկարծ լսվում և մեկի ձայնը հարևան միջանցքում: Այդ ձայնին խսկույն հետևում են անհանդիստ վտանաձայներ, վորոնք շտապ հեռանում են և կտրվում:

Սեթի ու Վրեթուհու սարսափահար հայացքներն իրար են դամվում:

— Յերբ մենք յեղանք քովը, տեսանք, վոր արդեն արյունաքամ եր յեղած խեղճը, — ափսոսանքով հայտնում և Վրեթուհին:

Ի՞նչ և վերջնվերջո կյանքը... — փիլիսոփայում և Սեթը:

Վրեթուհին մի բողբոջ ինչ-վոր մտածում և և սուղա հանկարծ խանդավառվում:

— Բայց յերանի՛ ով յուր սողի ազատության կլոհվի...

Վրեթուհին հատու շեշտով արտասանում և այդ բառերը և սողատում Սեթի արձագանքին:

Սակայն Սեթի խոհուն, թեթևակի թախծոտ աչքերից յերևում է, վոր նա միանգամայն անտարբեր և դեպի այդ բառերի իմաստը: Սեթը թեև հաճախ և լսել այդ բառերը, նույնիսկ մեքենայորեն կրկնել, բայց յերբեք այնպես չի խորացել նրանցում, ինչպես

այսինքն... «Աղգ» բառը յսեղիս նա իսկուցն Յոսրով
աղային ե պատկերացնում, նրա ապարանքը, խանութ-
ները, հողերն ու վոդյ հարստությունը...

«Կնշանակե՛ մեռնել Յոսրով աղայի ազատու-
թյա՞ն համար... Յերբե՛ք, յերբե՛ք»... — մտքում
վճռում ե Սեթր և բարձրաձայն պատասխանում:

— Յես սիրո համար զոհվելն ավելի բարձր կղա-
սեմ:

Սակայն իսկուցն նա հարցնում ե ինքն իրեն:

«Մի՞թե սիրուց ավելի նվիրական բան չկա...
Պետք ե յինի... Ի հարկե կա... Ազատությո՛ւն, իս-
կական ազատություն... Չտեսնել Յոսրով աղաներու
դարչելի գեմքերը, ազատվել անոնց մապիխներն...»

Սեթը մի րոպե փորոշում ե Վրեժուհուն հայտ-
նել, վոր ինքը դտել ե, թե սիրուց ել նվիրական բան
կա՞ բայց հիշելով նրա՝ հարբատի աղջիկ լինելը,
յում ե:

Վրեժուհին, վոր Սեթի պատասխանի վրա սկսել
եք սրտանց ծիծաղել, արչալույսի շողերով արբած
ցողաթաթախ շուշանի տեսք եք ստացել: Նա անչափ
չոչված եք զգում իրեն, վոր Սեթը պատրաստ ե զոհ-
վել սիրո համար և վոր ինքն ե այդ սիրո առարկան:

Սեթը հմայվածի պես նայում ե Վրեժուհու յե-
րեսին, անհագորեն կլանում նրա՝ ծնծղայի պես զը-
րբնդուն ու վճիտ ծիծաղը և հանկարծ ինքն ել ե ըս-
կում ծիծաղել նույնքան խենթ ու անսանձ:

Նույն այդ րոպեյին «ուզմական արհեստանոց»-ի
զուրբ բացվում ե, և Մկրտիչն ու Սատանի յեղունդը
ներս են մտնում:

— Մահն ընկերով հարսնիս ի, ջա՛ն, — պատա-
նինների ժպտուն դեմքերը տեսնելով, ակնարկում ե
Սատանի յեղունդը:

Լուռթյուն: Սպասում...

— Սեթ, կուզե՞ս ապրել, թե՞ չե, — տարորինակ
ստնով հարցնում ե Մկրտիչը:

Սեթն ու Վրեժուհին հարցական նայում են իրար
յերեսի:

— Հայրաթ կուզես: Ես տան ջահններաց մեջ
մենակ քո ձեռն ի, վոր սովոր չի դենքի, ըսկո՞ւն ի,
թե՞ չե...

— Բայց պատճառը...

— Պատճառը քեզ պահել, դու հողիվ տաճկի լամ-
կներաց ազատես հայու խանչալից... Մենք վճռոր
ենք փոլիխանեն վառել... Յեվ դու պիտի ելնես վա-
ռողը... Ուրիշ ազատում չկա. տաճկներ մեր դերք
պաշարեր են, — Աբամ փաշեն ի դրե...

Սեթի ականջներում ինչ-վոր տարորինակ վժժոց
ե ընկնում: Նրան թվում ե, թե այդ բոլորը իրեն չե,
վոր ասում են. նա խուլի հայացքով մեկ Մկրտչին ե
նայում, մեկ՝ Սատանի յեղունդին:

— Ի՞նչ ես վոչխրի պես շշկուլե, վեր կաց: Հե-
րեք ի, ինչ փամփուշտ վոր պատրաստեր եք, են ել
չառ ի:

— Ամա՛ն, Մկրչ աղա, իմ խամ աղին բասկա
բանի մի դնե, — ահաբեկ ներս ե ընկնում Սեթի
մայրը և ծունկի դարով փաթաթվում Մկրտչի վառ-
ներին:

Մի ցուրտ սարսուռ ցնցում ե Սեթին. նա ասես
նոր ե անդրադառնում իրեն հանձնարարվող գործին-
«փոլիխանեն հրդեհե՞լ... Յե՞ս... Ինչպե՞ս...
Ինչո՞ւ...»:

— Իհարկե, կվառի, իհարկե... Գնա, Սեթ, ա-
զատության համար ե, գնա, — աշխուժ ձայնով մի-
ջամտում ե Վրեժուհին և, առանց քաջվելու, ներքին
բուռն ցանկությամբ յերգում բարձր ու զի՛.

«Ամենայն տեղ մահը մի յե,
Մարդ մի անդամ պիտ մեռնի...»

Վրեժուհին ցանկանում ե, կարծես, իր յերգի

յուրաքանչյուր բառով համակել Սեթի միտքն ու զգացումները:

— Մաշայլա՛հ, մաշայլա՛հ...

— Եղ յերգի ստեղծողին մատաղ, — մեկը — մյուսի յետեից վրա յեն տալիս Մկրտիչն ու Սատանի յեղունդը:

— Արե, երթանք՝ շանց տամ, թե ինչը յս պիտի շարժվես, — կարգադրում է Սատանի յեղունդը և Մըկրտչի հետ դուրս գնում:

— Մկրչ աղա, Մկրչ՛... — աղաչում է Արմատար և դեանից բարձրանալով խելակորույս վազում նրանց յետեից:

Սեթը, վոր մեքենայորեն բարձրացել էր վտարի, դիտմամբ վտաները յետ է գցում և յերբ հալախտիանում է, վոր նրանք հարեան միջանցքն էլ են անցել, նայում է Վրեժուհուն, նայում տանջալից կարոտով ու շնջում:

— Չե՛մ կրնար, Վրեժուհի, չե՛մ ուզեր...

Սեթը հուզումից էլ չի կարողանում շարունակել. նա մահվան դատապարտվածի պես կանդներ և դլխահակ է մոտացել, թե ո՛ւր է գտնվում, ի՞նչ է աներու:

— Արիացի՛ր, Սե՛թ, արիացի՛ր, — գրեթե փութում է Վրեժուհին և մոտ վազում: Նրա դեմքը շատադունել է և ալլալլվել:

Վրեժուհին անխոս փարվում է Սեթի իրանին, վազանի մի համբույր քաղում նրա թարմաշունչ շրթներից և իսկույն յետ փախչում:

Սեթը կարոտախոս աչքերով նայում է նրան, թեևրը թեթևակի մեկնում առաջ և այդ դիրքում մի պահ քարացած մնալուց հետո, յետ-յետ գնում ու ծանր աշխատանքից ուժասպառ յեղածի նման, թույորեն հենվում պատին:

Հենց այդ ժամանակ զարձյալ ներս է ընկնում Սատանի յեղունդը:

— Ծո, շան տղա, ի՞նչ կանես, քե՛ղ կաչքեմ, ե՛, չո՛ւտ...

Սեթը, սակայն, տեղից չի շարժվում. նա կարծես վոչինչ չի լսում:

— Ծո, հայրան, ի՞նչ ես իշացե-կանդնե, քե՛ղ չենասե...

Այս անգամ Սեթը չեչտակի նայում է Սատանի յեղունդի մանր ու կատաղությունից վառվող աչքերին:

Միայն այդքան — վո՛չ մի շարժում, վո՛չ մի խոսք:

Սատանի յեղունդը, էլ չի կարողանում զսպել իրեն, աջ ձեռքով շեշտակի մի սպասակ է հասցնում Սեթի յերեսին և խունացած ու հնամաշ բաճկոնի ոճիքից բռնած՝ նրան դուրս քաշում «ոսպմական արհեստանոց»-ից:

ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Անլուր մի հույզ պարուրել է Սեթի վողջ եյու-
թյունը. ծնկները չեն հպատակվում իր կամքին: Նա
նավթով լեցուն փոքրիկ ժանգոտ ամանը ձեռքին՝
իբենց խրճիթի լուսամուտից զգուշութեամբ իջնում է
փողոցը: Վրեժուհու բոցեղեն համրույրը այրո՛ւմ է
դեռ նրա շրթները: Սեթը դարձյալ լսում է, առև, նրա-
յերգի դիլ ձայնը: Հանկարծ այդ յերգի պատ-
բանքը մշուշվում է... Յեվ Սեթի աչքին, փորպես
տեսիլ, պատկերանում է Խոսրով ազան՝ իր ներկած
բեխերով և աչքատակի հիփա՛ղազին քսակներով: Ա-
զան ծարպպատիկ նստել է թախտին և անփրջ համ-
բում է, համբո՛ւմ դեղին ու դրնդուն փոսկիները...
Հետո չքանում է այդ տեսիլը, և նրա փոխարեն Սե-
թի աչքին դժագրվում է հայրը՝ Արարաջի Ակոն...
Նա միակ ձեռքը բռունց շինած՝ դռնում է. «ազա՛,
առ՛ւր թեա, առ՛ւր...»:

— Ծո՛, ի՛նչ ես կայնե, քելի՛, ե՛ր, — հրամայական
տոնով շշնջում է խոսրոտ մի ձայն խափար ու կիսա-
բաց լուսամուտի յետևից:

— Չե՛մ յերթար, չե՛մ ուզեր, — ընդհատ ու
զուսպ արտասանում է Սեթը:

— Ծո՛, ի՛նչքիս չես երթա, եսա տխե՞ր ես, — մրո-
տում է նույն ձայնը:

Յեվ Սեթը խափարի մեջ նկատում է մատուցերի
փայլը... Նա, առև, խայթված այդ չար փայլից՝ մի
րոպե չձմած կանոնելուց հետո, անկամ ու դանդաղ

քայլերով առաջ է շարժվում. բնից-բուն անցնելով,
հասնում է առվակի ափի վերջին ծառաշարքին ու
դարձյալ կանգ առնում:

Դիմացը՝ փողոցի լայնքն է՝ մերկ և ահարկու... .

Վաստիկանատունը, իր հերթին, խուլ իրարան-
ցում է ապրում. պարզ լավում է ինչ-փոր տեղոտ
անցուղարձ, բաց ու խուփ արվող զենքերի խուլ
աղմուկ և զզուշ ու կտրուկ հրամաններ...

Լիալուսինն արդեն դուրս է յեկել բարդիների
բարձր սաղարթների արանքից և մարմարե հայացքով
յերկիրն է դիտում: Նրա դալուկ լույսն ընկել է փո-
տիկանատան պատին և փորոշակի գծադրում է բոլոր
լուսամուտներն ու աղյուսե շարվածքները:

— Ծո՛, ելը՛մ ես կայնե, քելի՛, ե՛ր, — այս անգամ
մոռում է խոսրոտ ձայնը:

Սեթն զգատանում է և դիզ-դազներ դործելով,
կուսցած կտրում է փողոցի լայնքը ու մոլորվածի
պես հասնում փոստիկանատան դռանը:

Նա դողողոջ ձեռներով մի կերպ նավթ է լեցնում
փոստիկանատան դռանն ու լուսամուտների տախտակ-
ներին, բայց և վոչ մի կերպ չի կարողանում դիմել
վերջին գործողութեանը՝ կրակ տալուն: Նրան թվում
է, թե մերկ մի սուր են դրել իր ձեռքը և ստիպում
են փոճարդործութուն կատարել...

Բայց և այնպես Սեթը մեքենայրեն սկսում է
փնտռել լուցիկու տուփն իր գրպաններում. նրա ձեռ-
ներն ավելի յեն դողում: Նա փնտռում է, բայց նրան
թվում է, թե կորցրել է տուփը, չկա, այնինչ, ամեն
անգամ, յերբ ձեռքը մոտեցնում է շարվարի աջ գլու-
պանին, մատները մի քանի անգամ շոչափում են
տուփի անկյուններն ու կողերը, բայց և այնպես անց-
նում մյուս գրպաններին...

Հենց այդ պահին անուպասելիորեն բացվում է փաստիկանատան հսկա դուռը, և նրա շեմքին դիմադրական տարազով մի յերիտասարդ է ցցվում՝ զույգ ատրճանակ գոտուց կախ, աջ ձեռքին ել՝ նոր սխտեմի մի նոնակ...

Մի բոպե յերկուսն էլ քարացած իրար են նայում...

Պատին ընկած յուսնի շողերի ցուրը խաղում է յերիտասարդի դեմքին: Սեթը պիշ-պիշ նայում է նրան, նայում... և ինչ-վոր մտապատկեր կինոթապակներ պես գնալով բացվում է, բացվում ու կենդանանում նրա հիշողության կտավին՝ խեղդելով և՛ վրեժուհու յերգն ու համբույրը, և՛ քիչ առաջիա մաուզերի փայլը...

— Ումա՛ն, — հանկարծ հրաբխի նման պոսիկում է Սեթի ձայնը:

Սեթը ժպտում է աչնպես, ինչպես մոր ստինքը տեսնող կաթնասուն մանուկը:

— Սե՛թ, ազի՛ցմ Սեթ, — քիչ անց՝ անձկության մեջ արձագանքում է Ումանը:

Նրանք ուզում են փշրել իրենց կաշկանդող լուրոր շղթաները, նետվել առաջ և մանկության թևերի ամբողջ կարողով պինդ-պինդ փարվել իրար... Սակայն ինչ-վոր անտես մի ձեռք նրանց դամում է իրենց տեղերում:

Մի քանի փայրկյան այդ մաղնիսացած դրուժյան մեջ մնալուց հետո, հանկարծ յերկուսն էլ շուռ են դալիս թափով — Ումանը մտնում է փոստիկանատուն, դուռը յետևից պինդ փակում, իսկ Սեթը փազում է դեպի իրենց մութ խրճիթը:

Նա հագիլ էր հավասարվել կիսաբաց լուսամուտին, յերբ մի բոց է պայթում նրա աջքի դիմաց, արնադույն մի բոց... և՛ ուրիշ փոչինչ:

Սեթը պերանդու հարվածից կտրված գոյունի նրման փռվում է դետնին և խկույն անչնչանում:

Նրա շուրջը լճանում է դարնան վարդի պես կարմիր արյունը:

— Ազդի դավաճա՛ն, — այս անգամ արդեն մորնչում է խուպոտ ձայնը կիսաբաց ու խավար լուսամուտի յետևից:

★ ★ ★

Ու մի քանի որ հետո մեծ պողատայի՝ հրդեհից գոսացած բարդիների տակով սպառազեն հեծելազոր անցավ: Հնչեց ցարական հիմնը: Կատաղորեն մորնչացին աշխարհակույ իշխողները — յերկգլխանի արծիվն ու սուլթանական յունեղջյուրը: Յեկ ապա՝ նրանց հյու կամակատար, ժողովուրդների «աղատության» համար պայքարող դահիճների ձեռքով յերկու կողմից հորդեց տարիներից ի վեր նրանց ամբարած աղբային ատելության մահարեք հեղեղը, վորն անխնա վոչընչացրեց հարյուր — հազարավոր հայ ու թյուրք աշխատավորների, իսկ մահից խույս տվածներին՝ փոտարորիկ ու ցնցոտիապատ՝ հողից ու շենից կտրելով, քրչեց ու ցրեց դանազան կողմեր:

Անապատի պես ամառացավ գարնան գրկում նոր ծաղկած արգավանդ յերկիրը:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. Մտերմություն	8
2. Հայրեր	9
3. Ծանր կորուստ	8
4. Սահում են սահնակները	13
5. Կանաչ աչքերի կատաղությունը	17
6. Ճրագի լուսի տակ	23
7. Բարձրացող ալիքներ	27
8. Պղտորվում ե լճակը	35
9. Սեֆերբերլիք	39
10. Խորհրդավոր բաղխում	42
11. Ամբարները լեցվում են	45
12. Սեփանժույզ կառքը	47
13. Լեռնացող հարցի դիմաց	49
14. Առաջին համբույրը	51
15. Ռումբի պայթյունից հետո	57
16. Յերկու կաթիլ արցունքի մասին	60
17. Դաշույնի հարվածը	64
18. Քաղցր վերհիշում	67
19. Մթնոլորտն ելեկտրականանում ե	71
20. Մտրակի շտաշը	73
21. Վոսկու ե սրի դաշինք	77
22. Աղայի յեսը	82
23. Փրփրում ե կատաղությունը	85
24. «Հայդա»	87
25. «Կարմիր խաչ»	91
26. Քսուածայ թուղթը	95
27. Ժպտում են սրտերը	98
28. Անակնկալ հանդիպում	104

ՊԱՏՐԱՍ Ե ՏՊԱԳՐՈՒԹՅԱՆ

ԿԱՊՈՒՏԱԿ ԶՐԵՐԻ ԱՓԻՆ

(Պատմվածքների ժողովածու)

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0337018

ԳԻՆԸ 2 Բ.

24653

Е. ГАЛДЖЯН

ГОРОД ТОПОЛЕЙ

ПОВЕСТЬ

(На армянском яз.)

ИЗДАНИЕ САХЕЛГАМИ

Т и ф л и с

1936